

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Havva Nur ÇAKIR

KADINLIK VE ERKEKLİK BAĞLAMINDA EŞİT KATILIMLI EBEVEYNLİK

Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Havva Nur ÇAKIR

KADINLIK VE ERKEKLİK BAĞLAMINDA EŞİT KATILIMLI EBEVEYNLİK

Danışman

Prof. Dr. Nurşen ADAK

Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Havva Nur Çakır'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. Nurşen Adak	(İmza)
Üye (Danışman)	: Doç. Dr. Meral Timurturkan	(İmza)
Üye	: Prof. Dr. Gönül Demez	(İmza)

Tez Başlığı:

Kadınlık ve Erkeklik Bağlamında Eşit Katılımlı Ebeveynlik

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 03/06/2024

Mezuniyet Tarihi :27/06/2024

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kadınlık ve Erkeklik Bağlamında Eşit Katılımlı Ebeveynlik” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Havva Nur ÇAKIR

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

25 / 06 /2024

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Havva Nur Çakır
Öğrenci Numarası	202152046005
Anabilim Dalı	Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Nurşen Adak
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Kadınlık ve Erkeklik Bağlamında Eşit Katılımlı Ebeveynlik
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2362515774
Rapor Tarihi	24.06.2024
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %8 Alıntılar dahil: %12
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 98 Sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Prof. Dr. Nurşen Adak Danışman Öğretim Üyesi Unvanı, Adı-Soyadı İmza	

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	iii
ŞEKİLLER LİSTESİ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Teorik Çerçeve	3
1.1.1. Erken Çocukluk Döneminde Cinsiyet Rollerine Etkisi	3
1.1.2. Ebeveynliğin toplumsal cinsiyet rollerine etkisi	6
1.2. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadınlık ve Annelik Rollerine Etkisi	9
1.3. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik ve Babalık Rollerine Etkisi	13
1.3.1. Babaların Çocuk Bakımına Katılımını Etkileyen Faktörler	16
1.3.2. Babaların Erken Çocukluk Döneminde Bakım Görevlerini Üstlenme Rolünün Arttırılması için Öneriler	19
1.4. Eşit Katılımsız Ebeveynliğin Sonucu: Tükenmişlik Sendromu	22
1.4.1. Annelerde Tükenmişlik Sendromunun Evreleri	23
1.4.2. Tükenmişlik Sendromunun Anneler Üzerindeki Etkileri	25
1.5. Kavramsal Çerçeve	26
1.5.1. Eşit Katılımlı Ebeveynlik Kavramının Tanımı ve Eşit Katılımlı Ebeveyn Aile Modeli Özellikleri	26
1.5.2. Eşit Katılımlı Ebeveynlik Pratiklerinin Topluma Katkısı	28
1.5.3. Eşit Katılımlı Ebeveynlik Pratiklerinin Çocuğa Katkısı	29

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ VE VERİLERİN ANALİZİ

2.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı	32
2.2. Veri Toplama Araçları	33
2.3. Veri Toplama Süreci ve Verilerin Analizi	34

2.4. Araştırmada Geçerlik ve Güvenirlik.....	34
2.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri	37
3.1. Anne Bakış Açısıyla Babaların Çocuk Bakımına Katılımı	38
3.2. Erkeksi Babalık Rolü/Toplumda Erkeklerin Çocuk Bakımına Katılımı	41
3.3. Baba Bakış Açısıyla Çocuk Bakımı ve Babaların Anne Desteği Olmadan Çocuk Bakımına Katılımı	46
3.4. Çocuk Bakımının Zihinsel Yükü.....	50
3.5. Annelerin Tükenmişlik ya da Çaresizlik Deneyimleri	52
3.6. Toplumun ve Medyanın Ebeveynlerin Çocuk Bakımına Katılımına Etkisi.....	55
3.7. Sosyal Çevrenin Babaların Çocuk Bakımına Katılımına Etkisi.....	56
3.8. Ebeveynlerin Yetiştirilme Tarzının Kendi Annelik-Babalık Deneyimlerinde Çocuk Bakımına Etkisi	58
3.9. Ebeveynlerin Eğitim Seviyesi, Çalışma Durumu ve Yaşının Çocuk Bakımına Katılmalarındaki Etkisi.....	59
3.10. Erkeklerin Çocuk Bakımına Dahil Olması Hakkında Toplumsal Bulgular	60
3.11. Ebeveyn Olmanın Kadın ve Erkeğin İş Hayatına Etkisine Dair Deneyimler.....	63
3.12. Anne Babaların Eşit Katılımlı Ebeveynlik Modelini Gerçekleştirememeye Sebeplerine Dair Bulgular	67
3.13. Anne ve Babaların Çocuk Bakımı Sorumluluklarını Eşit Katılımlı Yürütebilmesi için Önerilenler	70

SONUÇ VE ÖNERİLER	76
KAYNAKÇA.....	80
EK-1: SORU FORMU	86
EK 2: ÖRNEK GÖRÜŞME B7.....	88
Ö Z G E Ç M İ Ş	91

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Cinsiyetlendirilmiş Aile Süreci Modelinde Kullanılan Yapıların Tanımları.....	3
Tablo 2.1. Araştırmaya Katılan Ebeveynlerin Sosyodemografik Profili.....	35

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Babalık Davranışları için Sunulan Öneriler.....	72
Şekil 2.2. Eşit Katılımlı Ebeveynliğin Gerçekleşmesi için Gereklilikler.....	77

ÖZET

0-6 yaş erken çocukluk dönemi bireylerin kişiliğini geliştirmesinde önem arz eden bir dönemdir. Bu dönemde kadın ve erkeklerin ebeveynlik rolleri ve çocuk bakımına dahil olma şekilleri bireyin ilerideki hayatında büyük etkilere yol açabilmektedir. Günümüzde ebeveynlik rollerinin değişmesiyle yeni nesillerin yetişmesinde anne ve babaların rol dağılımlarının incelenmesi ve bu rol dağılımının eşit katılımlı olması durumundaki etkilerinin araştırılması önem taşımaktadır. Ebeveynler çocuk bakımına genellikle toplumun belirlediği cinsiyete dayalı iş bölümü çerçevesinde dahil olmaktadır. Böylece kadın ya da erkek, partneriyle ebeveynlik sorumluluklarını eşit paylaşmayı istese de toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü kapsamında eşitlik gerçekleşmeyebilmektedir. Ancak bazı ebeveynler geleneksel cinsiyete dayalı rol kalıplarına direnç göstererek toplumun onlara benimsetmeye çalıştığı bu kalıplardan uzaklaşarak daha eşit katılımlı ebeveynlik rolleri sergileyebilmektedir. Eşit ve adil bir toplumda yaşamının gerekli koşullarından birisinin cinsiyet eşitliğinin sağlanması gerçeğinden yola çıkarak gelecek kuşakların eşit katılımlı ebeveynlik pratiklerine sahip kadın ve erkekler tarafından yetiştirilmesi önem taşımaktadır. Buradan hareketle bu araştırma eşit katılımlı ebeveynlik olgusunu kadınlık ve erkeklik bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada, fenomenolojik araştırma deseni benimsenmiştir. Antalya’da ikamet eden 0-6 yaş arasında çocuğu olan heteroseksüel ebeveynler ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde yarı yapılandırılmış soru formu ve gözlemlerden yararlanılmıştır. Ebeveynlerin annelik/babalık deneyimleri eşit ebeveynlik bağlamında incelenmiştir. Araştırma sonucunda erkeklerin baba olarak çocuk bakımına katılımının desteklendiği fakat çocuk bakım konusunda kadınların erkeklere yeterince güvenmediği görülmüştür. Bu durum eşit katılımlı ebeveynlik modelinin gerçekleşmesi için bir engel olarak görülmüştür. Ayrıca çocuk bakımının zihinsel ve bedensel yükünün daha fazla annelerde olduğu ve babaların çocuk bakımına katılımının hem çocuk hem de ebeveynler için olumlu etkilerinin olduğu katılımcılar tarafından dile getirilmiştir.

Anahtar kelimeler: eşit katılımlı ebeveynlik, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınlık, erkeklik, annelik, babalık, cinsiyet rolleri

ABSTRACT

EQUAL PARENTING IN THE CONTEXT OF FEMININITY AND MASCULINITY

The early childhood period between the ages of 0-6 is an important period for individuals to develop their personality. During this period, the parenting roles of the women and men and the way they are involved in child care have great effects on the individual's future life. Today, due to the change in parenting roles, examining the role distribution of mothers and fathers in raising new generations and investigating the effects of this role distribution in case of equal participation becomes an important subject. Parents can generally be involved in child care in accordance with the division of labor based on gender determined by the society. Thus, even if women or men want to share parenting responsibilities equally with their partners, equality may not be realized within the scope of gender-based division of labor. However, some parents may resist to traditional gender-based role stereotypes and move away from these stereotypes that society tries to impose on them and exhibit parenting roles with more equal participation. Based on the fact that gender equality is one of the necessary conditions for living in an equal and just society, it is important that future generations are raised by men and women with equal participation parenting practices. From this point of view, this study aims to examine the phenomenon of equal involvement parenting in the context of femininity and masculinity. In the study where qualitative research method was used, a phenomenological research design was adopted. Face-to-face interviews were held with heterosexual parents who have children between the ages of 0-6 living in Antalya. Semi-structured questionnaire and observations were used in the interviews. Parents' motherhood/fatherhood experiences were examined in the context of equal parenting. As a result of the research, it was seen that men's participation in child care is supported, but women do not trust men enough in child care. This situation was seen as an obstacle to the realization of the equal participation parenting model. In addition, participants stated that the mental and physical burden of child care falls more on mothers and that fathers' participation in child care has positive effects on both the child and the parents.

Key words: equal parenting, gender equality, femininity, masculinity, motherhood, fatherhood, gender roles

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitimimin başından tezimin tüm sürecini tamamlayana kadar bana destek olan, her süreçte anlayış ve yol gösteren, bu konuyu seçmem ve araştırmam konusunda bana fırsat tanıyan danışman hocam Prof. Dr. Nurşen ADAK'a teşekkür ederim. Değerli vakitlerini ayırıp görüşmelere katılım gösteren tüm anne babalara ve görüşme ortamını sağlayan eğitimcilere teşekkür ederim. Son olarak bu tezi okuyup, değerlendiren ve gelecek nesiller için çocuk bakımının herhangi bir cinsiyete bağlı olmadığını savunan tüm bireylere ayrıca teşekkür ederim.

Havva Nur ÇAKIR

Antalya, 2024

GİRİŞ

Toplumda cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında çocukların bakımı ve yetiştirilmesinde uygulanan ebeveynlik modelinin eşit katılımlı ebeveynlik olup olmadığı önem taşımaktadır. Bu çalışmada kadınlık ve erkeklik bağlamında eşit katılımlı ebeveynlik modelinin bireylerin kişisel deneyimleri ve yerleşmiş toplumsal algıları üzerinden araştırılması amaçlanmıştır. Tarihsel olarak ebeveynlik kavramının değişimi ele alındığında 19. Yüzyılda sanayileşmenin başlaması ile baba figürü değişmiş ve erkekler ailesi için para kazanmak zorunda olan kişiye dönüşmüştür. 2. Dünya Savaşında ise erkeklerin çoğunun savaşa katılması ve çocukların büyüme evresinde erkek rol modeline sahip olmamasından dolayı babalık rolünün cinsiyet rolü olarak daha önemli olduğu görülmüş, babanın çocuğuna bu konuda model olmasının gerekliliği tartışılmıştır. Daha sonra 20. Yüzyılda kadınların sosyal yaşama katılımının artması ve kadın hareketlerinin güçlenmesi ile ailedeki ebeveyn rolleri yeniden gündeme gelmiştir (Çetin, 2020: 2). Günümüzde ise kadınların ekonomik özgürlüğünü kazanması ile ebeveynlerin ikisinin de çalıştığı çift gelirli ailelerde anne ve babalar çocuk bakımına eşit düzeyde katılım gösterme eğilimine girmiştir. Fakat bu katılım 0-6 yaş aralığında babanın özellikle bebeklik döneminde çok fazla dahil olmadığı, dahil edilmediği ya da dahil olduğu halde toplumsal algılardan dolayı dile getirmediği bir duruma dönüşmüştür. Amerika'da Pew Araştırma Merkezi'nin yayınladığı bir rapora göre 18 yaşın altındaki çocukların bulunduğu çift ebeveynli hanelerin yaklaşık %60'ının iki çalışan ebeveyni vardır. Bu hanelerde ortalama olarak babalar ücretli işte annelerden daha fazla zaman harcarken, anneler çocuk bakımı ve ev işlerine daha fazla zaman ayırdığı görülmüştür. Ücretli işler, evde yapılan işlerle birleştğinde anneler ve babaların neredeyse eşit iş yükü taşıdığı belirtilmiştir (Pew, 2013: 4). Türkiye'de de hem işverenler hem de aile fertleri kadınlardan her zaman her iki alanda da tüm verimliliklerini ortaya koymalarını beklemektedir. Fakat hem ev içinde tüm sorumluluğu üstlenen hem de çalışma alanında aktif olan anneler bu alanların ikisine yetişmekte zorlanabilmekte ya da yetiştiğinde destek almadığı için zor durumda kalabilmektedir. Ev dışında ücretli çalışmayan, tüm ev işini ve çocuk bakımını üstlenen anneler sosyal yaşantısına zaman bulamayıp kendisinden çok fazla ödün verebilmektedir. Çalışmayan anneler maddi desteği sağlayamamaktan, sosyal çevreye sahip olamamaktan suçluluk duyarken, çalışan anne ev içi ve ev dışı sorumlulukları tek başına üstlendiğinde çocuğunun yanında olamamak ya da sorumluluklarına yetişememekten dolayı kendini suçlama eğiliminde olabilir. 0-5 yaş arası çocuğu olan, çalışan ve çalışmayan Gümüşhaneli annelerle yapılan bir çalışmada, çalışan anne

günün büyük bir kısmını çocuğundan ayrı geçirdiği için kendini suçlu hissettiği ve bundan dolayı da eve geldiğinde zamanını çocuğuyla birlikte dolu geçirmeye çalıştığı görülmüştür. (Koç, 2016: 127,128). Çalışan anneler gününü çocuğu ile ayrı geçirdiği için suçluluk hissini yaşarken çalışmayan anneler ise çalışmadığı için çocuğuna her imkânı sağlayamadığından dolayı suçluluk hissi yaşamaktadır. Bu örneklerde olduğu gibi annelerin bireysel problemleri genellikle toplum tarafından bir görev olarak nitelendirildiği ve babaların birincil görevi sadece ailelerinin geçimini sağlamak olarak görüldüğü için ebeveynlik süreci başından itibaren eşit olmayacak bir biçimde yürütölüp, bu döngü hiçbir zaman kırılmamaktadır. Bu probleme toplumsal açıdan bakıldığında annelerin hamilelik döneminden itibaren ebeveynlik sürecine hem bedensel hem de zihinsel olarak daha fazla katılım göstermesi gerektiği ve belli başarı ölçütlerine uyma baskısı toplum tarafından uygulanmaya devam etmektedir. Bu durumun aşılarnamasından dolayı yetişen yeni neslin ebeveynlerinden eşit koşullarda bakım görmemesi durumunda kadınlara gösterilen toplum baskısı ve emeklerinin göz ardı edilmesi geleceğe aynı şekilde aktararak yeniden üretilebilmektedir. Bireylerin kişisel gelişimi incelendiğinde anne ve babanın en büyük rollerinden biri çocuklarını kendisini önemseyen, kendine yeterli davranabilen, özgüveni yüksek bir birey olarak yetişmesine yardımcı olmaktır. (Fırat, 2022: 14). Çocukluğun ilk yılları günümüzde duygusal ve psikolojik gerekliliğın öncesinde toplumun ekonomik gelişiminin ve huzurunun sağlanmasında öncelikli olarak ele alınması çok önemlidir (Çeri, 2021: 9). Bu nedenle bu çalışmadan elde edilecek verilerin sonuçları var olan literatüre katkı sağlayacaktır.

Bu çerçevede bu çalışmada, heteroseksüel ebeveynlerin erken çocukluk döneminde çocuklarının bakımında ne kadar görev aldıklarının kadınlık ve erkeklik bağlamında incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma, ebeveynlerin ve toplumun bu konuda bilinçlenmesi ve gelecek nesilleri yetiştirirken en önemli dönem olan 0-6 yaş aralığındaki çocukların bu gelişim dönemini en verimli şekilde geçirmelerinin cinsiyet eşitliğine olan katkısına dikkat çekmeyi hedeflemektedir. Bu araştırma eşit ebeveynlik konusunu sadece anne ve babalarla sınırlı olarak ele almak yerine anne babaların da içinde yer aldığı aile ve daha geniş sosyal çevreyle birlikte incelemektedir.

Çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde eşit katılımlı ebeveynliğe ilişkin kuramsal ve kavramsal çerçeve incelenmekte, ikinci bölümde ise önce araştırmanın metodolojisine tanıtılarak sonra ebeveynlerle yüz yüze yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular sunulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Teorik Çerçeve

1.1.1. Erken Çocukluk Döneminde Cinsiyet Roller

Erken çocukluk döneminde cinsiyet kimliğine dair bilgi edinme hayatın ilk aylarında başlamaktadır ve bu keşfetme dönemi bebekler ve çocuklar için bazı cinsiyet rollerine uygun davranma eğilimine de sebep olabilmekte ve cinsiyet rollerinin öğrenilmesi bebeğin doğumundan itibaren başlamaktadır. Bebeklerin 2 aylıkken kadın ve erkek yüzlerini tanımaya, 6 aylık olduklarında ise cinsiyetleri seslerden ayırt etmeye, 10 aylık olduklarında ise ilk cinsiyetçi önyargılarına sahip olmaya başladığı düşünülmektedir (Ruble, 2009: 355). Bebeklerin görünüşünden, oynadığı oyuncaklardan, gerçekleştirdiği etkinliklere kadar çoğu şey cinsiyet rollerinin inşasına katkı sunmaktadır. Cinsiyet sosyalizasyonu, çocukların tipik olarak kız ve erkek çocuklarla ilgili olan sosyal beklentileri, tutumları ve davranışları öğrendiği bir süreçtir.¹

Tablo 1.1. Cinsiyetlendirilmiş Aile Süreci Modelinde Kullanılan Yapıların Tanımları²

Yapı	Tanım
Ebeveyn cinsiyet sosyalizasyonu	Ebeveynlerin (kasıtlı ya da kasıtsız) çocuklarına sosyal beklentiler ve davranışlar hakkında öğrettiği cinsiyetle ilgili tutumlar; örneğin rol modellik yapma, kız ve erkek çocuklara farklı muamele etme, cinsiyet hakkında konuşma.
Cinsiyet rolleri	Erkekler, kadınlar, erkek çocukları ve kız çocukları için uygun rol ve davranışlara ilişkin toplumsal normlar.
Cinsiyet tipi davranış	Davranışın cinsiyet farklılıklarını gösteren tüm yönleri. Örneğin Oyuncak, meslek ve aktivite tercihleri; sosyal-duygusal davranışlar, içselleştirme ve dışsallaştırma davranış sorunları gibi; akademik başarılar.
Cinsiyet rolü bilgileri	Cinsiyete ilişkin bilgiler; örneğin cinsiyet kategorilerinin farkındalığı, cinsiyet değişmezliğinin anlaşılması, cinsiyet stereotipleri, gruplar arası tutumlar, cinsiyet kimliği yönleri, sosyal bilgi işlemeyi etkileyen cinsiyet bilgileri.

¹ <https://www.child-encyclopedia.com/gender-early-socialization#:~:text=Gender%20socialization%20is%20the%20process,associated%20with%20boys%20and%20girls.>

² Endendijk ve ark, Archives of Sexual Behavior (2018) 47:877–904. S 879.

Toplumsal cinsiyet sosyalizasyonu, kişiyi, ebeveynlerini, sosyal çevresini bu bağlamda bir araya getirir. Ebeveynlerin beklentileri, geçmiş önyargıları ve çocuklarının bundan etkileniş şekli bireyin gelecekteki cinsiyet rolleri üzerindeki algısını şekillendirir. Doğumla birlikte başlayan toplumsal cinsiyet sosyalizasyonu, toplumsal yaşamın her alanında devam etmektedir. Bu süreç oyuncak mağazalarında kız ve erkek oyuncaklarının ayrı kategorilerde satılması, oyuncakların paketlenmesinde cinsiyetlendirilmiş belirli renklerin kullanılması, pembe oyuncakların genellikle ev işleri ve bebek temalı oyuncaklar olması, mavi ya da koyu renkli paketlemelerin aksiyon, güç ve mantıksal oyuncaklarla bağdaştırılması ile başlayıp kız çocuklarına evcilik oyunlarının öğretilmesi, prenses hikayelerinin okunması, izletilmesi öte yandan erkek çocuklarına araba, top gibi oyuncaklar alınıp erkekliğinin yüceltilmesi şeklinde devam etmektedir. Bunlara ek olarak, yazılı ve görsel basın malzemeleri (kitap, çizgi film, reklamlar, bilgisayar oyunları vb.) çocukların cinsiyet gelişimi için ebeveynler açısından önemli araçlar olarak görülebilmektedir. Bu araçlar kadın-erkek eşitliğini destekleyecek şekilde kullanıldığında çocukların üzerindeki etkisi olumlu olabilmektedir fakat çoğu ebeveyn bu araçları bilinçli olarak kullanamamaktadır. Literatürde toplumsal cinsiyet sosyalizasyonu dört teori çerçevesinde incelenmiştir.

İlk olarak sosyal öğrenme teorisine bakıldığında bu alanda en kapsamlı çalışmalar psikolog Albert Bandura'ya aittir. Bandura'ya göre cinsiyet rollerinin öğrenilme biçimi pasif değildir ve dikkat, akılda tutma, motivasyon pratiklerini gerektirir. Bandura pekiştirme, modelleme ve ceza yoluyla cinsiyet rollerinin öğrenildiğini savunur. Sosyal öğrenme teorisi, cinsiyet sosyalleşmesinin, çocukların cinsiyete uygun ve uygunsuz davranışlar için hem olumlu hem de olumsuz olarak pekiştirilmesinin bir sonucu olduğunu ve bu pekiştirmenin genellikle yaşça büyük kişilerden öğrenildiğini öne sürer. Örneğin, bir kız çocuğu evcilikle ilgili olan cinsiyetine uygun bir oyuncakla oynarsa annesinden olumlu destek alabilir. Ama bir kız çocuğu araba, top ve araba gibi cinsiyetine uygun olmayan bir oyuncakla oynarsa görmezden gelinebilir veya annesinin olumsuz tepkisiyle karşılaşabilir. Bu teoriye göre çocuklar, aynı cinsiyetteki ebeveynlerinin davranışlarını fark ederek neyin uygun olduğunu öğrenirler. Genç bir kız kadın olmanın ne demek olduğunu annesini gözlemleyerek, erkek çocuk ise erkek olmanın ne demek olduğunu babasını gözlemleyerek öğrenebilir (Kretchmar, 2009: 2).

İkinci olarak bilişsel gelişim teorisi incelendiğinde, bu teori sosyalleşme sürecinin doğası gereği nasıl gelişimsel olduğunu vurgulamaktadır. Aynı zamanda çocukların cinsiyet kimliklerinin gelişiminde bireysel olarak aktif bir role sahip olduklarını da savunmaktadır. Psikolog Lawrence Kohlberg, bilişsel gelişim teorilerini cinsiyet kimliğine uygulayan ilk

kişilerden biridir. Bilişsellik yani kavrama yetisinin davranıştan önce geldiğini ve davranışlarımızın ne anladığımız ve bildiğimiz ile geliştiğini savunmuştur. Ona göre, cinsiyet gelişiminin aşamaları şu şekildedir: Cinsiyet etiketleme, cinsiyet istikrarı ve cinsiyet tutarlılığı. İlk aşamada birey çevresinden duyduğu söylemlerle cinsiyeti tanımlar, ikinci aşamada birey yaşlandıkça cinsiyetin sabit kaldığını gözlemler, üçüncü aşamada ise birey cinsiyetin zamana ve koşullara karşı tutarlı kaldığını gözlemler. Kohlberg çocukların uygun cinsiyet rollerine ilişkin görüşlerinin yaşlandıkça değiştiğini, değişen bilişsel gelişimlerini yansıttığını savunmuştur. Kohlberg, çocukların cinsiyet sabitliğini geliştirdikten sonra cinsiyete uygun davranışlar sergileme konusunda daha motive olacaklarını öne sürmüştür (Kohlberg, 1966).

Üçüncü olarak psikoanalitik teori, bilinçdışı psikolojik süreçleri ele alması nedeniyle diğer teorilerden farklıdır. Sigmund Freud tarafından kurulan Oedipal karmaşa kavramından yola çıkan Nancy Chodorow, çocuğun egosunun babaya tepki olarak oluştuğunu savunan Freud'un aksine, ego oluşumunda annenin varlığının daha önemli olduğunu savunmuştur. Psikoanalitik teoriye göre cinsiyet sosyalleşmesinin anahtar faktörlerinden biri, annenin birincil bakıcı rolüdür. Chodorow, çocukların erken yaşlarda anneleriyle daha fazla zaman geçirmeleri nedeniyle ilk özdeşleşmelerinin kadınsı alanla olduğunu öne sürer. Örneğin, eğer bir annenin kimliği anne olmaya güçlü bir şekilde bağlıysa, o zaman kızı da cinsiyet rolleriyle ilgili toplumsal normlar ve değerlerin yanı sıra anneliğin önemi fikrini de benimser. Bu cinsiyete dayalı inançlar daha sonra kız çocuğunun kimliğinin de bir parçası haline gelir. Çocukların kendilerine ve kendi cinsiyet kimliklerine dair bir duygu geliştirmeleri gerekir ve kızlar için bu süreç, kendilerini zaten anneleriyle özdeşleştirdikleri için daha kolaydır. Ancak erkek çocukların öncelikle kadınsı kimliklerini reddetmeleri ve erkekliklerini geliştirmeleri gerekir. Bu erkeklik kadınsı olmamak olarak tanımlanır (Kretchmar, 2009: 3). Chodorow (1999: 176), özetle bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: Kızların özdeşleşme süreçleri, anneleriyle devam eden ilişkilerinin sürekli bir parçası haline gelir ve onun tarafından yönlendirilir ve başkalarıyla özel ve duygusal ilişkiler aracılığıyla gelişir. Bir oğlan çocuğunun ise özdeşleşme süreçlerine, babasıyla olan duygusal ilişkisinin aracılık etmesi pek olası değildir.

Son olarak cinsiyet şeması teorisi, çocukların cinsiyet rollerini içinde yaşadıkları kültürden öğrendiklerini öne süren Sandra Bem tarafından ortaya atılmıştır. Bem'e göre cinsiyetler arasındaki farklılıkların vurgulandığı kültürlerde çocuklar, cinsiyeti dünya hakkındaki bilgileri işlemenin bir yolu olarak kullanmayı öğrenirler. Örneğin, geleneksel bir kültür, kadın ve erkek arasındaki katı ayrımları koruyabilir; kadınlardan ev işleriyle

ilgilenmesi ve çocuk yetiştirmesi beklenirken, erkekler ev dışında çalışıp aileye destek olması istenir. Böyle bir kültürde yetişen çocuklar, gözlemledikleri doğrultusunda toplumsal cinsiyet şeması geliştirecek ve bu şemalar aracılığıyla kız ya da erkek çocuk olarak neler yapabileceklerine dair bir anlayışa sahip olacaklardır. Cinsiyet şemalarının çocukların bilgiyi organize etmelerine, tutarlılık ve öngörülebilirlik duygusunu sürdürmelerine yardımcı olduğu düşünülmektedir. Bu şemalar kutuplaşmaya meyillidir, böylece çocuklar farklı cinsiyetler için neyin kabul edilebilir ve uygun olduğuna inandıklarını anlamaya başlarlar. Cinsiyet şemaları yeni bilgileri saklamanın ve yeni durumları daha öngörülebilir hale getirmenin etkili bir yolunu sağlar. Çocuklar cinsiyet kimliklerini ve cinsiyet rollerine ilişkin anlayışlarını geliştirdikçe daha ayrıntılı cinsiyet şemaları geliştirirler (Kretchmar, 2009: 3). Yukarıda aktarıldığı gibi cinsiyet sosyalizasyonu sosyal öğrenme teorisi, bilişsel gelişim teorisi, psikoanalitik teori ve cinsiyet şeması teorisi çerçevesinde incelenmiştir.

1.1.2. Ebeveynliğin toplumsal cinsiyet rollerine etkisi

Erken çocukluk döneminde cinsiyet rollerine bağlı olarak gelişecek katı önyargıları engellemek için ebeveynlerin ya da bebeklik döneminde bebek bakımıyla ilgilenen diğer kişilerin dikkat etmesi gereken noktalar vardır. Cinsiyete dayalı oyuncak seçimini dayatmamak, farklılıkları takdir etmeyi öğretmek, farklı cinsiyetlerle etkileşimi artırmak, bebeğin seçimlerine saygı duymak ve teşvik etmek ve en önemlisi bebekler ve çocuklar için birer rol model olmak çok önemlidir. Çocuk bakımı veren kişiler erkek ve kız çocuklarına farklı sosyal bağlamlar sağlayarak cinsiyet gelişimini etkileyebilmektedir. Cinsiyetçi yaklaşımların bulunduğu ortamlar, çocukların tercihlerini ve etkinliklere katılımını yönlendirebilir. Örneğin, utangaç, duyarlı, akıllı, sanatsal, müzikal ve atletik olmayan erkek çocuklar, erkeklik kurallarına uymadıkları için ebeveynleri ve sosyal çevreleri tarafından hedef alınabilmektedir. Bu çocuklar, erkeksi olmadıkları gerekçesiyle kendilerini izole edebilir hatta buna mecbur kalabilirler. Bunun sonucu olarak sosyal olarak dışlanırlar ve erkeksi olarak kabul edilme arzularındaki kontrolün kaybı yüzünden acı ve öfke duyguları geliştirebilirler (Rivera, 2019: 6). Yukarıda açıklanan teorilerden sosyal öğrenme teorisi farklı bir bakış açısından değerlendirildiğinde ebeveynlerin çocukların cinsiyet sosyalizasyonundaki etkisinin daha fazla olabileceği iddia edilmiştir. Diane N. Ruble'ye göre sosyal öğrenme teorisinde, gözlemsel öğrenme aynı cinsiyetten modellerin taklit edilmesiyle sınırlı değildir. Çocuklar modellenmiş davranış stillerini de çevresinden öğrenirler. Sadece kendi cinsiyetlerinden olan değil her iki cinsiyetin modellerine katılarak, çocuklar her cinsiyet için uygun olan görünüm, meslek ve davranış kavramlarını oluştururlar ve bu klişeleri cinsiyete

uygun davranış hakkında karmaşık kavramlar geliştirmek için kullanırlar. Çocukların bu öğrenilen davranışları yerine getirmeleri, bu davranışlarda bulunmanın sonuçlarıyla ilişkili teşviklere ve yaptırımlara bağlıdır. Bu tür deneyimler sayesinde çocuklar, toplumsal cinsiyet rollerini düzenlemeye başlar. Her ne kadar bu tür düzenleyici süreçler başlangıçta çevresel olarak belirlenmiş olsa da çocukların cinsiyet davranışı için bir dizi kişisel standartla ilgili olarak kendilerini övme veya öz yaptırımları uyguladıkları için, içselleştirildikleri erken gelişimdeki bir dönemi tanımlamaktadır (Ruble, 2006: 898). Ebeveynlerin erkek ve kız çocuklarına yönelik farklı davranışlarının, cinsiyete dayalı faaliyetlerin teşvik edilmesi için en açık etkiyi gösterdiği görülmüştür. Örneğin, ebeveynler oyun sırasında çocuklara cinsiyet-stereotipik oyuncaklar sunarlar ve çocuklar aynı cinsiyetten oyunlarla meşgul olduklarında, diğer cinsiyet oyunlarına katıldıklarından daha duyarlıdırlar. Bununla birlikte, ebeveynlerin genellikle çocuk tarafından talep edilmediğinde çocuklar için cinsiyetten bağımsız oyuncaklar satın almak gibi basmakalıp olmayan şekillerde davrandıklarını durumlar da gelişebilir. Bu nedenle, cinsiyet farklılaştırılmış oyunu teşvik etmek için çabalar genellikle ince veya sınırlı olabilir ve birçok ebeveyn eşitlikçi davranışları teşvik etmek için bilinçli çabalar gösterebilir. Çok küçük çocukların ebeveynlerinin, cinsiyete dayalı oyunları teşvik ettiklerinde cinsiyet ayrımlarının erken öğrenilmesini teşvik ettikleri sonucuna varılmıştır. Belirli aktivitelerin teşvik edilmesi, çocukların bilişsel ve sosyal becerileri öğrenmelerini de etkileyebilir.

Bloklar, model oluşturma gibi erkek oyuncakları, görsel/mekânsal becerilerin, problem çözmenin, bağımsız öğrenmenin, özgüvenin ve yaratıcılığın gelişimini teşvik ederken, bebekler ve ev eşyaları kızlara öğrenme kuralları, davranışları taklit etme, yetişkinleri yardım kaynağı olarak kullanma ve tanıdık problemleri çözme konusunda pratik sağlar. Ebeveynler kızlarına ve oğullarına farklı sosyal bilişsel becerileri geliştiren farklı deneyimler sağlayabilir. Ebeveynlerin ev işlerini cinsiyetçi şekilde gerçekleştirmeleri, belirli becerileri öğrenmenin ötesinde etkilere sahip olabilir. Örneğin, çocukların aile bakım çalışmalarına katılımı olumlu sosyal davranışlarla pozitif olarak ilişkilendirilmiştir. Toplumsal cinsiyet rolü gelişimi üzerindeki yeterince açıklanmayan ebeveyn etkisi, cinsiyet ikiliklerinin ortadan kaldırılmasında kritik bir zorluktur. Ebeveynlerin davranış yaptırımları, erkekler ve kadınlar için olumsuz ifadelerle sonuçlanır. Erkekler genellikle duygularını eylemler yoluyla dışsallaştırmayı öğrenirken, kadınlar genellikle duygularını kişisel değerlendirmeler yoluyla içselleştirmeyi öğrenirler. Ebeveynlerin yeteneklere ilişkin yanlış anlamaları, çocuklarında şüpheyi ve aşırı güvene neden olur, algılanan yeteneklerini sınırlar ve zıt cinsiyet standartlarını ortaya koyar (Eitches, 2015: Poster 145). Feminist bakış

açısından Mchale, ailenin ikamet ettiği mahallenin sosyal sınıfı, eşlerin ve kocaların üstlendiği iş ve aile rollerine kadar değişen faktörler üzerinde babaların genellikle annelerden daha fazla etkiye sahip olduğunu öne sürmüştür. Babaların değer ve tercihlerinin çocukların cinsiyet gelişimini annelere göre daha iyi açıklaması, babaların mizaçlarının ailenin sosyal konumunu ve iç dinamiklerini daha iyi yansıtmışından kaynaklanabileceğini belirtmiştir. Feminist bakış açısı, ekolojik ve sistemsel bakış açılarından önemli kavramları öne çıkarır ve ailedeki toplumsal cinsiyet sosyalizasyonuna ilişkin bazı yeni fikirler sunmaktadır (Mchale ve ark, 2003: 139). Ruble'ye göre ise anne istihdamı hem erkek hem de kız çocuklarında daha az kalıplaşmış kavramlar ve inançlar ve kızlarda daha az cinsiyete dayalı tercihler ve davranışlarla ilişkilendirilmiştir. Anne istihdamı ile eşitlikçi inanç ve davranışlar arasındaki ilişkiler, geleneksel olmayan rol modellerine erişimi yansıtabilir, ancak evdeki geleneksel olmayan tutumlar veya ev dışındaki farklı bilgi türlerine maruz kalma gibi anne istihdamı ile ilişkili diğer değişkenler de muhtemelen söz konusudur. Diğer birçok faktör, annelerin çalışma nedenleri ve babanın katılımı gibi anne istihdamı ile çocukların geleneksel cinsiyet rolleri arasındaki ilişkiyi ılımlaştırmaktadır. Ayrıca, anne istihdamı, geleneksel olmayan cinsiyet kavramlarıyla ilişkili olan sosyoekonomik durumu yansıtabilir. Birkaç çalışma, diğer geleneksel olmayan aile rollerinin cinsiyet gelişimi üzerindeki etkilerini incelemiştir. Evdeki eşitlikçi bir iş bölümü ya da babanın katımı, daha az geleneksel mesleki ve akran tercihleri (Serbin ve ark, 1993) ve daha az geleneksel cinsiyet rolü tutum ve davranışları (McHale ve ark, 2003) gibi çocukların cinsiyet gelişiminin birçok yönüyle ilgilidir (Ruble, 2006: 901). Ebeveynlerin kullandığı dil de cinsiyet sosyalleşmesinin önemli bir unsurudur. Kız çocuklarına narin, kibar gibi benzetmelerin uygun görülmesi öte yandan erkek çocuklarına güçlü, erkek adam gibi sıfatların olumlu anlamda kullanılması bireylerin çocukluktan itibaren cinsiyetçi bir dile sahip olmasını etkileyebilir. Çocuklar genellikle aynı cinsiyetten ebeveynlerini örnek alma eğiliminde olabilir. Bu yüzden anne ve babaların cinsiyetçi rollere sahip olması çocukların da bu rolleri üstlenmesine sebep olabilir. '...toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadınlarda olduğu gibi erkekler üzerinde de cinsiyetçi baskılara sebep olmaktadır. Bu baskılarla etkin bir şekilde mücadele edebilmek (örn., babaların aile rolleri ve çocuk bakımı gibi konularda daha fazla sorumluluk almalarını destekleyen politika kararlarının alınması) ve hem kadınların hem de erkeklerin cinsiyet eşitliğini içselleştirebilmelerini sağlamak için daha ileri sosyal politikalar geliştirilmelidir' (Bahtiyar ve ark, 2021: 374). Ruble'nin belirttiği gibi, toplumsal açıdan kendilerini geleneksel gören veya geleneksel tutumlara sahip olan ebeveynlerin çocuklarında cinsiyet etiketlerinin ve klişeleşmiş bilgilerin daha erken öğrenilebildiği öne sürülmüştür. Ebeveyn tutumları, işlerin cinsiyete dayalı olarak

oğullara ve kızlara dağıtılması ve çocukların kendi cinsiyet tutumları da dahil olmak üzere çocukların cinsiyet tiplmesi ile de ilişkilendirilmiştir. Örneğin, yetişkin Afrika kökenli Amerikalıların (özellikle kadınların) geleneksel cinsiyet bölünmelerini reddetmeleri muhtemeldir, birçok Latin kültürü güçlü cinsiyet rolü bölünmeleriyle işaretlenmiştir ve Ulusal Görüş Araştırma Merkezi'nin 1974-1994 yılları arasındaki Genel Sosyal Araştırmalarından elde edilen veriler, Amerika Birleşik Devletleri'nde eşitlikçi cinsiyet rolü tutumlarına doğru bir kayma olduğunu göstermektedir (Ruble, 2006: 900-901). Sonuç olarak, ebeveynlerin çocuklarını yetiştirdiği coğrafyanın, kullandıkları günlük dilin, ev içinde iş bölümü yapma şekillerinin, ailenin sosyoekonomik durumunun ve en önemlisi ebeveynlerin çocuklarına yaklaşım şeklinin cinsiyet sosyalizasyonunu etkilediğine literatürde dikkat çekilmektedir.

1.2. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadınlık ve Annelik Roller

Gelişmiş toplumlarda aile içi iş bölümünün cinsiyete dayalı olarak ayrıştığı geleneksel aile modeli gittikçe azalmaktadır. Bu modelde erkek çalışıp eve ekmek getirirken kadın ise ev işlerini üstlenen, yaşlı, hasta ve çocukların bakımını yerine getiren olarak tanımlanmaktadır. Kadınların ekonomik özgürlüğünün artması ve ekonomik açıdan erkeklerden bağımsızlaşmasıyla bu aile modeli daha farklı bir görünüm kazanmıştır. Ayrıca tarihsel olarak 1970'lerin sonunda doğum kontrol yöntemlerinin kullanımının artışı sayesinde kadınlık eşittir annelik ideolojisi değişime uğramıştır (Badinter, 2020: 9). 1990'ların başında ise bu durum tekrar tersine dönmüş, ekonomik bunalım kadınları annelik sıfatıyla öne çıkarmıştır. Badinter'e (2020: 10) göre 'Annelik kaybedilebilecek düşük ücretli bir işten daha güvenli ve huzurlu bir kazanç kaynağı' haline gelmiştir. Kadınlar için ev ortamında annelik hem çocuk için güvenli, temizdir hem de anne için çocuk bakımını en doğru şekilde gerçekleştirebilmek için özel bir alandır. '19. Yüzyılın sonundan itibaren feministler bütün annelerin refahını ve sosyal güvenliğini güvence altına almaya ve anneliği, devletin korumakla yükümlü olduğu bir toplumsal işlev olarak kabul ettirmeye çalışırlar' (Acar, 2015: 40). Günümüzde ise kadınların annelik isteği ve kariyer planları çakışır duruma gelmiştir. Toplumun iyi anne olarak nitelendirdiği role sahip olmak için kariyer planından vazgeçen anneler ve başarılı bir kadın olmak için annelik isteğini erteleyen kadınlar aynı baskıya maruz kalmaktadır. 'Memnun etmek kadınlara, binlerce yıllık evrim boyunca geliştirdikleri ve ailelerin ihtiyaç duyduğu, anaç ve sevgili güçlerini kullanma fırsatı da veriyor' (Helgesen, 2019: 157). Kadınların eşlerini, ailelerini, toplumu memnun etme zorunluluğu toplumda kabul gören bir yargıdır. Kadınlık ve annelik deneyimleri kişiye özgü olduğu halde toplumsal olarak belirli sınırlar

içerir. Fakat anneler bu sınırlar içinde yaşamaya mahkûm bırakılmışlardır, bu sınırları seçmemişlerdir.

Türkiye’de annelerin olumsuz koşullardan şikâyet edememesi, şikâyet ediyorsa mutsuz görülmesi, annelikte başarısızsa iyi bir anne olamaması gibi kalıplar daha çocuğunu kucağına almadan hamile kadınlara yüklenmeye başlamaktadır. Doğumun şekli, emzirme süreci, kadın bedeninin hamilelikteki değişimi, çocuğun bakımı, evin bakımı gibi her türlü konuya dahil olan sadece yakın çevre değil insanların sahip olduğunu farkında olmadığı zihnindeki nesilden nesle taşınan önyargılar olmaktadır. Kimi zaman bu eleştiriler çevreden değil kişinin kendisinden kendisine bile istemeden bir baskı oluşturabilmektedir. Özellikle doğum sonrası dönemdeki hormonal değişimler annelerin rahat geçmesi gereken bir süreci katı ve sert kurallar dahilinde yaşamasına sebep olabilmektedir. Örneğin prolaktin hormonu sayesinde anne emzirirken çocuğuyla bambaşka bir bağ kurar fakat bu özellik o kadar her anneye atfedilmiştir ki emzirmeyen ya da emziremeyen anneler için annelik kusuru olarak gösterilmiştir. Aslında basit bir işleyiş olan emzirme eylemi annenin toplumdaki yerini belirler hale gelmiştir. Toplum anne sütü almayan bebekler için üzülmüşken, annelerin çoğu emzirmenin zorluklarından dolayı süreç boyunca suçluluk hissine sürüklenmiştir. ‘Bu kadar göklere çıkartılan maternalizm şu ana dek ne anaerkil bir düzene geçilmesini sağladı ne de cinsiyet eşitliğini getirdi. Hatta tersine kadınların koşullarında gerilemeye sebep oldu’ (Badinter, 2020: 101). Her ne kadar çalışan anneler için emzirme odaları, evden çıkmak isteyen anneler için süt sağma makinaları geliştirilse de anneler her zaman her yerde emzirme deneyimini rahatça yaşayamamaktadır. KKTC’de 6-12 aylık bebeğini muayeneye getiren çalışan ve çalışmayan annelerle yapılan görüşmeler sonucunda şu bulgular elde edilmiştir: ‘Çalışan ve emziren annelerin %58,9’u çalışıyor olmasının bebeğini emzirmesine “çok fazla” engel olduğunu, %14,2’si “biraz” engel olduğunu ve %13,2’si “hiç” engel olmadığını bildirmiştir. Çalışmayan annelerin ise ev ortamında emzirmelerini engelleyen herhangi bir faktör olmadığını ifade etmişlerdir. İşyerlerinde, annelerin sadece %3,7’sine emzirme odası sağlandığı bildirilmiştir. Çalışan anneler, bebeklerini emzirmek için çözüm olarak %76,2’si “eve gittiğini”, %14,1’i “bakıcısına gittiğini” ve %7,7’si “bebeği çalıştığı yere getirdiklerini” söylemiştir’ (Yorgancı ve ark, 2012: 64). Anneler güvenli ev ortamında dahi yanında insanlar bulunduğu farklı bir ortama geçme, üzerini ve bebeği örtme eğilimindedir çünkü toplum bu deneyimi görmemek konusunda şartlanmıştır. Toplumda bebeklerini emziren kadınların bu eylemleri evde gerçekleştirmeleri gerekliliği konusundaki eğilim küçük bebeğe sahip kadınları özel alana sıkıştırıp kamusal alandan uzaklaştırabilmektedir. ‘Emziren annelerin misyonu temel niteliktedir çünkü bu misyon büyük çaplı bir ahlak reformunun koşullarını

hazırlar: La Leche League³ der ki bebeğini emziren anne bir toplumsal değişim oyuncusudur' (Badinter, 2020: 82). Emziren bebek hasta olmaz, annesiyle bağı kuvvetli olur, gelişim aşamalarını doğru bir şekilde ilerler ve 2 yaşına kadar emmelidir ideolojilerinin hiçbir bilimsel kaynağı yoktur fakat anne olmayan bireylerin bile zihinlerinde yer etmiştir. Halbuki bu kadar büyük rol atfedilen emzirme eyleminin yapılan bir araştırmaya göre bebeğin bilişsel gelişimi açısından asıl etken olmadığı, bunun annenin sosyokültürel ortamı olduğu gösterilmiştir (Badinter, 2020: 97). Annenin sosyokültürel ortamı genellikle annenin bebeğe yaklaşımını ve annenin kendisine yaklaşımını etkilediği için hem doğrudan hem de dolaylı yoldan bebeğin gelişimine olumlu ya da olumsuz katkılarının olduğu sonucuna varabiliriz.

Kadın bedeninin özellikle hamilelik süresince ve sonrasında ağır eleştirilere maruz kaldığı ortamlarda annenin çevresinin bebek henüz doğmadan onun üzerinde olumsuz etkiler yaratabilme eğiliminde olduğu görülebilmektedir. Annenin partneri, yakın çevresi hatta kadın doğum uzmanı çoğunlukla bedeni ile ilgili sınırlar koyabilmekte ve hamileyken güzellik algısını kaybetmemesi için annelere belirli kurallar aktarılabilmektedir. Fazla kilo alımının, fazla yemek yemenin, deride çatlaklar oluşmasının hamilelik sürecinden keyif almaktan daha önemli olduğuna herkes tarafından eleştirilebilecek bir konu haline gelmektedir. Bu yüzden sağlıklı bir bebeğe sahip olmanın ve bedeninin güzelliğinden ödün vermemenin sorumluluklarını üstenen annelerin hamilelik sürecini sancılı olarak görmesi normaldir. Beauvoir'a göre, (2010: 136) 'Buna karşılık, kendilerini yalnız cinsel nesne diye gören, vücutlarının güzelliğine hayran hoppa kadınlar, gebelik sırasında biçimlerinin bozulduğunu, çirkinleştiğini, arzu uyandırmaz hale geldiğini sanıp üzülürler. Gebelik onlar için bir şölen ya da zenginleşme değil, bir ben azalmasıdır'. Anneliğin başlangıç evresinde belirli tanımlar içerisine kendisini toplumun istediği şekle sokamayan kadınlar ilerleyen süreçler için önyargı sahibi olmaya başlayabilmektedir. Emzirmenin ya da vajinal doğumun desteklendiği hatta zorlandığı koşullarda anne bu eylemleri kafasında şartlamış olur ve doğal sürecinden çıkar. Ayrıca her annenin bedeni bu durumlara elverişli olmayabilmektedir. Türkiye'de sezaryen doğum bebeğini emzirememekle bağdaştırılmakta ve anne bedeni vajinal doğumu gerçekleştiremiyorsa bebeğini emziremeyeceği önyargısına sahip olunmaktadır. Bu nedenle vajinal doğum yapan kadınlar emzirmeye zorlanabilmekte ve sütü olmayan bir anne suçlanarak bebeğine mama vermesi ayıplanabilmektedir.

Anneler ve hamileler toplum içine dahil olduğunda her hareketi gözlemlenerek düzeltilmeye çalışılabilmekte ve annenin kendi kararlarını verme yetisinin olmadığı düşünülerek olumlu bir dille uyarılabilmektedir. Kadınlar hamileyken herhangi bir yabancı

³ La Leche League International, emzirme ile ilgili savunuculuk, eğitim ve öğretimi organize eden, kâr amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşudur. Yaklaşık 89 ülkede mevcuttur.

tarafından izinsiz bir şekilde karnına dokunulabilir ve bunun için izin istenmez çünkü bu bir sevgi, saygı göstergesidir. ‘Hamile olduğunu öğrenen her kadın, ‘anne adayı’ rolünü benimsemeli, bu role uygun davranmalı, sadece bedeni ile değil, ailesi arkadaşları ve hatta yabancılarla olan ilişkisini yeniden tanımlamalıdır. Zira, modern hamilelik kamusal bir deneyimdir’ (Ender, 2021: 14). Bu noktada çevre, anne için değil bebek için endişe taşımış ve bunun için müdahaleye gerek duymuştur. Özellikle annenin yakın çevresindeki ve ailesindeki kadınlar bireysel tecrübelerini anne adayına aktarıp aynı durumlarda aynı şekilde davranmasını bekler fakat her bebek ayrı bir birey olduğu için ihtiyaçları da farklı olacaktır. ‘Toplum fetüsü anneden korumak için sık sık müdahale ederek hamile bedenleri eleştiriye, yoruma ve denetlemeye açar, süreçte kadınların öznelliği göz ardı edilir; kadın özne olma özelliğini kaybederken fetus, ‘süper özne’ konumuna yerleşir’ (Ender, 2021: 14-15). Çevresinden kendisi ve bebeği ile ilgili pek çok eleştiriye ve öneriye maruz kalan kadınlar, özellikle ilk çocuğuna sahip olduğunda tecrübesiz olduğu için, nasıl davranacağını bilemeyebilmektedir. Her anne en mükemmel çocuğu yetiştirmiş kişi sıfatına büründüğünde kendinden sonra anne olan herkese tavsiyede bulunmak görevini üstlenmektedir. Fakat annelik deneyimi bebekle bütünleşen bir deneyimdir ve bebeğin tepkilerine bakılarak şekillendirilebilir. Geçmişteki çocuk büyütme biçimleri günümüzdeki imkanlarla aynı olmadığı için tavsiyelerin çoğu bebeğin ya da annenin sağlığını tehlikeye bile atabilmektedir. Bebeklik evresi tamamlandığında ise annenin çocuğuyla iletişim kurma şekline, çocuk bakımının şekline ve çocuğun kişilik özelliklerine eleştiriler gelmeye başlayabilmektedir. Kadınlara dayatılan ideal annelik normları etrafında değerlendirilen anneler gündelik yaşamda çocuğun kilosu, konuşması, hareketleri, paylaşımcı olup olmaması, yaramaz olup olmaması, fazla sessiz olması gibi konularda eleştirilere maruz kalarak ideal annelik pratiklerini nasıl yerine getirecekleri konusunda uyarılabilmektedir. Ender’in (2021: 15) çalışmasında bu durumu bir anne kendi sözleriyle şu şekilde aktarmaktadır: ‘Anne faşizmini kendisini ideal anne olarak gören birtakım insanların senin yaptığın her şeyi sorgulaması olarak tanımlarım galiba. Hep bir eksik yaptığını düşünmeleri, başarısız olduğunu düşünmeleri, çocuğuna yeterince sevgi, ilgi, emek veremediğini düşünmeleri...’. Bu durumun kadınlar tarafından üstlenilmesi de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir göstergesidir. Babalar ya da erkekler çocuk bakımında bir tavsiyede bulunmaz çünkü onlar bilgisiz kabul edilir ve sorumluluk almak istediklerinde çocuk bakımını doğru yapamayacakları düşünülür. Bazı ailelerde baba kendi eşinin çocuk bakım pratiklerini eleştirip onu daha tecrübeli annelerin fikrine yönlendirebilir. Anne bu durumda hem kadınlardan hem de erkeklerden eleştiriye maruz kalıp kendi anneliğini sorgular hale gelebilir. Çocuk okul çağı dönemine başladığı zaman ise anne

kendi bireysel ihtiyaçlarını gidermeye başlamak, iş hayatına dönmek gibi çabalar gösterdiğinde kadının anne olduktan sonraki hayatına evde devam etmesi gerektiği varsayılır. Çocuğu işe başlamak için bakıcıya emanet etmek, erken yaşta kreşe başlatmak, büyük ebeveynlere emanet etmek hep kötü tecrübeler aktararak olumsuz gösterilir. ‘Toplumda var olan kodlara göre, anne olduysan artık çocuğunla yaşamak zorundasın. Anne olduktan sonra senin tek bir sıfatın var; annelik’ (Ender, 2021: 114). Çocuk sahibi erkeklerden özel alanda kalıp tam zamanlı babalık yapmaları beklenmezken ve evde kalıp çocuklarını büyütmedikleri için toplumsal bir baskıya maruz kalmadıkları halde kadınlar için benzer bir durum söz konusu olmayıp kadınların özel alanda kalıp tam zamanlı annelik yapmaları beklenmektedir. Beklentiler karşılanmadığı takdirde kadınlar “kötü anneler” şeklinde etiketlenebilmektedir. Çocuklu annelerin kamusal alanda çalışıp çalışmama kararı çoğunlukla kendi tercihlerine bırakılmamakta bu karar geleneksel değer ve normlarla etkilenmeye çalışılmaktadır. Bazı durumlarda annelik konusunda çevreden ya da aileden eleştiri gelmese dahi kadınlar farkında olmadan çocuğunun bakımına emek sarfetmesi gereken tek kişinin kendi olduğuna inanabilmekte, kendi verdiği bakım kadar iyi bakımı kimsenin veremeyeceğini düşünebilmekte ve bireysel isteklerini göz ardı etmektedir. Ender (2021: 22) araştırmasında anneliğin bu şekilde doğallaştırıldığı ve öğrenilmiş eşitsizlik ve duygusal emeğin içselleştirildiği bulgularına ulaşmıştır. Anne ev ve çocuk bakımını kendisiyle özdeşleştirip kimseden yardım almaması gerektiğini düşündükçe kendisinden uzaklaşır ve eşitsizliğin sürdürülmesine hatta ebeveynde tükenmişlik sendromuna sebep olmuş olur. Sonuç olarak, annelik deneyimi toplumun annelik rolleri olarak tanımladığı belirli rol ve sorumluluklar kapsamında sınırlandırılmaktadır. Bu nedenle toplumda anneler anneliğini özgürce deneyimleyememektedir.

1.3. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik ve Babalık Roller

Günümüze kadar olan erken çocukluk dönemi araştırmaları incelendiğinde genellikle annelerin çocuklarıyla olan bağlanma biçimleri, annelerin çocuk eğitimi, çocuk bakımı konuları işlenmiş fakat babaların çocuk gelişimine olan etkileri ve babalık rolleri ile ilgili pek az araştırma olduğu görülmüştür. ‘Babalık rolüne ait ilk bilinen özellik babanın çocuğun ahlak öğretmeni olduğu bilgisidir’ (Çetin, 2020: 1). Tarihsel olarak bakıldığında 19. yüzyılda sanayileşme ile babalık rolü evden dışarıda geçim sağlamak için çalışan kişi olarak değişmiş ve ev anne için bir iş alanı haline gelmiştir. 2. Dünya savaşında ise erkekler savaşa katılan, anneler ise evde kalan rollere sahip olduğunda çocuklar baba rol modelinden yoksun kalmış ve babalık rolü cinsiyet rolü bağlamında önem kazanmıştır. 20. yüzyıla geldiğimizde ise kadın

haklarının ve eşitliğin savunulması ve kadınların ev dışında da sosyal bir hayata sahip olmaya başlaması ile ebeveynlik rolleri geleneksel açıdan değişikliğe uğramıştır (Çetin, 2020: 2). Değişen babalık tanımı ve kadınların ekonomik olarak çalışma zorunluluğu erkeklerin ebeveynlik rollerini paylaşmaya yönelmesine katkıda bulunmuştur. Diğer bir bakış açısından bakıldığında erkekler evlenmesi ve baba olması gereken, iş yerinde uzun saatler çalışarak ekonomideki değerlerini kanıtlaması gereken bireyler olarak görülmektedir. Çocuk yapmada başarısız olan, işine sık sık ara veren veya ekonomik olarak bağımsız yaşamak için yardıma ihtiyaç duyan erkekler daha az erkeksi görülebilmektedir. Daha az erkeksi erkekler, sosyal kültürde istenmeyen bir durumdur; bu da çevrelerindeki erkeklerden mümkün olduğunca çok yönden daha iyi performans göstermeye çalışan erkek figürünü ortaya çıkarmıştır (Rivera, 2019: 3). Erkeğin bireysel olarak iyi bir erkek ve baba rolünü üstlenmesi için kendini topluma kanıtlaması ev içindeki görevlerden uzaklaşmasına sebep olabilmektedir. 21. Yüzyıl ebeveynlik rollerine baktığımızda kadınların iş hayatına dahil olmasıyla anne ve babalar için maddi sorumluluklar bölüşülmüş fakat ev içi iş bölümünde çoğunlukla yük annede olmaya devam etmiştir. Toplumsal önyargılar annelerin bakım verme ve doğru kararları alma açısından babalardan daha iyi olduğunu, annelik içgüdüğü sayesinde sorumlulukları daha iyi üstleneceğini dayatır. Bu bilgi genellikle annenin bebekle aynı vücudu paylaşmasından, annede olan bazı hormonlardan ve genellikle kadın olması şeklinde meşrulaştırılır fakat bazı araştırmalar erkeklerin çocuk beklerken biyolojik değişimlerden geçtiğini öne sürmüştür. Babaların ‘Testosteron seviyeleri düşüyor, prolaktin ve kortizol seviyeleri yükseliyor. Aynı zamanda beynin bağlanma ve bakım verme ile bağlantılı alanlarının çalışmasında da bir artış görülüyor. Büyük fiziksel dalgalanmalardan geçen babalar da bebek doğduktan sonra bebeğin bakımında daha fazla mesuliyet alıyor’ (Shapiro, 2022: 29).

Babalık rolü bebeklik döneminde mümkün olduğunca az, çocukluk döneminde ise yavaş yavaş artmaya başlamıştır. Kadınların çocuk bakımında zor görevleri üstlenme eğilimi olduğu durumlarda erkekler annelere yardımcı olan kişiler olarak görev almaktadır. Çocuğu okula götürme, oyun oynama, beraber aktiviteler yapma gibi görevler eşit bölünse de bakım görevleri babalar için üstlenilmesi gereken bir sorumluluk olarak görülmemektedir. Halbuki erken çocukluk döneminde beslenme, temizlik, uyuma gibi temel ihtiyaçları karşılamada bakım sağlayan kişinin cinsiyetinin hiçbir önemi yoktur (Çetin, 2020: 18). AÇEV’in 2018 yılında yürüttüğü ‘Türkiye’de İlgili Babalık Belirleyicileri’ araştırmasına bakıldığında baba ve çocukların (0-10 yaş) ortak zamanlarında en çok katılım gösterdikleri etkinlik %78 oranında TV izlemek, %73,8 oranında sohbet etmek, %50 oranında masal anlatmak ve %48,5 oranında el becerisi ile yapılan etkinlikler olduğu görülmüştür (Çetin, 2020: 103). İstanbul’da 54 anne

baba ile anne ve babaların iletişim becerilerinin çocuklardaki iletişim algısına etkisi belirlenmek adına yapılan bir çalışmada ise anne ve babalara çocuklarına ayırdıkları vakti nasıl değerlendirdiklerine dair görüşleri sorulmuş; ‘Anneler çocuklarına ayırdıkları zamanı, sanat etkinliği, boyama, kurabiye yapma gibi çocukların birlikte yapmaktan keyif aldığı etkinlikler birlikte etkinlik/aktivite yapmak kodu ile ilişkilendirilmiştir. Babalar, çocuklarına ayırdıkları vakti en fazla oyun oynayarak değerlendirdiklerini belirtmişlerdir. Soruya verdikleri cevaplardan; fiziksel aktiviteye dayalı oyunların daha çok babalarla oynandığı anlaşılmaktadır’ (Sariso, 2021: 106-107). Anneler çocukları ile konuşarak iletişim kurarken, babalar oyun yoluyla iletişim kurduklarını ifade etmişlerdir. Çocukların resim ve anlatımlarından elde edilen veriler bu bulguları desteklediği görülmüş, çocuklar anneleri ile iletişimi konuşarak babaları ile oyun oynayarak ifade etmişlerdir.’ (Sariso, 2021: 150).

Tıpkı annelik gibi, babalık da kişinin kendi tecrübelerine, yakın çevresine ve yaşadığı kültüre göre şekillenen bir deneyimdir. ‘Sosyolojik bir bakış açısı içinde ele alınırsa, babalık biyolojik olarak erkek olmaktan öte, içinde yaşanan toplumun erkeklik ve babalık kavramlarını nasıl şekillendirdiği ile yakından ilişkilidir. Babalık sadece biyolojik olarak baba olmaktan öte, toplumun babalığa yüklediği anlam ile şekillenmektedir’ (Mercan ve ark, 2017: 3). Chalmers ve Mayer’ın babaların hamilelik, doğum ve ebeveynlik hakkında fikirlerini aldığı araştırmada, doğuma katılan babaların %69.7’si bebeğini ilk gördüğünde, %12.1’i doğumdan birkaç saat sonra, %6.1’i birkaç gün sonra bebeğine karşı sevgi hislerine sahip olduğunu ifade etmiştir. Her erkeğin babalık tecrübesi farklı olabilmektedir ve babalık tecrübelerini tanımlama şekli kişiden kişiye değişebilmektedir. Erkekler çocuk sahibi olduktan sonra bakım sürecine dahil olduklarında hem tecrübelerini daha rahat dile getirme hem de aile içi eşit rol bölümüne katkıda bulunma ve aynı zamanda ebeveynliğin güzel yanlarına tanıklık edebilme fırsatı bulabilmektedir. Babalık sorumluluklarını üstlenen bireylerde zorlukların bilincinde olma durumu da görülebilmektedir. Babalar tarafından ebeveynliğin ilk aylarında en sık bildirilen zorluklar arasında yetersiz uyku (%37,7), bebeği sakinleştirmede zorluk (%33,3), cinsel sorunlar (%19,3), gelecek kaygısı (%17,5) ve ziyaretçilerle baş etme (%33,3) olduğu görülmüştür. Eş zamanlı olarak gurur (%92,9), mutluluk (%84,2), heyecan (%84,2) ve sevilme (%59,7) yaşandığı babalar tarafından ifade edilmiştir (Chalmers ve Mayer, 1996: 51). Babalar bakım sürecine doğumdan itibaren dahil olduğunda bebeklerinin giydirip, temizliğini üstlenip, ihtiyaçlarını giderdiğinde baba ile çocuk arasındaki bağın bebeklik çağında kuvvetlenmesiyle çocuğun yaşı ilerledikçe ve ihtiyaçları değiştikçe güven bağının da güçleneceği açıktır. Erken çocukluk dönemine yatırım yapmak anne ve babanın yapacağı en büyük yatırımdır. Annelerde olduğu kadar babalarda da toplumsal baskılar

gözlemlenebilmektedir ve toplumun belirlediği erkeklik kavramına uymak için erkekler çocuk bakımını üstlenmede geri adım atabilmektedir. Sonuç olarak, babaların da özgür babalık deneyimi yaşamadığı fakat çocuk bakımına anneler kadar elverişli olduğu görülmüştür.

1.3.1. Babaların Çocuk Bakımına Katılımını Etkileyen Faktörler

Babaların erken çocukluk döneminde bakım görevini üstlenmesini etkileyen pek çok faktör vardır. En genel önyargı erkeklerin sahip olduğunu düşündüğü toplumsal cinsiyet rolleridir. (Çetin, 2020: 52). Yukarıda açıklandığı gibi toplum tarafından belirlenen babalık rolleri ve bu rollere uymayanların iyi baba olamayacağı düşüncesi nedeniyle erkekler çocuk bakımına katılmamaktadır. Eğitim düzeyi yüksek bireylerde bile çevre baskısı ya da geleneksel aileden edinilen önyargılar sebebiyle katılım azalabilmektedir. Sosyoekonomik düzeyin de önemi büyüktür. Düşük gelirli ve sadece babanın çalıştığı tek gelirli ailelerde çocuk bakımı tamamen annenin görevi olarak görülmektedir. Ailenin maddi yükünün sadece baba tarafından üstlenildiği ailelerde bazı babaların maddi olanaklarının yetersizliğinin babalık görevini de olumsuz etkilediği düşünülebilmekte ve aile içerisindeki statüsünü olumsuz etkileyerek önceliklerini çocuk bakımına değil çalışmaya vermelerine sebep olabilmektedir. Babaların yüzde 90'ı çocukları doğduktan sonra bir süre izin alırken, çoğunluğu işinden 10 günden daha az izin almaktadır. Bunun nedenlerinden birisi izin ücretlerinin tam olarak ödenmemesidir. UNICEF'in 2019 tarihli bir raporuna göre, ankete katılan ülkelerin yalnızca 26'sı ücretli babalık izni teklif etmiştir. İsveç'te çekilen bir belgeselde İsveçli babalara ebeveynlik deneyimleri sorulmuş ve babaların neredeyse 1 senelik izin kullanabildiği ve kullanmakta istekli olduğu görülmüştür. İsveç'te babaların normal maaşlarının yüzde 80'i karşılığında 480 gün izin hakkına sahiplerdir ve bunun 90 günü babalar için zorunludur.⁴ Öte yandan babanın çocuk bakımına katılımını etkileyen bir diğer önemli faktör annelerdir. Genel bakış açısında erkeklerin bu görevi üstlenmediği düşünülse de çoğunlukla anneler bu görevi en başta kendileri üstlenerek ya da babanın bu görevi iyi bir şekilde yerine getiremeyeceğini düşünerek, eleştirerek babanın katılımına engel olabilmektedir. Bu durumda baba ve bebek ilişkisinde annenin de rolü büyüktür. Annenin bu şekilde babayı dışarıda bırakma eğilimi anne bekçiliği ya da anne korumacılığı (*maternal gatekeeping*) olarak adlandırılmaktadır (Çetin, 2020: 57). Anne bekçiliği üç şekilde gerçekleştirilmektedir: Annenin annelik rolünü onaylatma isteği, annenin katı bir kural koyucu rolüne sahip olması ve rolleri belirleyen taraf olması (Çetin, 2020: 57). Bu durum

⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=aOU4QZs0sC4>

genellikle annenin evde çalışmıyor olduğu ve babanın çalışıyor olduğu ailelerde görülmektedir. Bazı koşullarda annenin korumacı olmadığı fakat teşvik eden taraf (*gate opening*) olabilmektedir. Schoppe-Sullivan ve arkadaşları, (2015: 174) annenin bebeğin babasını, beslenme, oyun ve duygusal destek de dahil olmak üzere çocuk bakımına ve bebekle ilgilenmeye teşvik etmesi ‘kapı açması’ olarak tanımlanmıştır. Böylece babanın çocuk bakımına katılması hem nicel hem de nitel olarak artabilmektedir. Herkesin zihninde bulunan anne-bebek bağı olgusu daha en baştan iyi niyetli babaların çaba gösterme cesaretini kırabilmektedir. Bu düşünce toplumsal cinsiyet eşitsizliğini meşrulaştırmak, kadınları bastırmak ve özgürlüklerini kısıtlamak için de kullanılmıştır (Shapiro, 2022: 32). Babalar toplum tarafından eleştiriye maruz kalmamak için çabalarını ve isteklerini bastırabilir ya da görev paylaşımı yapıldığında yaptığı işin doğru olduğundan emin olmayıp anne onayı bekleyebilir. Günümüzde bazı babalar istekli ebeveynler olma eğilimi göstermekte fakat çocuklarını yetiştirme konusunda çok iyi iş çıkardıklarına inanma oranı, buna inanan annelerin oranından düşük olabilmektedir. 2017 tarihli bir anket, babaların %63’ünün çocuklarıyla yeterince zaman harcamadığını hissettiğini göstermiştir. Birincil engel olarak iş yükümlülükleri öne sürülmüştür. Shapiro, (2022: 34-37) erkeklerin çok çalışan taraf olma, işine yatırım yapma zorunluluğuna sahip olma ve eve ekmek getiren kişi olma gibi toplumsal beklentilere uyması konusunda devamlı bir baskı hissettiklerine ve ayrıca günümüzde her an güncellenen bir annelik tanımı yapabilen insanlar olsa da babalık tanımını kültürel açıdan günümüze uyarlayacak biçimde tanımlayan bir figür oluşturulmadığına dikkat çekmektedir. Anneler sosyal medyada, günlük çevresinde, bir bebek mağazasında teknolojiye uyumlu biçimde çocuk bakımını kolaylaştıran her araca ve bilgiye ulaşabilmektedir fakat babalar bu hedef kitle içerisinde görülmemektedir. Anne-çocuk bakım odası, anne-çocuk eğitimleri, anne-çocuk aktiviteleri, anne-çocuk kitapları kolayca erişim sağlanabilecek şeylerdir fakat bu tamlamalarda anne yerine baba koyduğumuz bir dünya düzenine henüz geçiş yapma eğiliminde değildir.

Aynı zamanda erkekler kendi cinsleri ile her zaman rekabet içerisinde. İş ortamında daha iyi olmak, ailesini daha iyi koşullarda yaşatabilmek, çocuğuna en güvenli ve kaliteli eğitim imkanını sağlamak her erkeğin ulaşabileceği bir imkân olmaktan çıkmıştır. Michael Kimmel’in homo-sosyal çevre olarak tanımladığı erkeğin kendini diğer erkeklerle karşı rekabete soktuğu sadece erkeklerden oluşan bir dünya oluşturulmuştur. Kimmel’e (2016: 69) göre erkeklik güç ile eşittir ve erkeklik, diğer erkeklerle, kadınlara ve nihayetinde kendimize, bu konuda başarılı bir şekilde ustalaştığımızı kanıtladığımız amansız bir sınav haline gelmiştir. Shapiro’ya göre (2022: 39) Kimmel, maskülen işyerinin kopuk, rasyonel ve

rekabetçi hale geldiğinden çünkü feminen evin fedakâr, merhametli, korumacı olarak görüldüğünü düşünmektedir. Erkeklerin bu feminen özelliklere sahip olması, iş hayatından kalan süre içerisinde eşine ve çocuğuna zaman ayırması bireysel çevresi tarafından anormal görülebilir. Hatta bu erkek modeline şahit olan toplum bu durumu görmezden gelme ve küçümseme gibi bir tavra bürünebilir çünkü o kişi kadar fedakâr olmayacak çok fazla erkek vardır. Bu düşüncelerin başlıca sebeplerinden biri insanların bilimsel açıdan ispatlanmamış kadın ve erkek arasındaki bedensel ve ruhsal farklara dayalı önyargılara sahip olmasıdır. Bu önyargılar ebeveynlikle ilgili görevleri oluşturur ve sonra bu kurgunun başlangıç hikayelerine işaret ederek eski mitleri doğanın kanunu, kanıt ilan ederiz (Shapiro, 2022: 49). Erkeklerin sosyal çevrelerinde, kendi ebeveynlerinde, sosyal medyada gördükleri ebeveynlik biçimi onların normalini oluşturmaktadır. Kendi içlerinde anne ile ortak paylaşımlı bir ebeveynlik modeli sürdürmeyi seçseler bile ataerkil ebeveynleri için içine dahil olduğunda bu istek kırılabilir. Ya da arkadaş çevreleri tarafından dışlanabilmektedirler. Bu anne babanın tamamen asosyal olmasını bekleyemeyiz, bu yüzden bu kırılmanın gerçekleşmesi için herkesin idealinde olanı gerçekleştirme özgürlüğü sağlanmalıdır. ‘Babalar, çocuklarının iyi durumda olmasını sağlamak ve annelerin evde kalıp onlara bakabilmelerini sağlamak için çok çalışabilirler. Babaların günlük bakıma katılma arzusu, cinsiyet rol yönelimleri ve babaların çocuk bakımına katılım derecesi ile ilişkili görülmektedir. Yüksek derecede dahil olmak isteyen babaların veya babaların "androjen" cinsiyet rollerine sahip olma olasılıkları daha yüksektir, ancak bunun yüksek katılımın bir nedeni mi yoksa sonucu mu olduğu henüz açık değildir’ (Lamb ve ark, 1985: 888). Televizyonda anne olup işine devam eden kadınlar, evde çocuğunun bakımını üstlenen babalar göremeyen ebeveynler günün sonunda neyin normal olduğunu bilememektedir. ‘Sorun babaların eşzamanlı olarak başka türde bir anlaması güç, kodlu retorik ile bombalanıyor olmasında. Bu televizyonda ve internette, okulda ve işte, dergilerde ve afişlerde... popüler kültürü devamlı olarak toplumsal cinsiyeti fark etmeksizin herkesin eski tarz babalık otoritesi örüntülerine bürünmesi gerektiği fikrini kutluyor’ (Shapiro, 2022: 63). Alemann ve arkadaşlarına (2020: 7) göre erkeklerin babalığın getirdiği sorumlulukları üstlenmesine temel engeller şunlardır: Erkekleri bakım ve ev içi sorumluluklara daha aktif bir şekilde katılmaktan caydıran, bakımın kadınların birincil sorumluluğu olduğunu savunan ve erkeklerin hem kadınlar hem de çocuklar üzerindeki şiddetini ve kontrolünü meşrulaştıran kısıtlayıcı cinsiyet normları; erkekleri çocuklarına bakmak için işten izin almaya teşvik edecek politikaların ve destekleyici ortamın eksikliği ve öncelikle kadın bakıcılar için tasarlanmış ve onlara sunulan ebeveynlik ve aile odaklı programların eksikliği. Storey, Walsh, Quinton ve Wynne-Edwards, babaların ve annelerin

hormon konsantrasyonlarını ve doğumdan önce ve sonra bebeklerinin uyarılarına verdikleri tepkileri ölçmüşlerdir. Hem annelerde hem de babalarda hormon konsantrasyonları arasında korelasyon olduğu gözlenmiştir; ancak baba olmayan erkeklerde bu hormonal değişiklikler yaşanmadığı görülmüştür (Storey ve ark, 2000: 90). Araştırmadan elde edilen bu sonuçlar doğrultusunda çocuk bakım faaliyetlerinde babaların da anneler kadar hormonal dürtüye sahip olduğu iddia edilebilir. Dolayısıyla babaların çocuk bakım hizmetini vermesini engelleyen asıl faktör biyolojik değil toplumsaldır. Örnek vermek gerekirse, pek çok kız ve erkek çocuğu ebeveynlerinin algılarına göre kadınlık ve annelik rollerini benimsetmeye çalışan oyuncaklara ve davranış modellerine maruz kalmaktadır. Burada bahsedilen davranış kalıpları ve modelleriyle büyüyen çocuklar, emzirme faaliyetlerini yalnızca annenin yapması gerektiğini düşünebilirler (Güder ve ark, 2008: 1641). Babaların istediği babalık şeklini pratiğe dökme özgürlüğüne sahip olması, sadece ev geçindirme sorumluluğunun üstüne yıkılmaması, toplum ya da yakın çevre, aile baskılarına karşı kendi fikrini beyan edebilmeleri gereklidir. İşin sonunda her babanın kendisine şu soruyu sorup evet diyebilmesi yeterli olacaktır: ‘Hareketlerinizi ve tercihlerinizi kendiniz mi belirliyorsunuz yoksa akran baskısı, reklam, dini öğreti, hükümet düzenlemesi veya ebeveyn beklentisi gibi dış güçlerden mi etkileniyorsunuz? Kant için dış etkiden azat olmadığınız sürece otonom değilsiniz’ (Shapiro, 2022: 67). Bu durum anneler için olduğu kadar babalar için de önemlidir. Cinsiyeti fark etmeksizin bireysel fikrini hayata geçiremeyen her bireyin özgürlüğü tıpkı bu fikir gibi zihinde var olup hayata geçirilememektedir. Bu durumda daha eşitlikçi bir dünya için çevresel faktörlerin, cinsiyetçi önyargıların ve toplum tarafından belirlenen ebeveynlik rollerinin baskısının en aza indirgenmeleri gerekmektedir.

1.3.2. Babaların Erken Çocukluk Döneminde Bakım Görevlerini Üstlenme Rolünün Arttırılması için Öneriler

Babaların erken çocukluk döneminde bakım görevlerine katılımını arttırmak için öncelikle anne baba ilişkisinin geliştirilmesinin gerekliliğine dikkat çekilmektedir. Çeri, (2021: 29) her çocuğun üç tane ebeveyni olduğu ve bunlardan ilk ikisi anne ve babası iken üçüncüsünün de anne babasının birbirleriyle ilişkileri ile birbirlerine karşı tutumu olduğunu söylemektedir. Anneler eleştirel olmak yerine teşvik edici olduğunda, sorumlulukları paylaşma gerekliliğini öncelik olarak gördüğünde, olumsuz koşullarda ve durumlarda bunu babaya karşı dile getirip yardım istediğinde baba bu durumların bilincinde olacaktır. Baba tarafından bakıldığında ise tüm sorumlulukların anneye ait olmadığını bilip, bir işi yapamayacağını düşündüğünde anneden yardım istediğinde ve çocuk bakımının her

aşamasına katılım için çabaladığında annede, kendisinde ve çocukta olumlu etkilerini görebilecektir.

İkinci olarak devlet politikalarının ebeveynlik konusunda daha eşitlikçi hale getirilmesi önem taşımaktadır. Örneğin babalar için ücretsiz doğum izni süresinin arttırılması, doğumdan önce hem anne hem babalar için çocuk bakım eğitiminin ücretsiz olarak verilmesi öneriler arasındadır. Annenin ev dışında çalışıp çalışmamasından bağımsız olarak babalar geleneksel cinsiyet rollerine bağlı olarak evin ekmeğini kazananlar olarak doğum öncesi ve sonrasında maddi kaygılar taşımaktadırlar. Bu nedenle Çeri, (2021: 9) ilk yılların öneminin duygusal ve psikolojik gerekliliğinin ötesine geçerek gerek ekonomik gerekse de toplumsal huzurun sağlanmasında öncelikli bir devlet politikası olarak uygulanması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Sadece babanın çalıştığı bir aile modelini değerlendirdiğimizde baba maddi sorumlulukları nedeniyle istese de çocuk bakımına dahil olamayabilmektedir. Bu nedenle belirli kaynakların devlet tarafından sunulması stratejik öneme sahiptir. Badinter, (2020: 31) İsveç'te uygulanan cinsiyet eşitliği politikalarının bunun en iyi örneği olduğunu vurgulayarak babaların 90 gün ücretli doğum iznine sahip olmasının ailede ebeveynlik rollerinin eşit bölüşülebilmesini mümkün kılabileceğini belirtmektedir. Çünkü bireyler cinsiyet rolleriyle büyüyen doğuştan ya da çevreden önyargılar edinen kişiler olmak yerine, cinsiyete dair bilgileri uzmanlık alanı olarak görebilen kişiler olma fırsatı bulmuştur. Böylece İsveç kadınların ve annelerin çalışma alanına eşit katılımını teşvik etmiştir.

Öte yandan yapılan başka bir çalışma İskandinav ülkelerindeki babalık izinlerinin babaları, aynı ücreti almaya devam ederek bile olsa, kendilerini ebeveynlik ve ev işlerine adamalarına ikna edemediğini göstermiştir. 'Babaların %75'i babalık izinlerinin tamamını ya da bir kısmını kullanmış ancak sadece %17 si ebeveyn izninden faydalanmıştır (Badinter, 2020: 105)'. 'Bu durum göstermiştir ki, İsveç aile politikası genel olarak değerlendirildiğinde söz konusu politikalar doğum oranlarının arttırılması için yapılmış fakat kadınların kariyer planlamasının amaca uygun düzenlenmediği görülmüştür' (Badinter, 2020: 114). Anne baba politikalarından maksimum verimi alabilmek için annelerin iş hayatında eşit koşullarda var olabilmeleri ev ortamında ise partneriyle iş yükünü eşit bölüşmesi gerekmektedir. Öte yandan, doğum sırasında babanın varlığı ve doğumun hemen sonrasında babanın bebekle temas halinde olmasının olumlu etkilerini araştırmalar göstermiştir. 'Bağ deneyimini güçlendirmek için, bütün anne babaların yeni doğmuş bebekle 30 dakika veya 1 saat süresince doğrudan doğruya temas kurması gerektiğine dair bazı açık kanıtlar vardır' (Badinter, 2020: 54). Türkiye'de doğum süreci geleneksel olarak anne, doktor ve ebe iş birliği içerisinde gerçekleşmektedir. Babaya genellikle doğum anında ortamda bulunmayan ve doğumhane

dışında bekleyen kişi rolü verilmiştir. Fakat günümüzde geleneksel bakış açısının tersine çoğu baba doğumda annenin yanında yer almakta hatta doğum anında bebekle ilk temasını gerçekleştirmektedir. Bu sayede anne hiçbir süreçte yalnız olmadığını hissedebilmekte ve bebek dünyadaki ilk anlarında her iki ebeveyni ile beraber olma şansını yakalayabilmektedir. Ender, (2021: 84) erkeklerin de doğum anına şahitlik etmelerinin önemine dikkat çekerek kendi eşlerinde şimdiye kadar görmedikleri bir gücü görüp, ondan sonra inanılmaz saygı duyduklarını vurgulamaktadır. Ayrıca babalar ilk andan itibaren işin içinde olduğu takdirde ebeveynliğe daha kolay uyum sağlamaktadır. Diğer durumda büyük anne ve babalar ilk anlardan bakıma dahil olduğunda müdahale ihtimali artabilmekte ve erkekler bakım sürecinin dışında kalabilmektedir.

Öte yandan annelerin babaların çocuk bakımına katılımını istemediği, babanın bu konuda yetersiz olduğunu düşünerek görev vermediği aile içi iş bölümü modelinde eşitsizlik daha da artmaktadır. Anneleri de babalar ile görev paylaşımı için teşvik etmek gereklidir. Badinter'in (2020: 24) belirttiği gibi, evliliğin kadınlara yüklendiği, erkekleri ise kayırıldığına Durkheim'den beri bilinmektedir. Bir yüzyıl sonra küçük farklılıklardan söz edilmekle birlikte ev işleriyle ilgili eşitsizlik devam etmektedir. Çocuğun olmasıyla beraber kadının evde geçirdiği saatler belirgin bir şekilde ağırlaşmakta ve erkek baba olarak profesyonel hayatına daha fazla yatırım yapmaktadır. Bu tip ailelerde anne ev içindeki görev dağılımı eşitsizliğinin bilincinde değildir ve sorumlulukları doğru yerine getiren kişinin sadece kendi olabileceğini düşünmüştür. Farklı yaş ve sosyal çevreden gelen 5 babadan oluşan bir grupta yapılan çalışmadaki birçok kişi kadınların bazen erkekler için zorluklar ve engeller yarattığını düşündüğünü belirtmiştir. Annelerin erkekleri yanlış bez değiştirdikleri, çocuğa çok az banyo yaptırdıkları veya diğer eksiklikler için eleştirmesi erkeklerde zayıf özgüven yaratmaya sebep olduğu ifade edilmiştir (Johansson, Klinth, 2008: 53). Öğretilmiş önyargılardan kurtularak babayı iş bölümüne teşvik etmek anneyi de bu görevlerin paylaşabileceğini ve her işin en mükemmel şekilde yapılamayacağını göstermek en iyi seçenektir.

Toplum içinde cinsiyetçi tavırlarda bulunmadığını ifade edip zihninde bu süreci yaşatamayan ebeveynlerin olduğu ve düşüncelerle davranışların çatıştığı örnekler de vardır. Bu süreç öncelikle zihinde oturtulmalı ve partner ile ebeveynliğin tanımı ortak yapılmalıdır. Shapiro'ya göre, (2022: 87) feminist baba olmak sadece cinsiyetçi dilden ve davranıştan kaçınma vaadinde bulunmaktan çok daha fazlasını içermekte aynı zamanda zihniyetinizi değiştirmenizi de savaşmayı vadettiğiniz şeyin ta kendisine kazara katkı sağlayan tutumları ve davranışları yıkmayı da içermektedir. Çelişkiler içerisinde olan, eşine cinsiyetçi tavırlarda

bulunup çocuğuna eşitlikçi bir ortam sunan babalar da olabilmektedir. Öncelikle eleştirel bakış açısına sahip olmak önemlidir. Bir babanın eşine davranış şekli çocuğu tarafından gözlemlenen bir davranıştır. Günlük sorumlulukları eşile paylaşma şekli, eşile olan ilişkisi, iletişim dili çocuğun tamamen örnek olarak gördüğü bir modeldir. Baba eşine ve çocuğuna olan yaklaşımının tamamen kendi ailesine özgü olduğunu fark edebilmelidir. Ebeveynlik görevlerini bölüşmek tamamen kişilerin becerilerine bakılarak olabilecek bir şeydir. Baba kendisini ve eşini başka ailelere kıyaslayamaz çünkü her ailenin tercihleri başkadır. Eşler arası saygı ve eşitlik öncelik olduğunda ve bireyler kafasındaki çelişkili düşüncelerinden ve hislerinden ailesine bahsettiğinde eşitlikçi ortam oluşacaktır (Shapiro, 2022: 153). Çelişik düşüncelerin oluşması normaldir çünkü toplumda her aile bu eşitlikçi ortama sahip değildir ve ev içinde sorumlulukların paylaşıldığını gören çocuklar kendi sosyal çevresinde bunu görmediğinde bu durumu çelişkili görebilir. Her fikrin özgürce paylaşılması ve babanın bu eşitlikçi düzeni oluşturmada anne ile aynı özveriyi göstermesi mühimdir. Yeni ortaya çıkan ve gelecek vaat eden babalık ve ebeveynlik desteği müdahaleleri, hem babalar tarafından sağlanan bakımın nitelik ve niceliğini artırmada hem çift iletişimini güçlendirmede hem de ailedeki şiddeti azaltmada etkilidir. Bu müdahaleler ayrıca, erkekleri bakıcı ve destekleyici ortak rollerine tam olarak dahil etme konusundaki engellerin aşılmasının, onlara ulaşmaya yönelik açık stratejilerle mümkün olduğunu, ancak sosyal normlar ve uygulamalarda sürdürülebilir değişim yaratmak için tek başına yeterli olmadığını göstermektedir. Bu, ailelerle etkileşime giren sosyal politika ve programların, tüm ebeveynleri ve bakıcıları ebeveynlik becerilerini güçlendirme konusunda desteklemesini, ancak aynı zamanda cinsiyet eşitliğini aktif olarak teşvik etmesini ve güç dengesizliklerini ve şiddet içeren ilişkileri sürdüren kısıtlayıcı normlara meydan okumasını gerektirir. Özellikle kaynakların kısıtlı olduğu ortamlarda çok sayıda aileye ulaşmak için ölçeklenebilir, uygun maliyetli, tekrarlanabilir ve sürdürülebilir, kanıta dayalı toplumsal cinsiyet dönüştürücü ebeveynlik müdahalelerinin nasıl tasarlanacağı ve uygulanacağı konusunda bilgi boşlukları devam etmektedir (Alemann ve ark, 2020: 7). Bu bölümde irdelenen eşit katılımlı ebeveynliği teşvik yöntemleri uygulandığında hem anne hem babalar için özgür bir ebeveynlik sürecinin mümkün olabilme olasılığı artmaktadır.

1.4. Eşit Katılımsız Ebeveynliğin Sonucu: Tükenmişlik Sendromu

Tükenmişlik sendromu ebeveynlerde çocuk sahibi olmadan önce olabileceği öngörülemeyen fakat çocuk sahibi olunduktan sonra gerçekleşmesi ihtimal olan ve çoğunlukla eşit katılımlı ebeveynlik modelinin uygulanmadığı ailelerde görülebilen bir durumdur. Hatta

çoğu zaman ebeveynler bu durumu farkında olmadan deneyimleyebilirler. Columbia Üniversitesi araştırmacılarının yürüttüğü bir çalışmada Debra Kalmuss ve meslektaşları ilk çocuklarına hamile 500'e yakın kadınla, gebeliklerinin üçüncü evresinde ve çocuğun doğumundan bir sene sonra görüşmüştür. Başlarına gelmiş gerçek olaylardan bağımsız olarak, bir çocuğun doğumuyla hayatlarının ne derece alt üst olabileceğini hesaplayamayan anneler, bir senenin sonunda daha mutsuz olduklarını ifade etmişlerdir (Mikolajczak ve Roskam, 2019: 35). Çevreden eleştirel müdahaleler arttıkça ya da çevreden yardımlar azaldıkça anneler yalnızlaşarak tükenmişlik hissetmektedirler.

1.4.1. Annelerde Tükenmişlik Sendromunun Evreleri

Bu bölümde Mikolajczak ve Roskam'a göre tükenmişlik sendromunun evreleri ve etkileri incelenecektir. Mikolajczak ve Roskam'a göre tükenmişlik sendromunun ilk evresi ideal ebeveyn kavramıdır. Toplumsal baskının farkında olan ebeveynler farkında olmadan ideal aile kavramını içselleştirir. Bu durum sosyal medyada çocuklarının sadece en iyi hallerini paylaşan anneler, ailesini her koşulda mutlu eden kadınlar, çocukları kendileri ve evleri tertemiz olan insanlar olabilir. Söz konusu anneler çocuklarının kriz anlarını, dağınık olan evlerini, çocuklarının çizgi film izlemesini, faydasız besinler tüketmesini paylaşmaz. Bu şekilde her annenin bu durumları yaşadığını düşünemeyen diğer anneler kendisini ideal anne kavramından uzaklaştırır. 'Hissettikleri ve/veya kendi kendilerine dayattıkları mükemmeliyet baskısının kaynağı ne olursa olsun, birinci evredeki bir ebeveyn ulaşılamaz bir ideale yönelmiştir' (Mikolajczak ve Roskam, 2019: 67). İkinci evre ise aşırı yatırım olarak tanımlanmıştır, bu evrede ebeveyn çocuğuna yaptığı yatırımın karşılığında çocuğunun mutluluğunu görmekte ve vazgeçilmezlik hissine kapılmaktadır. Vazgeçilmezlik hissi sayesinde tüm ebeveynlik görevini tek başına üstlenme, başkasından yardım istememe, başkasının bu sorumluluğu doğru üstlenemeyeceğini düşünmeye başlamaktadır. Mikolajczak ve Roskam'ın çalışmalarında, (2019: 69) üç çocuklu bir anne bu durumu şöyle anlatmıştır: Kocam kariyer yapıyordu, ben ise evde annelik yapıyordum; kocam hep şöyle diyordu: Ben banka yöneticisiyim, sen ise küçük ve orta ölçekli şirketimiz olan ailemizin yöneticisisin. Üçüncü evre ise kendini feda etmektir. Bu evrede ebeveyn kendinden ödün vermeye başlar, kişisel zevklerini ve hobilerini bırakır, bireysel ihtiyaçlarını gidermeyişi önemsemez, eşiyle ya da arkadaşlarıyla boş zamanlarında yakınlaşmayı tercih etmez. En önemlisi dışarıdan bakan kişiler bu durumu kolayca fark edebilirken, ebeveyn tamamen bu konu hakkında bilgisiz olur. Sınırları ve ihtiyaçlarının farkında olmaz ve ebeveynliğinin tanımının bu şekilde olduğunu düşünür. Dördüncü evre ise hüsrandır. Çocuğunun doğumundan itibaren kendinden

ödün veren ebeveyn her şeyi en iyi şekilde yapamadığını görür. İş hayatına ara verir, sosyalleşmez, kendine bakmaz ama sonrasında bunların karşılığını tam olarak göremeyince hüsrân duygusunu yaşamaya başlar. Baba eve para getirdiği için, kadın ekonomik özgürlüğünden çocukları için ödün verdiği için ve bu durum toplum tarafından normal kabul edildiği için anne çocukları okula başladığında her şeyin karşılığını alabileceğini düşünür. Ama sonuca bakıldığında anne ne çocuklarına ne eşine ne de topluma yetebilir. Bu hüsrân duygusu bir kere hissedilen değil artık kalıcı hale gelen bir duygudur. Beşinci evre enerji kaybıdır. Bu evrede hüsrân duygusu içerisinde olan ebeveyn enerjisinin tükendiğini fark eder ve hayallerinden vazgeçmeye başlar. Bunun etkileri ebeveyn den ebeveyne değişir, kimisi daha sabırsız olur ve çevresindekilere tahammül edemez hale gelir kimisi ise daha içine kapanık olur ve kötü ruh halini kimseyle paylaşmaz, durgunlaşır. Bu evre tükenmişlik sendromuna dönüşmeden geri dönülebilecek son evredir. Genellikle eş ve çocuk tarafından fark edilir fakat müdahale etme farkındalığı olmayabilir. Bu evrede bezgin olan ebeveyne psikolojik destek sağlamak, fiziksel iş yükünde yardımcı olmak, diğer ebeveynin takdir etmesi, çocuğun ebeveynin çabasını görmesi ve teşekkür etmesi etkili olacaktır. Altıncı, yedinci ve sekizinci evre olarak tükenmişlik sendromu yani aşırı yorgunluk tanımlanmıştır. Bu evrede ebeveyn için her gün stres haline gelir, her sorumluluk zorunluluk olarak görülür. Bir yandan da yeterince iyi olamama hissi devam eder. Bu evrede ebeveynin hem zihinsel hem de bedensel sağlığı için tüm sorumluluklarına ara vermesi ve ebeveynlik tanımını yeniden yapması en iyi çözümdür. Günümüz dünyasında cinsiyete bağlı tükenmişlik sendromu kolaylıkla görülebilmektedir. Anneler her zaman ebeveynlik rollerini üstlenmede kendilerini öne atar ya da buna mecbur bırakılır. ‘Anne olmanın ötesinde, çoğunlukla işlerini sürdüren faal kadınlar, aşkla dolu eşler ve sadık arkadaşlardır. Ayrıca vücutlarına, saçlarına, tırnaklarına, ciltlerine bakmak için kendilerine de biraz vakit ayırmaları gerekir... çünkü bir kadın güzel olmalıdır ve anne olduktan sonra bile bunu korumalıdır’ (Mikolajczak ve Roskam, 2019: 81). Burada da belirtildiği gibi anne kendisine ve çevresine yetmek zorunda değildir fakat toplumsal beklentileri yerine getirmek ve iyi, mükemmel ya da ideal anne olabilmek için kendinden fedakârlık yapıp, yardım istemeyip, tüm ebeveynlik sürecini yalnız geçirdiğinde tükenmişlik sendromuna sahip olması kaçınılmazdır. Türkiye’de de çoğu anne bu durumu tecrübe etmesine rağmen çaresizliklerini sürdürmektedir. Bu konunun anneler üzerindeki etkisini incelemek konunun daha iyi kavranması açısından önemlidir.

1.4.2. Tükenmişlik Sendromunun Anneler Üzerindeki Etkileri

Mikolajczak ve Roskam'ın tanımladığı ebeveynlerde tükenmişlik sendromu tanımı ve evreleri incelendiğinde en geniş etkilerinin anneler üzerinde olduğu ve bu etkilerin annelerin sadece diğer anneler ile kendilerini kıyasladığında bile ortaya çıkabileceği görülmektedir. Anneler kendine bakan, eşine ilgisini devamlı gösteren, çocuklarıyla her an mutlu olan diğer anneleri gözlemlediklerinde kendilerini suçlamaya meyillidirler. Fakat hiçbir anne böyle bir fantezi dünyasında yaşayamaz. Her bireyin yorgun zamanları, tükenmiş anları, olumsuz ruh halleri olabilir fakat bu durumların geçici olması ve partnerinden bu durumlarda destek alması önemlidir. Çalışma ortamına giremeyen, evde çocuğuyla baş başa kalan ve sadece çocuğun ve evin bakımını önceliği edinen bir kadının bu ruh halinden çıkması çok zordur. Bora, (2021: 59) evin dünyanın pisliklerinden uzak, masum ve temiz bir yer olarak tasarlanması, erkeklerin 'dış' dünyaya açılırken kadın ve çocukları bu temiz yerde bırakmalarını, içinde yaşanan kültürün en belirleyici ve güçlü örüntülerinden biri, belki de birincisi olduğuna dikkat çeker. Kadınların çocuk sahibi olmadan önceki rutinlerine devam edebilmesi, çocuk için kendini kısıtlamaması çok önemlidir. Çalışmamayı kendi isteyen anneler de evdeki ortamlarını daha eşitlikçi bir düzeye getirdiklerinde ebeveynliğin bir takım işi olduğunu ve yalnız olmadıklarını bilmeleri daha kolay olacaktır.

Çalışan annelerin toplumda ayıplanmamaları, çocuklarının birinci bakım vereni olmadıklarında suçlu hissetmemeleri gereklidir. Toplumda dile getirilmese de annelerin babalardan daha çok gelir kazandığı pek çok aile vardır. Bu tip ailelerde kadın kazancının çoğunu çocuğunun ihtiyaçlarına harcama zorunluluğu hissedebilir ya da çocuğunun geleceği için çalışıyor gibi hissedebilir. 0-5 yaş arası çocuğu olan, çalışan ve çalışmayan Gümüşhaneli annelerin sosyodemografik özelliklerine değinilen bir çalışmada çalışan annelerin çalışma sebepleri incelendiğinde, çalışan 12 anne katılımcı hem çocuklarının gelişimine maddi destek sağlamak hem de aileye destek olmak amacıyla çalıştıklarını ifade etmişlerdir. 1 çalışan annenin çalışma sebebi ise mesleğini icra etmek için olduğu öğrenilmiştir (Koç, 2016: 123). Fakat kadınların çalışma kararlarında bireysel isteklerinin ön planda olması önemlidir. Bireysel ihtiyaçları için, sosyal çevresi için ya da çocuktan önceki hayatının sürebildiğini görmek için çalışabilmelidir. Düşük gelirli ve ataerkil ailelerde durum daha farklıdır. Kadın anne olduktan sonra güvenli iş alanlarına girer, kadınlar için tanımlı olan işleri yapar. Hem çocuğunun bakımını tek başına üstlenir hem de maddi olarak özgürlüğünü kazanmak değil, eşine 'yardım etmek' ister. Kadınlık ve erkeklik rollerinin çeşitli sebeplerle yerine getirilememesi, bu rollerin değişmesinden çok hem kadın hem de erkekler için, algılama ve anlamlandırma düzeyinde bir 'uyumlaştırma çabası' ile sonuçlanır. Bora, (2021: 101)

kadınların normal olarak erkeğin üstlenmesi gereken rolü yerine getirdiklerinde bunu çeşitli biçimlerde telafi etmeye çalıştıklarını (geri çekilerek, kendi kazançlarını harçlık olarak nitelendirerek, erkeğin aile reisliği rolünü daha çok vurgulayarak) belirtmektedir. Sonuç olarak, her kadın anne olduktan sonra tükenmişlik sendromuna sahip olmak ya da annelikten dolayı yorgun, mutsuz ve çaresiz olmak zorunda değildir. Çevresinden yardım alabilen, eşinin sorumluluklarının bilincinde olduğu ve anneyi takdir edildiğinde ve anne çalışma özgürlüğüne sahip olduğunda sağlıklı bir ebeveynlik deneyimi yaşayabilecektir. Hatta annelik kadınlara güçlülük, özgüven ve mutluluk katacaktır. Hamilelik, doğum, lohusalık gibi dönemlerde kadın kendi bedeninin ne kadar güçlü olduğunu, başka bir canlıya ev olabildiğini, o canlının ilk besin kaynağı olabildiğini gördüğünde kendinde kimsede olmayan bir gücü fark edebilir. Özellikle erkekler bu güce şahit olduğunda, yani hamilelik, doğum ve lohusa sürecini yakından takip ettiğinde bu gücü takdir edebilir ve hatta kıskanabilir. Çoğu baba bebeğini kendi taşıma, doğurma ve emzirme arzusuna sahip olabilir hatta annedeki hormonal değişiklik belirtilerini onunla paylaşabilir. Çünkü bu deneyimler kuşkusuz ebeveyn ile bebek arasında özel bir bağ ve ayrıcalık oluşturur. ‘Patriarka, doğurma kıskançlığının bastırılması üzerine kuruludur. Çünkü bunu yaptıktan sonra insana her şeyi yapabilirim diye bir güç verir’ (Ender, 2021: 160). Anneler her şeyi yapabilecek güce sahiptir fakat her şeyi yapmak zorunda kaldığında bu durumun sonuçları hem bireysel hem de toplumsal olarak yıkıcı olabilir. Eşit bir iş bölümünü sağlamak adına annelerin tükenmişlik sendromuna sahip olmaları engellenmeli ve toplumun bu durumlarla ilgili bilinçlenmesi sağlanmalıdır.

1.5. Kavramsal Çerçeve

1.5.1. Eşit Katılımlı Ebeveynlik Kavramının Tanımı ve Eşit Katılımlı Ebeveyn Aile Modeli Özellikleri

Eşit katılımlı ebeveynlik kavramı Türkçe literatürde pek yer almasa da yabancı yayınlarda *equal parenting/equally shared parenting* olarak kullanılmaktadır. Yabancı literatürde bu kavrama bakıldığında ise genellikle boşanan ebeveynlerin eşit sorumluluk paylaşımına sahip olması konusu incelenmektedir. Paula Blomqvist ve Maria Heimer’in çalışmasında (2015: 6), İsveç aile politikasının merkezi bir özelliğinin boşanan ailelerde eşit ebeveynlik idealini teşvik etmek olduğu ve bunun pratikte erkekleri çocuklarının yetiştirilmesinde daha aktif bir şekilde görevlendirmeye yönelik çeşitli girişimler anlamına geldiği ifade edilmiştir. Edward Kruk’un (2013) çalışmasında ise eşit ebeveynlik şu şekilde tanımlanmıştır: taraflardan hiçbirinin diğerini kontrol edememesi ve böylece özgür rıza yetisinin her bir ebeveyn tarafından tam olarak kullanılabilmesi, boşanmadan sonra her

ebeveynin çocukla birlikte geçirdiği sürenin, boşanmadan önce çocukla geçirdiği süreye göre eşitliği. Fakat bu çalışmada eşit katılımlı ebeveynliğin evli çiftlerdeki pratiklerinin gözlemlenmesi amaçlanmaktadır. Eşit katılımlı ebeveynlik modelinde anne ve baba çocuk bakımına dair tüm yükleri eşit olarak bölüşmektedir. Buna bebeğin bezini değiştirme, yemek yedirme, uyutma, temizlik gibi görevler dahildir. Eşit kavramının kullanılması her görevin yarı yarıya anne ve baba tarafından gerçekleştirilmesi gerektiği anlamına gelmez. Ana fikir, bu görevlerin dengeli bir şekilde dağılmasıdır. Emzirmek, hamilelik, doğum yapmak gibi görevler fiziksel olarak tamamen anne ile ilgili olduğu için bu durumun dengeyi sarstığı görülebilir fakat bu görevler sırasında anneye destek olmak, yanında bulunmak, cesaretlendirmek de babanın görevi olarak görülür. Ev ortamında cinsiyetçi kuralların olmaması en büyük gerekliliktir. Bir ebeveynin çocuk bakımını, ev işlerini, para kazanmayı üstlenebileceği bir role sahip olması cinsiyetine bağlı değildir. Bir ebeveynin ihtiyaç halinde her görevini partneriyle paylaşabilmesi eşit katılımlı ebeveynliğe dahildir. Her iki ebeveyn beklentileri dahilinde görev paylaşımı yapabildiğinde ve karşı tarafın özel alanına saygı duyduğunda bu denge sağlanabilecektir. Çocuk sahibi olmanın zihinsel yükü de bu paylaşıma dahildir. Bu süreçte kararsızlıklar, belirsizlikler ya da olumsuz tecrübeler olabilir fakat dengeli bir paylaşım sağlamak mükemmel sonuç almak için değil ebeveynliğin getirdiği sorumlulardan alınan keyfi ve stresi eşit düzeyde bölüşebilmektir. Geleneksel olarak kadınlara ya da erkeklere atfedilen rolleri eşlerin kendi arasında birbirlerinin üzerinden alması ikili ilişkileri için de olumlu sonuç doğuracaktır. İki ebeveyn de iş hayatında başarılı olmak, ev işlerini tamamlayabilmek, çocuk bakımını üstlenmek ve karşılıklı beklentilere saygı duymak misyonunu yüklenip kendi aile dinamiğine göre bu görevleri bölüşürse eşit katılımlı ebeveynlik modeli hayata geçmiş olur.

Eşit katılımlı ebeveynlik, ebeveynlerin umutları, beklentileri, endişeleri ve bunun gibi şeyler hakkında konuştuğu ve beraber çözüm yoluna gittiği bir ebeveynlik modelidir. Bu modele uyarken her problemi ya da sorumluluğu hesaplamak ve sayısal olarak bölüşmek mümkün değildir. Eşitlik kavramının temel anlamı her iki ebeveynin de eşit şartlarda olması ve anlaşmasıdır. Bu aile modeline çocuk açısından baktığımızda ‘bu annenin görevi, bu babanın görevi’ gibi kavramlar çocuk için pek önemli değildir. Önemli olan çocuğun her iki ebeveynini ‘bu benimle ilgilenen bir ebeveyn’ kavramı çerçevesinde görmesidir. Eğer ebeveynlerden biri sorumluluklarından uzak durup ara sıra ebeveynlik yaparsa ya da belirli zamanlarda rol model olursa çocuğun bu kavrama sahip olması zordur. Tüm sorumlulukları bir ebeveynin yüklenmemesi için önceden planlamak yardımcı olabilir fakat her şeyi planlayarak paylaşmak mümkün değildir. Eşit katılımlı ebeveynlik, ebeveynlerin birbirlerinin

yorgunluk ve enerji seviyelerini de yönetebilme kapasitesi demektir. Eşit katılımlı ebeveynlikte görev dağılımı anne ve babanın becerilerine göre yapılmalıdır. Anne ya da baba kendisini hangi alanda yeterli hissediyorsa o işi yapabilir. Annenin tamir işi yapması ya da babanın yemek yapması da bu görev dağılımına dahildir. ‘Sağlıklı gelişim için gereken özel çocuk-ebeveyn etkileşim türleri olabilir ama bunlar kesinlikle ebeveyn cinsiyetine veya toplumsal cinsiyetine bağlı değildir’ (Shapiro, 2022: 101). Burada önemli olan kişinin kendini yeterli hissetmesi ve karşı tarafın onu yeterli gördüğünü de bilmesidir. Özel durumlarda (mesai değişikliği, fazla yorgunluk hissi, bedensel ve zihinsel olarak yetersiz hissetmek) esneklik sağlanabilmelidir. ‘Ebeveynlik, ebeveynlerin günlük yaşamlarını oluşturan kararların ve eylemlerin birikmesiyle yaratılır. Çiftler ayrıntılar üzerinde çalışırken eşit ya da eşit olmuyor: Çocukların kahvaltısını kim hazırlıyor, altını kim değiştiriyor, öpüyor, hasta olduklarında işten izin alıyor ve onlara bisiklete binmeyi öğretiyor? Bu süreçteki hiçbir şey otomatik değildir’ (Deutsch, 2001: 25). Çift ilişkilerinde eşitliği anlamamanın, özellikle de ebeveynlikle ilgili olduklarında, pek çok yolu olduğu açıktır ve bunların hepsi doğrudan yarı yarıya bölünmesi şeklinde olmayacaktır, ancak aile katkılarına daha bütünsel bir yaklaşım benimseyecektir.

1.5.2. Eşit Katılımlı Ebeveynlik Pratiklerinin Topluma Katkısı

Eşit katılımlı ebeveynlik modelinin en önemli katkılarını toplumda gözlemlemek mümkündür. Aile içinde eşit koşullarda var olan bireyler toplumda da eşit hak talep etme eğiliminde bulunur ve sosyal çevresine bu bakış açısıyla davranır. ‘Eğer babalardan beklenenler annelerden beklenenlerle benzer olursa baba katılımı ve okul aile toplum arası bağlantıların güçlendirilmesi ihtimali artar’ (Çetin, 2020: 25). Öğretmenler eşit katılımlı ebeveynlik modellerinin olduğu aileleri gördüğünde bunun olması gereken olduğunu görüp öğrencilerine bunu teşvik edebilir. Okul arkadaşlarından bu aile modelini gören çocuklar kendi ailelerinde bunu teşvik edebilir. Çocuğu olmayan bireyler bile bu duruma şahit olduğunda kendi ilişkilerinde daha eşitlikçi bir bakış açısına yönelebilir. Kadınların iş hayatına katılımı daha olumlu görülebilir ve kadınlar ve erkekler arası dayanışmayı arttırabilir. ‘Babanın bakıma katılması, anne ve aile açısından oldukça önemlidir. Babanın çocuk bakımında rol alması ile annenin; korku ve stresini azalttığı, günlük yaşantısında ve çocuk bakımıyla ilgili olan korku ve kaygılarını azalttığı belirlenmiştir. Çocuk bakımına baba katılımının artması; çalışan annenin bir tarafta çocuk ve ev işi, diğer taraftan kariyeri nedeni ile taşıdığı yükü azaltmakta; anneye iş hayatında ilerleme ve gelişme, aynı zaman diliminde diğer etkinliklere katılma fırsatı vermektedir. Ebeveynlerin çocuk bakımında

beraber rol almasının; eşler arasında yaşanan stresi azalttığı, psikolojik doyumu yükselttiği ve evliliğe ilişkin olumlu duyguları artırdığı yapılan çalışmalar arasındadır' (Yorulmaz, 2019: 140). En önemlisi çocuklar yetişkin olduğunda çocuk sahibi olup olmamasına bakılmaksızın bu aile modelini benimseyip daha mutlu, stressiz, iş bölümünün verdiği rahatlıkla hayatlarını sürdürebilir. Anneler çocuklarının hayatının tüm sürecini planlayan ve yürüten taraf olduğu zaman çocuklar ebeveynlerinden gördükleri ataerkil aile modelinin cinsiyetçi beklentilerini sahiplenmiş oluyorlar. Ve sonrasında bu durum geri dönülemez bir döngüye sebep oluyor. 'İş aile bakımına geldiğinde ise babalar ebeveynlik rollerinin çocuk bakıcılarına ya da yardım eden kişilere ait olduğunu görmeye devam edebilir' (Shapiro, 2022: 115). Bu yüzden anaokulu öğretmenleri, çocuk bakıcıları kadınlar olmaya devam ediyor. Bu meslekleri yapmak isteyen erkeklere güvenilmiyor ve erkekler bu alanda iş sahibi olamıyorlar. Bu iş alanında olduklarında ise cinsiyetçi kalıplarla büyümüş çocuklar öğretmenine ya da bakım verenine mesafeli olabiliyor. Sonuç olarak, eşit katılımlı ebeveynlik pratikleri hem ebeveynlere hem çocuklara hem topluma hem de toplumsal cinsiyet eşitliğine olumlu katkıda bulunmaktadır.

1.5.3. Eşit Katılımlı Ebeveynlik Pratiklerinin Çocuğa Katkısı

Eşit katılımlı ebeveynliğin katkılarını başlangıç seviyesinde aile içinde en iyi şekilde gözlemlenebilir. Anne ve babanın iş yükünü eşit bölüşmesiyle anne ve baba daha az suçluluk duygusu barındırır ve daha fazla aile bağlarını güçlendirir. 'Ailenin yaşamdan zevk alamaması, özellikle de çocuğa birincil bakım veren kişi olması nedeniyle annenin yaşam doyumunun düşük ve aile işlevlerinin sağlıklı olması çocuğun tüm gelişim alanlarını olumsuz etkileyebilecektir' (Fırat, 2022: 13). Anne ve babanın görev paylaşımı sayesinde aile bireylerinin her biri birbirine bağlanır ve fazla yükün getirdiği mutsuzluk, stres, çaresizlik gibi etkilerden kurtulur. 'Anneyle baba birbirlerinden destek alabildikleri, görev paylaşımı yapabildikleri, çocuklarının eğitimiyle ilgili aynı görüşte oldukları zaman da genel durum kolaylaştırıcıdır. Ayrıca çiftin ilişkisinin niteliği ve çocuğun etrafında yakın arkadaşlarının, öz annesiyle öz babasının, aile yakınlarının olması da ebeveynin başarısına yardım eder' (Mikolajczak ve Roskam, 2019: 24). Çocuklarda görülen en büyük etki özgüvendir. Bireyin özsaygısını kazanmasında aile içinde olduğu gibi toplumda da eşit paylaşım beklentisi içinde olması özgüvenini de olumlu şekilde etkilemektedir. 'Çocuklarının kendisini önemseyen, kendine yeterli davranabilen, özgüveni yüksek bir birey olarak yetişmesinde anne ve babanın davranışlarının çok büyük etkisi vardır' (Fırat, 2022: 14). Aile içinde eşit koşullarda yaşayan ve sorumluluk verilen çocuklar, çevresinde de aynı beklentide olur ve özgüvenli bir şekilde

hak talebinde bulunabilir, eşitsizlik durumlarında hakkını savunabilir. Her çocuğun gelecekte toplumun yetişkin bir parçası olduğu düşünülürse toplumda herkesin sınır ve sorumlulukları dahilinde hareket etmesi her bireyin özgür alanında mutlu bir şekilde yaşayabilmesine sebep olur. ‘Sosyalleşmenin ilk kaynağı ve modelleme ailedir. Demokratik ailelerde eşit ilişki, sorumluluk önemli... anne, baba rehberlik eder. Kendinin ve çocuğunun farkındadır. Demokratik ailede çocuk gelişir yeteneklerini ve özelliklerini keşfeder. Sınırlarının ve sorumluluklarının bilincindedir’ (Fırat, 2022: 57-58). Bu aile modelinde büyüyen çocuklar ileride bu bakış açısına sahip insanlarla aile, arkadaşlık kurar ve sağlıklı bir sosyal çevrede yaşamış olur. ‘Parke ve Sawin (1975) iki aylık bebeklerin babalarının banyo yaptırma, bez değiştirme, besleme ve diğer rutin bakım aktivitelerine daha fazla katıldıklarında bu bebeklerin sosyal olarak daha duyarlı olduklarını ve bir yaşına geldiklerinde stresli durumlarla baş etmede daha güçlü olduklarını ortaya çıkarmışlardır’ (Çetin, 2020: 8). Toplumsal cinsiyet bağlamında eşitlikçi bir çevrede yaşamak isteniyorsa geleneksel rollerin ve önyargıların barınmadığı zihinler yetiştirmek çok önemlidir. ‘Carlson (1984) bir araştırmasında anne babanın eşit seviyede bakım sağladığı erken çocukluk eğitimi alan çocuklarla bakımını sadece annenin üstlendiği çocukları kıyaslamıştır. Sonuçta çocuk bakımını paylaşan ailelerdeki erkek çocukların babaların rolleri hakkında daha az geleneksel görüşlere sahip olduğunu görmüşler ve bu durumu gelecekte bu düşünceye sahip çocukların baba olarak daha fazla katılımcı olacıklarına yordamışlardır’ (Çetin, 2020: 8). ‘Babası ile zaman geçiren çocukların, ilerleyen dönemlerde sosyal iletişimlerinin daha güçlü olduğu, sosyal uyumlarının daha kolay olduğu, kendini ifade etme ve iletişimde daha başarılı oldukları, sosyo-duygusal konularda daha başarılı oldukları yapılan çeşitli çalışmalarca belirtilmektedir. Hem kız çocukları hem de erkek çocuklarının cinsel kimlik gelişimi açısından baba ile olan ilişkisi ve yakınlığı oldukça önemlidir. Erkek çocuklar için bu önem daha fazladır. Çünkü çocuk cinsel gelişimini gözlem, taklit ve özdeşim kurma yollarıyla oluşturmaktadır. Çocuğun cinsel gelişiminde ilk başvurduğu yol; karşısındaki örneğin tavır ve hareketlerini tanımaya ve anlamaya çalışmaktır. Kız çocuklarında durum bundan farklı olsa da baba kimliği karşı cinsi tanınması ve karşı cinse koyacağı tavırlar konusunda ipucu vermektedir’ (Yorulmaz, 2019: 140). Annenin babaya olan tavrı babanın da anneye olan tavrı çocuk tarafından her iki cinsiyete karşı davranışının şekillenmesinde etkilidir. ‘Oedipal dönemde çocukların 3-6 yaş döneminde babayla olan ilişkilerinin önemini ortaya koyar. İster kız ister erkek olsun babayla kurulan olumlu özdeşim duyguları ilerideki cinsiyet rollerinin gelişimini doğrudan etkiler ve şekillenmesine yardımcı olur. Çocuğun bakımında ve eğitiminde anne ile babanın beraber etkin rol alması çocuğun sadece anne tarafından değil baba tarafından da kabul edildiğini çocuğa hissettirerek daha

sağlıklı özdeşim kurmasına diğer bir deyişle yeni tutum ve davranışlar edinmesine yavaş yavaş kişiliğini oluşturmaya sebep olur' (Çetin, 2020: 19). Sonuç olarak, eşit katılımlı ebeveynlik modelinin en büyük etkisi çocuklarda gözlemlenmektedir ve bu da dolaylı olarak yarının ebeveynlerinin daha eşitlikçi olmasına katkıda bulunmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ VE VERİLERİN ANALİZİ

2.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Çalışma çift ebeveynli heteroseksüel ailelerde ebeveynlik rol ve sorumluluklarının anne ve babalar tarafından nasıl paylaşıldığını araştırmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda toplumsal olarak inşa edilen kadınlık ve erkekliğin çocuk bakım ve çocuk yetiştirme süreçlerine nasıl yansıdığının incelenmesi hedeflenmektedir. Bu amaca bağlı olarak çalışma aşağıdaki soruları cevaplandırmayı da hedeflemektedir:

- Anne ve babaların eğitim düzeyi, yaşı, çalışma durumu çocuk bakımına katılımını nasıl etkilemektedir?
- Anne ve babaların yetiştirildiği ebeveynlik modeli kendi çocuklarını yetiştirme şeklini nasıl etkilemektedir?
- Eşit katılımlı ebeveynlik modeli aile içi ilişkileri nasıl etkiler?
- Günümüzde anne ve babalar toplumsal baskılardan dolayı kendi istediği şekilde çocuklarını yetiştirebilmekte midir?
- İş olanakları anne ve babaların çocuk bakımına dahil olmasını nasıl etkiler?
- Anneler babaların çocuk bakımına katılımı konusunu nasıl değerlendirmektedir?
- Babalar çocuk bakım pratiklerini nasıl değerlendirmektedir?
- Çocuk bakımı sorumluluklarının eşit paylaşılması ebeveynleri nasıl etkiler?
- Eşit katılımlı ebeveynlik modeli Türkiye’de neden gerçekleştirilememektedir?
- Eşit katılımlı ebeveynlik modelini hayata geçirmek için neler yapılabilir?

Çalışmada 0-6 yaş grubu çocukların ebeveynlerinin çocuk bakımı deneyimi ve çocuk bakımı sorumluluklarını nasıl paylaştıklarını, aileleri ve yakın çevrelerinden bakım konusunda nasıl tepki aldıklarını ve bakım sürecinde kendilerini etkileyen sosyokültürel faktörleri incelemek amacıyla nitel yaklaşım tercih edilmiştir. Gözlem ve görüşmelerden faydalanan nitel araştırma desenlerinden biri olan fenomenolojinin özelliklerinden bazıları şu şekildedir: ‘fenomenolojide düşüncenin ifade edildiği bir kavrama veya araştırılacak bir fenomene vurgu yapılır’, ‘fenomenolojik araştırmada tecrübe doğrudan ilk elden araştırılmakta yani ele alınan fenomenle ilgili tecrübe yaşamış ya da yaşayan kişilerle görüşme yapılmaktadır’ (Yalçın, 2022: 218-219). Çalışmada eşit ebeveynlik fenomeninin kadın ve erkek ebeveynler tarafından nasıl deneyimlendiğinin araştırılması amaçlandığı için fenomenolojik desen araştırmada

benimsenmiştir. Veri toplamak için ebeveynlerle birebir yüz yüze görüşme yöntemi kullanılmış, ebeveyn deneyimleri birinci elden araştırılmıştır. Araştırmada yüz yüze görüşmelerin tercih edilmesinin sebebi görüşmecilerin konuya ilişkin deneyimlerinin derinlemesine araştırılmasına imkân vermesidir. ‘Yüz yüze yapılan görüşmelerde araştırmacı görüşülen kişinin sesi, tonlaması, vücut dili gibi sosyal ipuçları sayesinde bireyin sorular hakkındaki sözlü yanıtına ek olarak birçok ek bilgi sağlayabilmektedir’ (Karahan ve ark, 2022: 86). Yapılandırılmış görüşme sorularının daha esnek bir formda hazırlanarak katılımcıların açık uçlu cevap vermesine olanak sağlayan görüşme tekniği olan Yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği (Karahan ve ark, 2022: 89) Bu çalışma için uygun görülmüş ve görüşmelerde yarı yapılandırılmış soru formundan yararlanılmıştır. Araştırmadaki diğer bir veri kaynağı ise gözlemdir. Görüşme esnasında soru formlarındaki anlaşılmayan sorular katılımcının anlayacağı şekilde açılarak derinleştirilmiştir. Bu sayede görüşmelerde veri toplamak adına en faydalı ortam oluşturulmuştur.

Çalışmada sosyal bir olgu olarak eşit katılımlı ebeveynlik incelenmektedir. Bu kapsamda 0-6 yaş aralığında çocuk sahibi olan heteroseksüel kadın ve erkeklerle görüşmeler yapılmıştır. Olasılığa dayalı olmayan örneklem tekniklerinden kartopu örnekleme tekniğinden faydalanılmıştır. Kartopu örnekleme ‘Araştırma alanında kaynak kişilerden doğru diğer kişilere ulaşılması ve bir kartopu gibi, ilerledikçe yeni kişilere ulaşıldıkça örneklemin büyümesi ile oluşmasıdır’ (Kümbetoğlu, 2021: 99). Araştırmada veri doygunluğuna ulaşana kadar görüşmeler devam etmiştir. Kadın ve erkeklerin mevcut ebeveynlik deneyimlerine ilişkin elde edilen veriler kadın çalışmaları ve toplumsal cinsiyet perspektifinden içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir.

2.2. Veri Toplama Araçları

Çalışmanın konusu heteroseksüel ebeveynlerin kadınlık ve erkeklik bağlamında eşit katılımlı ebeveynliğe ilişkin deneyimlerini anlamak ve yorumlamaktır. Bu konu çerçevesinde anne ve babaların deneyimlerinin anlaşılabilmesi yarı yapılandırılmış açık uçlu sorulardan oluşan bir soru formu hazırlanarak yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde annelere özel sorular, babalara özel sorular ve ortak sorular olmak üzere üç farklı açık uçlu soru grubu kullanılmıştır. Görüşmeler görüşmecilerden izin alınarak kayıt altına alınmıştır. Görüşmecilerin isimleri anonimleştirilerek çalışmada yer almamış, anneler ile yapılan görüşmeler A1, A2, A3..., babalar ile yapılan görüşmeler B1, B2, B3... şeklinde kodlanmıştır. Ses kaydı alınan veriler yazıya geçirilmiş ve içerik analizi yapılmıştır.

2.3. Veri Toplama Süreci ve Verilerin Analizi

Görüşmecilerle görüşmeden önce randevu alınarak görüşme yeri ve saati belirlenmiştir. Görüşmeler, 1 Ağustos 2023- 20 Aralık 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilere anaokulu, çocuk bakımevi, oyun grupları sahipleri aracılığıyla kartopu örnekleme tekniğiyle ulaşılmıştır. Görüşmeler gönüllü olarak çalışmaya katılmayı kabul eden görüşmecilerle gerçekleştirilmiştir. Görüşme saati görüşmeci tarafından belirlenmiştir. Çocuğunu dersten alan ya da bırakan velilerle görüşüldüğü için belirli süre zarfında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilerin 0-6 yaş gruba sahip olmaları nedeniyle görüşmeler zaman zaman çocuğun ağlaması, uyku ya da yemek saatinin gelmesi vb. nedenlerle kesintiye uğramıştır. Bazı görüşmelerde görüşmecinin partneri de yanında bulunmuştur fakat cevaplara dahil olmamıştır. Görüşmeler ortalama 20-30 dakika sürmüştür.

2.4. Araştırmada Geçerlik ve Güvenirlik

Bu çalışmada geçerlik ve güvenirliği sağlamak için iki yol izlenmiştir. İlki inandırıcılığı sağlamak olmuştur. Kümbetoğlu, (2020: 102) inandırıcılığı, ‘Sosyal gerçekliğin çok yönlü olmasından hareketle, araştırma bulgularının diğerlerince kabul edilmesini ve araştırmaya katılanların bu bulguları teyit etmesini içermektedir’ şeklinde tanımlamaktadır. Araştırma kapsamında 0-6 yaş grubunda çocukların bulunduğu bakımevi, anaokulu ve oyun gruplarının sahipleriyle iletişime geçilerek araştırma hakkında bilgi verilmiş ve ebeveynlerle söz konusu yerlerde sözlü olarak görüşme izni alınmıştır. Bu kurumların genellikle çalışan anne babalar tarafından tercih edilmesi ve çalışan anne babalarda eşit katılım ebeveynlik pratiklerinin gözlemlenmesi önemsenmiştir. Görüşmeler yaz döneminde başladığı için özel kurumlar tercih edilmiştir. İşletmelerin çocuklara ve ebeveynlerine sunmuş oldukları sosyal ortamlarda ebeveynlerle özel bir alanda görüşmeler yapılmıştır ve bazı görüşmelerde (oyun gruplarının bulunduğu ortamda) ebeveynlerin çocukları yanında olmuştur. Araştırma süresi görüşmeciye bağlı olmuştur ve çoğunlukla randevu sistemiyle görüşülmüştür. Zaman ve mekân için belirlemeleri okul müdürü ebeveynlerin uygunluğuna göre görüşmeden önce yapmıştır. Araştırma soruları her ebeveyn için aynı olmakta birlikte anne ve babalar için farklı soruları da içermektedir. Araştırmanın inandırıcılığını desteklemek amacıyla araştırmanın soruları ile uyumlu bir yöntem seçilmiş ve görüşmelerin gerçekleştirileceği ortam görüşmeler dışında gözlem yapabilmek amacıyla fazladan zaman geçirilmiş, görüşme sonunda okul müdürünün gözlem ve görüşleri de alınarak veriler teyit edilmiştir. İşletme sahiplerinin eğitimi olması ve araştırma sürecinde ve bulgular hakkında profesyonel bir bakış açısına sahip olmaları araştırmanın inandırıcılığı için destekleyici olmuştur. Görüşmeler sırasında

tarafsız kalınarak sorular ya da cevaplara ilişkin yönlendirme yapılmamıştır. Katılımcıların gönüllü olarak seçilmesi ve okul müdürü tarafından önceden konu hakkında bilgilendirilmesi de katılımcıların fikirlerini daha rahat ifade etmelerine olanak sağlamıştır. Görüşmecilerin olanı değil ideal olanı söyleme olasılıkları nedeniyle sorularda doğrudan eşit katılımlı ebeveynlik nedir vb. türden sorular görüşmecilere yöneltilmemiş farklı sorularla eşit katılımlı ebeveynlik modelinin uygulanıp uygulanmadığı anlaşılmaya çalışılmıştır.

İkinci yol ise doğrulanabilirliktir. ‘Araştırmacının tamamen objektif olması imkansızdır ve bununla beraber kasıtlı olarak kişisel değerlerin veya kuramsal eğilimlerin araştırmayı değişikliğe uğratmamak önemlidir’ (Kümbetoğlu, 2020: 102). Soruların cevapları bireylerin kişisel deneyimlerini içerdiği için verilerde hiçbir değişiklik yapılmamış ve araştırmada alıntılar görüşmecilerin belirttiği şekilde aynen yazılarak sunulmuştur. Ayrıca verilerde herhangi bir kayıp yaşanmaması adına ses kaydı yapılmıştır. Katılımcılar araştırmaya gönüllü olarak katılmış olup, görüşme öncesinde araştırmanın amacı ve kapsamı hakkında bilgi verilerek araştırmada kullanılacak yarı yapılandırılmış soru formu görüşmecilere gösterilmiştir. ‘Krefting’e (1991) göre, nitel araştırmalarda tarafsızlığın sağlanması için araştırmacı ile katılımcılar arasında uygun bir mesafe olmalı, araştırmacı hem araştırmadan etkilenmeyen hem de araştırmayı etkilemeyen birisi olmalıdır’ (Şener ve ark, 2017: 13). Bu koşulu sağlayabilmek için görüşmenin yapıldığı ortamın uygun mesafede ve araştırmacıyı rahatsız etmeyecek boyutta olmasına önem verilmiştir. Tunçalp’e (2021: 25) göre ise doğrulanabilirlik ‘bir araştırmacının şahsen o araştırmaya ne şekilde ve ne kadar yansıdığının tartışılması ve bu etkinin nesnel-olgucu bir bakışla değil ama öznel arası bir anlayışla nasıl sınırlandırıldığının güvence altına alınmasına dayanır’. Kişisel deneyimlerin aktarıldığı bu hassas ortamda tarafsız bir şekilde sorular sorulmuş, görüşme sırasında dikkat dağıtmamak adına not alınmamış ve sadece ses kaydı alınarak görüşmeci gözlemlenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına kişisel görüşler eklenmemiş ve doğrudan görüşmecilerin fikirleri beyan edilmiştir.

2.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Eşit katılımlı ebeveynlik olgusu ile ilgili Türkiye’de kadın çalışmaları ve toplumsal cinsiyet perspektifinden hazırlanmış çok fazla akademik çalışmaya ulaşılamaması bu araştırmanın bulgularını daha geniş literatürle karşılaştırmayı sınırlamaktadır. Araştırmada nitel araştırma benimsendiği için çalışma Antalya ilinde ikamet eden 13 baba ve 10 anne ile yüz yüze görüşerek gerçekleştirilmiştir. Ayrıca çalışma 0-6 yaşta çocuğa sahip, sadece heteroseksüel ebeveynlerle sınırlandırılmıştır. İlerde 0-6 yaş aralığı dışında çocuk sahibi olan

ebeveynlerle farklı araştırmaların yapılması alana ilişki literatürü zenginleştirme potansiyeline sahiptir. Görüşülen anne ve babalar aynı aileden değildir, her biri farklı ailedendir. Görüşmeler çoğunlukla çocuk bakımevlerinde, anaokullarında, oyun gruplarında gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilere eşit katılımlı ebeveynlik kavramı belirtilmeden sorular sorulmuştur, kavram hakkında bilgi sahibi olmanın cevapları etkileyebileceği düşünölmüştür. Araştırmacının görüşmelerin yapıldığı süreç içerisinde yeni anne olmasından dolayı bu toplumsal bakış açısını kendi deneyimlerinden faydalanarak daha geniş bir açıdan incelemesine olanak sağlamıştır. Saha sürecinde araştırmacının, annelerin ve babaların tecrübelerini dinlerken aynı süreçlerden geçmesi, empati yeteneğinin gelişmesine ve bu süreçte katılımcıların kendini ifade etmelerinde daha anlayışlı bir ortam oluşmasına sebep olmuştur.

3. BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri

Araştırmada Antalya'nın merkezinde yer alan Muratpaşa, Konyaaltı, Kepez ilçelerinde ikamet eden, heteroseksüel, 0-6 yaş grubu çocuğa sahip 13 baba ve 10 anne ile yüz yüze görüşme yapılmış ve elde edilen veriler analiz edilmiştir. Veriler daha iyi anlaşılabilmesi için katılımcıların sosyodemografik özellikleri aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 2.1. Araştırmaya Katılan Ebeveynlerin Sosyodemografik Profili

	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Çalışma Durumu	Çocuk Sayısı	Çocuk Sahibi Olma Yaşı	Çocuk/çocukların Yaşı
B1	Erkek	40	Yüksek lisans	Pazarlamacı	1	35	5 yaşında
B2	Erkek	27	Ön lisans	Klimacı	1	25	1.5 yaşında
B3	Erkek	28	Ortaokul	Satış temsilcisi	2	25	3 yaşında ve 1 aylık
B4	Erkek	33	Lise	Oto tamirci	2	27	6 ve 2 yaşında
B5	Erkek	31	Yüksek lisans	Satış sorumlusu	1	30	1 yaşında
B6	Erkek	28	Lisans	Avukat	1	26	1.5 yaşında
B7	Erkek	31	Lisans	Avukat	1	29	2 yaşında
B8	Erkek	32	Yüksek lisans	E-ticaret uzmanı	1	28	4 yaşında
B9	Erkek	32	Yüksek lisans	Peyzaj mimarı	1	28	4 yaşında
B10	Erkek	40	Lisans	Devlet memuru	2	36	4 ve 1 yaşında
B11	Erkek	40	Doktora	Doktor	2	31	9 ve 6 yaşında
B12	Erkek	29	Lisans	Öğretmen	1	29	2 aylık
B13	Erkek	38	Ön lisans	Esnaf	2	26	12 ve 3 yaşında
A1	Kadın	42	Lise	Muhasebeci	2	22	20 ve 6 yaşında
A2	Kadın	33	Yüksek lisans	Ev hanımı	1	31	2 yaşında
A3	Kadın	37	Lisans	Yönetici	1	31	6 yaşında
A4	Kadın	40	2 lisans mezunu	Yönetici	2	27	13 ve 6 yaşında
A5	Kadın	39	Lisans	Bankacı	1	36	3 yaşında
A6	Kadın	32	İlkokul	Aşçı	1	26	6 yaşında
A7	Kadın	32	Lisans	Ev hanımı	2	27	5 yaşında ve 10 aylık
A8	Kadın	34	Lisans	Satış Sorumlusu	2	27	7 ve 5 yaşında

A9	Kadın	27	Lisans	Ev hanımı	1	25	2 yaşında
A10	Kadın	26	Lisans	Ev hanımı	2	23	3 ve 1 yaşında

Araştırmada en genç baba 27 yaşındayken yaş olarak en büyük baba 40 yaşında bulunmuştur. Annelerin yaşı ise 26 ile 42 yaş arasında değişmektedir. Bir tane babanın sadece lise mezunu olduğu çalışmada babalar ağırlıklı olarak lisans mezunudur. Annelerde ilkokul, lise mezunu ve lisans mezunu katılımcılar bulunmakta ve sadece bir anne yüksek lisans mezunudur. Kadınlarda 4 kişi ev hanımı olup diğer kişiler değişik meslek alanlarında çalışmaktadır. Babaların hepsi farklı meslek alanlarından katılmış, yalnızca iki tanesi aynı meslek alanında çalışmaktadır. Babalarla yapılan görüşmelerde babaların çocuklarının yaş aralığı 1 aylık ve 12 yaş aralığında olduğu görülmüştür. Annelerde ise çocuklarının 10 aylık ve 20 yaş aralığında olduğu görülmüştür. Anne ve babaların sahip olduğu çocuk sayısı 1 ya da 2'dir. Erkeklerde çocuk sahibi olma yaşı en az 25, en çok 36'dır. Kadınlarda ise çocuk sahibi olma yaşı en erken 22, en geç 36'dır.

Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının uygulanmasından elde edilen bulgular araştırma sorularına paralel olarak aşağıdaki düzende verilmiştir.

3.1. Anne Bakış Açısıyla Babaların Çocuk Bakımına Katılımı

Annelere eşlerinin çocuk bakımına nasıl ve ne ölçüde katıldıkları sorulduğunda sonuçlar aile dinamiklerine göre değişiklik göstermiştir. Bazı babalar emzirme dışında her çocuk bakımıyla ilgili neredeyse her tür sorumluluğu bazı babaların annenin bebeğin öz bakım ihtiyaçlarını üstlenmesinden dolayı katılamıyor olduğu anneler tarafından ifade edilmiştir. Tüm anneler, babaların sorumluluk almada isteksiz olmadığını belirtmiştir. 10 anneden 4 tanesi bez değiştirme görevini partnerlerinin beceremediklerini belirterek bu sorumluluğu almadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum psikolojide *weaponized incompetence* (silah olarak kullanılan beceriksizlik) olarak tanımlanmaktadır. Bir kişinin bir işi yapamadığını söyleyerek, yetersiz gibi davranarak o işi başkasının yapmasını istemesi anlamına gelmektedir. Bu durum, bir görevde beceriksiz veya beceriksizmiş gibi davranarak, başka birinin yardım etmesine, görevi devralmasına veya görevleri kendisine devretmeyi bırakmasına yol açarak, stratejik olarak sorumluluktan kaçınmayı içerir. Silahlı beceriksizlik hem özel hem de kamusal alanda ortaya çıkabilmektedir. Tipik olarak silah haline getirilmiş beceriksizlik, bir kadınla heteroseksüel ilişkisi olan bir erkek arasında yaşanabilmektedir (Yeomans, 2022: 37). Bu şekilde dengesizlik zamanla kalıcı hale gelebilmektedir. Mesela bir kadının bebeğini emzireceği sırada partnerinden yemek hazırlamasını istediği bir durumda,

partneri kendisinin kötü bir aşçı olduğundan şikâyet edip, birkaç soru sorması ya da yemeği pişirmemesi sonucunda kadın bu görevi kendisi üstlenebilir. Bu durumda kadın için yemek pişirme görevlerini ya da diğer görevleri tamamen devretmeyi bırakmak daha verimli hissettirebilir.⁵ Bu durum bazen ev içi ilişkilerdeki eşitsiz iş bölümünü açıklamak için kullanılabilir. Evdeki bir kişi, ev işi veya çocuk bakımı gibi ev içi görevlerden kaçınmak için silah olarak beceriksizliği kullanabilir. Özellikle, erkeklerin kadın işi olarak kabul edilen alanlarda beceriksiz numarası yapması böylece ev işlerinin çoğunu kadınların üstlenmesi bu duruma bir örnektir. Bu davranışın kökleri, kadınların yetiştirici ve düzenleyici olarak rollerine ilişkin ataerkil beklentilerden kaynaklanmaktadır. Bu duruma örnek oluşturan bir ifade şu şekildedir:

‘...katılıyor, bizimki yükselen bir eğri oldu. Daha az ve sonrasında daha fazla. Çalışma saatlerinden dolayı babalık izni kullanmadı. Doğumdan sonra iki gün yanımdaydı sonra yurtdışındaydı sürekli. Annem bir hafta kaldı ama ben bakmak istedim. Sonrasında eşimin katılımı arttı. Mesela şimdi yemek yapıyor ve çocuklarla ilgileniyor. Çok titiz biri. İki kere falan alt değiştirmiştir daha çok ev işlerini bölüşürüz.’ (A4, 40 yaşında)

Görüşmeler arasında eşit katılımlı ebeveynlik pratiğine en yakın yorumlar ise şu şekildedir:

‘...gece uyanmayı çok yapmıyordu. Aramızda iş bölümü yaptık, ikimiz çalıştığımız için bazen gündüz o bakıyordu bazen gündüz ben bakıyordum. Şu anda da evde birlikteler ben çalıştığım için. Genel mantığımız şöyle, iş saatlerinde kim çalışmıyorsa evdeyse o çocuğun tüm bakımını üstlenecek.’ (A6, 32 yaşında)

‘...her anlamda yardım ediyor. Çocuğumun derin uykusu olmadığı için sürekli eşim ilgileniyor gece. Hatta eşim uykusuzluktan kilo verdi. Biz çocuk yapmayı çok istedik ve bir süre olmadı. Özverimiz çok fazla.’ (A2, 33 yaşında)

⁵ <https://www.psychologytoday.com/us/basics/weaponized-incompetence>

Bir katılımcı (A1) ise birinci çocukta eşinin sorumluluk almadığını fakat ikinci çocukta bakımın çok az bir kısmını üstlendiğini belirtmiştir. Genel olarak iki çocuklu ailelerde anneler babaların ilk çocukta çok katılım göstermediğini ama ikinci çocukta katılım gösterdiğini belirtmiştir. Buna sebep olarak ise tecrübe kazanımı, annenin ilk çocukta gibi çaresiz ve bilgisiz olmamasından dolayı babanın dahil olmasına izin vermesi olarak belirtilmiştir. Annelere babaların çocuk bakımına dahil olduğunda onların yaptığı işleri kontrol edip etmedikleri ya da eleştirip eleştirmedikleri sorulduğunda 10 anneden 3 tanesi müdahale etmediğini belirtmiştir. Müdahale eden anneler sebep olarak erkeklerin rahat olmasını ve kendilerinin evhamlı olmasını belirtmişlerdir. Bu konuda gelen iki karşıt görüş ise şu şekildedir:

‘...bu konuda mükemmeliyetçiyimdir ve evhamlıyım. Benim yaptığım işi aynı özveriyle yapamayacağına inanırım. Erkekler bir işi kısa yoldan yapmak için çok özenmezler. Çocukla ilgili olan işlerde özensiz olunca aklım kalır ve kontrol ederim, hatta eleştiririm. Çünkü işin sonunda bir görevi doğru yapmamak hem çocuğa hem bana olumsuz geri dönüş olacak.’
(A5, 39 yaşında)

‘...ilk çocukta (kontrol) ederdim ama şimdi yapmıyorum. Çevremde görüyorum çoğu annelerde bu durumu ve üzüliyorum. Babalar müdahale edildiğinde sorumluluk almamaya başlıyor. İkinci çocukta sonra şimdi eşim yemek yapıyor, ev işlerine yardım ediyor. En başından böyle olmalıymış diyorum.’ (A4, 40 yaşında)

İlk annenin görüşü incelendiğinde annelerin geleneksel cinsiyet rolleri kapsamında kadınların annelik ve bakım rolünde erkeklerden daha uzman oldukları anlayışını benimseyerek babaların çocuk bakımına katılımında şüpheli davrandığını gözlemlemiş oluyoruz. Özdemir ve arkadaşlarının yaptığı benzer bir çalışmada da kentteki ebeveynlerin birbirlerini katkıları açısından eleştirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada kentte yaşayan kadın ve erkeklerin çocuk yetiştirme sürecini birlikte yürütme çaba ve gayreti içerisinde olmalarına karşın bu süreci yönetirken anlaşmazlıklar yaşadıkları gözlenmiştir. Aynı

araştırmada kadın katılımcılar göreceli olarak ebeveyn yeterliklerinin eşleri tarafından küçümsendiğini belirtirken erkek katılımcılar ebeveyn katkılarının eşleri tarafından küçümsendiğini dile getirmişlerdir. Ayrıca çalışmada kentte yaşayan annelerin baba katılımı konusunda olumsuz beyanlara sahip olmaları nedeniyle ya da kentteki hayat koşulları ve kentli kadının ev dışı çalışma hayatı göz önünde tutulduğunda, babanın çocuk bakımına katılımının yetersiz olduğu sonucuna da ulaşıldığı anlaşılmaktadır' (Özdemir ve ark, 2020: 65). Bu durumda şöyle ifade edilebilir ki anne babaların çocuk bakımına katılımında birbirlerine olan söz ve davranışları destekleyici olmadığında ve küçümseyici tavırlarda bulunulduğunda karşı tarafın katılımına olan isteğini olumsuz etkileyebilmektedir. Bu çalışmada da bazı görüşmecilerin benzer davranışlara sahip oldukları görülmüştür. Taşkın, (2011: 44) babanın, annenin yaptıklarını takdir etmesinin, anneye destek olunmasının, çocuğa destek olup motivasyon sağlaması ve yol göstermesi açısından anneye izin vermesi ya da işini kolaylaştırması durumunda babanın, çocuğun gelişimini dolaylı olarak etkilediğini belirtmektedir. Babanın anneyi takdir ettiği durumlarda anne babayı cesaretlendirebilir, aynı şekilde annenin babayı takdir ettiği durumlarda baba da sorumluluğu üstlenme konusunda daha istekli olabilir ve aynı şekilde anneyi takdir edebilir. Bu şekilde çocuk bakımı üstesinden gelmesi gereken zor bir durum olmak yerine iki ebeveynin ortak olarak paylaştığı ve birbirini cesaretlendirdiği bir alana dönüşebilir ve aynı zamanda ebeveynlerde tükenmişlik sendromunun gözlenme ihtimali azalabilir. Bu konudaki veriler annelerin bakış açısıyla babaların çocuk bakımının sorumluluklarını üstlenme oranının artmasına rağmen babaların belirli görevleri yerine getirmek istememelerinden ya da yapamadıklarını söylediklerinden dolayı sorumluluk almadıkları anneler tarafından dile getirilmiştir. Buna ek olarak, annelerin büyük çoğunluğu eşlerini çocuk bakımı konusunda eleştirdiğini ya da onun bu görevleri üstlenmesine fırsat vermediğini de ifade etmiştir. Bu durumda annelerin babaların çocuk bakımına katılımını olumsuz etkileyebileceği görülmüştür.

3.2. Erkeksi Babalık Rolü/Toplumda Erkeklerin Çocuk Bakımına Katılımı

Ebeveynler kendi cinsiyetlerinden çocukları için genellikle rol modellerdir ve çocuklar toplumsallaşma süreçlerinde en yakında olan anne babalarının davranışlarını taklit ederler. Bu noktada babalara çocuklarıyla ilişkilerinde rol model olup olmadıkları sorulmuştur. Babalardan birisi (B9) 'Erkek çocuğuma karşı böyle. Ben erkeğim babam da erkek diyor, hep benim sözlerim onun için tatmin edici oluyor.' şeklindeki sözleriyle oğlunun cinsiyet kimliğini kendisini taklit ederek inşa ettiğini belirtirken başka bir görüşmeci (B6) 'Çocuğum beni rol model olarak görüyor. Benim yaptıklarımı yapıyor. Ben annesini nasıl seviyorsam o

da öyle seviyor' demiştir. Bir diğer baba ise (B8) 'Babayı ve anneyi ayrı görüyor benimle uyumuyor annesini istiyor' şeklinde ifade etmiştir. Bu cevapların yanı sıra cinsiyet ayrımı gözetmeksizin babalardan birisi (B1) '...Baskın tarafım olmadı kızıma da rol modelim sonuçta.' Şeklinde bir cevap verirken başka bir baba (B2) çocuğun cinsiyetinin öneminin olmadığını belirterek '...Kız çocuğum olsa daha fazla yardımcı olurum eşime.' Şeklinde cevap vermiştir. Çocukların cinsiyetinin çocuklarla olan bakım ilişkisini etkilemediğini belirten başka bir görüşmeci de (B10) '...Eşitiz ikimiz hatta daha çok ben yediririm.' şeklinde düşüncelerini paylaşırken bir diğeri (B7) '...Anne ne yapabiliyorsa baba yapıyor, baba ne yapabiliyorsa anne yapıyor bizde bu şekilde.' şeklinde ifadelerde bulunmuştur. Başka bir görüşmeci (B13, 38 yaşında) ise kendi ailesinde o şekilde bir bakım görmediği halde bu sebebe dayanarak kendi çocuklarına daha eşitlikçi bir ortam sunmaya çalıştığını şu şekilde ifade etmiştir:

'...Babam polisti, otoriterdi. Ben babamda göremediğim şeyleri çocuklarıma göstermek için her şeyi eşimle bölüştük, senin rolün benim rolüm olmadı. Bu dükkânı beraber işletiyoruz ben dükkânda değilken çocuklarla ilgileniyorum, ben dükkandayken o çocuklarla ilgileniyor. İkimizin de rolleri aynı.'

Taşkın, (2011: 46) hem erkek hem de kız çocuğunun cinsel kimliğini edinmesinde babanın rolünün önemine dikkat çekerek erkek çocuğun kendi cinsiyetine uygun kimliği, babanın davranışlarından ve ailede yerine getirdiği görevlerden, babasıyla özdeşim kurarak, gözlemde bulunarak ve taklit edip örnekleyerek geliştirdiğini belirtmektedir. Araştırmada görüşmecilerin verdikleri cevaplardan da anlaşıldığı üzere babaların çoğunluğu ev ortamında çocuk bakımının ebeveynler tarafından eşit olarak paylaşılması düşüncesine katılmaktadırlar. Babaların da annelerin de eşit olarak işleri bölüşebildiğini, sadece kadın ya da erkek olduğu için belirli işleri yapmadığını gören çocukların daha eşitlikçi yetişkinler olma olasılıkları yüksektir. Karadağ ve ark, (2022: 102) tarafından 2-6 yaş arasında çocuğu olan ve ev dışında tam zamanlı olarak çalışan babalarla yapılan bir çalışmada babalar ataerkilleştikçe cezalandırıcı ve itaat bekleme tutumları arttığı çocuklardaki uyumlu sosyal davranışların düştüğü bulunmuştur. Özellikle erkek çocuklar babalarının eşitlikçi davranışlarını gözlemlediğinde gelecekte bu eşitsiz döngünün değişmesine sebep olabilir ve cinsiyetçi önyargıların kırılması sürecini kolaylaştırabilir. Lamb'e (2004: 5-6) göre, babaların ne kadar

erkeksi olduğuna bakılmaksızın, sıcaklık ve yakınlık geleneksel olarak kadınsı özellikler olarak görülse de erkek çocuklar babalarıyla ilişkileri sıcak olduğunda kendi kültürlerinin cinsiyet rolü standartlarına uyduğu gözlemlenmiştir. Akçınar'ın yaptığı bir araştırmada ise babaların büyük bir çoğunluğunun kendisini evin reisi olarak gördüğü bulunmuştur. Çalışmada ayrıca babaların geleneksel erkeklik algısı ne kadar güçlü ise, çocuklarına gösterdikleri ilgili babalık davranışlarının da o kadar azaldığı ve babalar çalıştıkları için, evdeki görevlerinin daha az olduğu, kadının sorumluluğunun daha çok olduğuna dikkat çekilmiştir (Akçınar, 2017: 85). Bizim çalışmamızda da benzer sonuçlara ulaşılarak babaların erkek çocuklarını kız çocuklarından farklı görmemeleri ve eşleriyle çocuk bakımı ve yetiştirilmesi konusunda benzer sorumlulukları üstlenmeleri erkeklik algılarının geleneksel olmadığına işaret etmektedir. Ancak Avustralya, İngiltere, İsveç, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'daki kentsel bölgelerde 838 çocukla yapılan bir çalışmada küçük çocuklar anneleri dışarıda bir işte çalışsa bile annelerinin daha çok evde olduğu ve ev işleri yaptığını algısına sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Goldman ve ark, 1983: 801). Çalışan annelerin ev içi sorumluluğu eşleriyle bölüşülmediği zaman ev içinde bir eşitlik anlayışı gerçekleşmemektedir. Çocuk bakımı için de aynı durum söz konusudur. Eşlerin görev dağılımını bir denge içinde bölüşmeleri gerekmektedir. Ücret karşılığı ev dışında çalışmayan anneler için de aynı şekilde annenin ihtiyacı olduğu zamanlarda babanın çocukların ihtiyaçlarını gidermesi aile içinde eşit ebeveynliğin inşa edilebilmesine katkı sunacaktır. Bu sayede çocuk eşit ebeveynlik değerleriyle toplumsallaşacaktır.

Çocukların toplumsallaşma sürecinde okul ve arkadaş çevresi de önemlidir. Bu kapsamda anne ve babalara bir erkeğin çocuğuna bakım vermesi ve okul öncesi öğretmeninin erkek olmasını nasıl karşıladınız diye sorulduğunda babaların neredeyse yarısı (13 babadan 6 tanesi) bu durumu istemeyeceğini, eğitim konusunda erkeklerin bunu yapabileceğini fakat bakım verme konusunda yapamayacaklarını belirtmişlerdir. Babaların konuya ilişkin görüşlerinin bazıları aşağıda sıralanmıştır:

B6 '...Kesinlikle hayır bir kadın gibi yapamaz. Çocuk erkek olarak babasını görmeli başka bir erkeği değil.'

B12 '...Günüümüz şartlarında istemem çünkü herhangi bir şeyle karşılaşıldığında ülkemizde (Türkiye'de) yaptırım yok. Ebeveynle beraberken olabilir.'

B11 '...Eğitmen olarak sorun değil ama bakıcı olarak istemezdim. Zor bence iş bulamazlar.'

B10 '...Hayır, yapamaz. Anaokulu öğretmenin bile kadın olmasını isterim. Erkek kadın kadar iyi yapamaz. Cinsiyetçi değil, bu bir içgüdü. Her ne kadar bastırılsa da ortaya çıkar.'

B8 ‘...İstemezdim. Bu işin eğitimini alan kişi yapabilir ama kadınların sabrı merhameti çok farklı istisnai olarak olabilir, 100 erkekte 1 erkek olabilir.’

B13 ‘...Erkekte kadın içgüdüğü yok o yüzden yapamaz’.

Bu sorunun sorulmasının önemli bir sebebi erkeklerin ev içinde çocuk bakımına eşit katılımları beklenirken toplumda eğitimci ve bakım veren olarak anaokullarında neden erkeklerin yer almadığına cevap aramaktır. Diğer bir amaç ise kamusal alanda çocuk bakımı ile ilişkilendirilen mesleklerde erkeklerin olmayışını ya da eğitimdeki mesleki yatay ayrışmaya bağlı olarak neden kreş ve ana okulu öğretmenliği gibi alanlarda erkeklerin sınırlı olarak var olduğunu, erkeklerin bireysel tercihlerinin mi yoksa kendilerini bu alanda yetersiz görmelerinin mi sebep olduğunu araştırmaktır. Bu mesleklerin toplum tarafından cinsiyetlendirilerek kadın işi olarak kategorize edilmesi de erkeklerin bu alanda sınırlı var oluşlarının sebebi olabilme ihtimalindedir. Konuya ilişkin yapılan biyolojik açıklamalar anne olan kadınların annelik içgüdüleri sayesinde iyi ve kötü olarak her şeyi hissedebilecekleri ve daha duyarlı davranabilecekleri yönündedir. Fakat bu durum anne olmadıkları için annelik içgüdüğüne sahip olmayan kadınlar nasıl öğretmenlik, bakıcılık yapabilir sorusunu akla getirmektedir. Bu durumun silah olarak kullanılan beceriksizlik (*weaponized incompetence*) örneği olarak düşünülebilir. Söz konusu durumu annelik içgüdüğü ile değerlendirmeyen görüşmeciler de olmuştur. Bir baba şu şekilde ifade etmiştir:

‘...Kadın erkek ayrımı eşimle hiç yapmadık. Önemli olan sadece bizim çocuğumuza iyi bakabilir mi her işi kadın da erkek de yapabilir. Ben yemek yaparken annem bu kadının görevi der ama kulak asmam.’ (B7, 31 yaşında)

Annelerden ise bu soruya sadece 3 tanesi olumsuz cevap vermiştir:

A4 ‘...Sorun olmaz derste ama bakım vermede olmaz, çünkü özel bölgeler konusu var rahatsız olurum erkek öğretmen de almam bir sürü şey duyuyoruz.’

A5 ‘...İstemezdim, oyun kısmında isterim ama bakım vermede istemezdim.’

A7 ‘...Çok tercih etmem. Erkek bakamaz çocuğum rahatsız olur diye düşünürüm korumacı bir anneyim. Türkiye’nin zihniyeti de belli’.

Babalar da olduğu gibi konuyu daha çok sosyal bir inşa ve eşitlik kapsamında değerlendiren anneler de olmuştur:

'...Olabilir bizim öğretmenlerimizde de var çok ilgili oluyorlar yönelim pek yok ama baskı da yok. Anne gibi bakmak öğrenilebilir. Annelik iç güdüsel ama babalık sonradan öğreniliyor sonuçta.' (A3, 37 yaşında)

'...Erkek anaokulu öğretmenleri olabileceğine inanıyorum, branş öğretmenleri oluyor şu anda sadece. Bununla sınırlı kalmasına gerek yok. Oyun gruplarında babaların da anneler kadar katılım sağladığını görüyorum. Eğitimci olarak da artabilir.' (A8, 34 yaşında)

Görüşmelerde erkek anaokulu ya da kreş öğretmeni olgusuna oyun oynama ve bakım konusu ayrıştırılarak cevap verildiği anlaşılmaktadır. Anneler erkek bakım veren kişinin art niyetli olabileceğine ve çocukların bu durumdan rahatsız olabileceklerine işaret ederek oyun oynarken sıkıntı olmayacağını belirtmişlerdir. Toplumda bakım vermenin kadın işi olduğuna yönelik mevcut önyargı ve uygulamaların erkeklere karşı güvensizlik algısını yaratabilmektedir. Ancak bu türden bakış açıları cinsiyet eşitsizliğini destekleyerek ve mevcut eşitsizliğin yeniden üretimine katkı sağlayacaktır. Cinsiyete dayalı mesleki ayrışma halen hem Türkiye’de hem de pek çok toplumda gözlenirse de söz konusu ayrışmanın azalabileceğine ilişkin umutlar da vardır. Örneğin Van’da gerçekleştirilen bir çalışmada kadın katılımcılara meslekleri cinsiyete göre ayrılması konusunda ne düşündükleri sorulmuş katılımcılar genel olarak her mesleğin hem kadın hem de erkekler tarafından yapılabileceğini belirtmişlerdir. Çocuklarının da temelde hangi mesleği isterlerse yapabileceğini ve bu konuda destekleyeceklerini ‘...Mesela tır şoförü olan erkek şoförlerimiz de çok bayan da çok. Avukat olan erkeklerde çok bayan da çok yani bende böyle bir ayrım yok. İkisi de eşittir’ şeklinde dile getirmişlerdir (Gür, 2020: 67). Gaziantep’teki bazı anaokullarında bulunan erkek öğretmenlerinin nasıl algılandıkları üzerine yapılan bir çalışmada, erkek anaokulu öğretmeni olmanın olumlu ve olumsuz yönleri olduğu belirtilmiştir. Olumlu yönler erkek öğretmenin erkek çocuklarla rahat iletişime geçebileceği, kadın öğretmenlere kıyasla daha disiplinli olabileceği doğrultusundadır. Olumsuz yönlerinde ise şefkat, merhamet ve ilgi göstermesi açısından kadın öğretmenlerden geri kalabileceği öne sürülmüştür. Erkek öğretmenlerin çocukların tuvalet alışkanlığı, alt değiştirme gibi öz bakım becerileri konusunda sıkıntılar yaşayabileceği diğer öğretmenler tarafından belirtilmiştir (Demirtaş ve ark, 2014: 91). Elâzığ ilinde yapılan bir çalışmada ise erkek anaokulları öğretmenlerinin tercih edilmemesinin ve kadın öğretmenin veliler tarafından özellikle tercih edilmesinin kadınlardaki annelik

içgüdüünün baskın olması düşüncesinden dolayı olabileceği görülmüştür (Yağbasan & Aksoy, 2016: 108).

Bu bölümde erkeklerin babalık tecrübeleri incelenmiş ve babaların çoğunluğunun çocuklarının cinsiyeti fark etmeksizin eşit yaklaştığı ve geleneksel erkeklik algısından uzaklaşma eğilimi içerisinde oldukları görülmüştür. Anneler ve babalara erkek anaokulu öğretmenleri hakkında fikirleri sorulduğunda babaların erkeklerin bu işi anneler kadar iyi yapamayacaklarını düşünürken anneler ise genel olarak erkeklerin bakım verme alanına dahil olmasını kabul etmedikleri görülmüştür. Bu durum cinsiyetçi bakış açısını desteklemekte ve eşitlik anlayışına zarar vermektedir.

3.3. Baba Bakış Açısıyla Çocuk Bakımı ve Babaların Anne Desteği Olmadan Çocuk Bakımına Katılımı

Araştırma kapsamında babalara çocuk bakımına dahil olduklarında eşlerinin bu durumu nasıl karşıladığı, nasıl değerlendirdiği ve annelerin babaları cesaretlendirip cesaretlendirmede de sorulmuştur. Babaların neredeyse yarısı (13 babadan 6 tanesi) eşlerinin kendilerini cesaretlendirdiğini belirtmekle beraber, bir görüşmeci (B6) kendisinin yardım etmesine eşinin izin vermediğine dikkat çekmiştir. Bir başka görüşmeci (B1) çocuk bakımına dahil olmadığında eşinin sitem ettiğini, bir başka görüşmeci de (B5) eşinin yardım talep ettiğini fakat bir daha çocuk istemediğini, bir başka görüşmeci (B12) karısının kendisi yanlış bir şey yaptığında eşinin ‘olsun yapman bile yeterli’ şeklinde kendisini cesaretlendirdiğini, bir başka baba (B13) eşine destek olduğu için memnun olduğunu ve yanlış yaptığında eşinin onu düzelttiğini belirtmiştir.

Görüşmeler incelendiğinde çocuk bakımı konusuna babalar aktif olarak katılırsalar dahi oradaki iş bölümünde de bir ayrışma görülebilmektedir. Bu durumu bir görüşmeci (B8) ‘...Çocuk banyosu, bez değiştirmek annenin görevi. Evde olduğumda onunla vakit geçirip anneyi rahatlatmak babanın görevi.’ Şeklinde dile getirmiştir. Bu ayrışma ve iş bölümüne ilişkin diğer bir konuyu bir görüşmeci (B7) ‘...Çocuğun yanında eleştirmiyoruz ama baş başa olduğumuzda sorguluyoruz ama destekleyerek.’ şeklinde belirterek bu iş bölümünün de eşler arasında müzakere edildiğini göstermektedir.

Konuya ilişkin Türkiye’de çoğu babanın bakış açısının annenin ev içi sorumluluklarını yerine getirmesi ve çocuk bakımına babayı dahil etmemesi eğiliminde olup anne tüm bu görevlerini yerine getirdikten sonra kendi psikolojisi ve fiziksel bakımı için babadan “yardım” ve “destek” alması yönünde gözükmektedir. Babaların özel alanda ev içi sorumluluklara dahil olması, annenin bireysel olarak üstesinden gelemediği durumlarda yardım istemesi üzerine

ortaya çıkmaktadır. Ancak mevcut geleneksel bakış açısı çerçevesinde annelik bağlamında çocuk bakım görevinin önsel olarak kadınlara verilerek erkeklerin sürece sadece yardım etmek için dahil olması eşit ebeveynlik modelinin yerleşmesini engelleyeceği gibi başta çalışan anneler olmak üzere kadınların eşlerinden eşit paylaşım talepleri “kendi işi için yardım talebine” dönüşmekte ve kadınlarda tükenmişlik sendromuna sebep olma potansiyeline sahip olabilmektedir. Ancak diğer örnekte gözlemlendiği gibi en azından bazı çiftlerin iş bölümünü müzakere ediyor olmaları bile eşitlik yönünde değişim için küçük de olsa bir umudu içinde barındırmaktadır.

Ebeveynlere bir baba olarak çocuğunuzun hangi bakım ihtiyaçlarını gideriyorsunuz diye sorulduğunda, genel olarak babaların çocuk bakımına katıldıkları ancak bazı alanlara dahil olmadıkları görüşmelerden anlaşılmıştır. Araştırmada yalnızca bir babanın katılımının çok az olduğu gözlemlenmiştir. Babaların daha az katılım gösterdiği ya da bir görevi özellikle yapmadığı ailelere bakmak gerekirse erkeklerin daha az oranda alt değiştirme yaptığı görülmektedir.

‘...Uyutma, alt değiştirme yapmadım. Banyosunda yardım ettim hala ediyorum. Maddi anlamda daha çok yardımcıydım. Okula bırakma, gezme tarzı şeyleri yapıyorum. Yemeğini hazırlıyorum ama o yiyor. Tek kızımız var ve tek sorumluluğumuz o. Bir kardeşi olsun isterdim ama yaşımdan dolayı artık ilgi göstermem zor olabilir.’ (B1, 40 yaşında)

B2 ‘...Duşu, yedirme, içirme, uyutma yapıyorum. Altını hiç değiştirmedim.’

B4 ‘...Yedirme, içirme, bez değiştirme hepsini yaptım, gece uyanma dışında.’

B5 ‘...Aşılar, yedirme, giydirme yapıyorum. 1 kere uyuttum. Bez değiştirme birkaç kez oldu, yüzde 20 ben yüzde 80 anne.’

B6 ‘...Gece uyandığında kalkmadım. Genelde maddi ihtiyaçları karşılarım. Bez bir kere değiştirdim. Eşimden korkmasam yaparım.’

B11 ‘...Gideriyordum ama eşit değildi. Emzirme dönemi sonrasında eşitti. Hatta gece ihtiyaçlarını ben daha çok karşılıyordum ama gündüz o öndedir.’

B8 ‘...Elimden geldiğince, yüzde 90 annesindeydi. Zorunluluk halinde yardım ederdim. Annesi o yükü aldı.’

B13 ‘...Evde olduğum zamanlar diyebiliriz, yüzde 40 denilebilir ama hepsini yaptım.’ ifadeleri gözlemlenmiştir.

Görüldüğü gibi her ailenin dinamiği ve her babanın bir görevi yapamaması ya da yapamadığını belirtmesi durumunda aile içinde görev dağılımı değişiklik göstermiştir. Görece daha eşitlikçi iş bölümünün olduğu aileler yorumları incelendiğinde ise bir görüşmeci (B12) ‘...Alt değiştirme, yıkama, uyutma yapıyorum. O an kim müsaitse yapıyor. Duşu birlikte aldırıyoruz.’ Bir başka görüşmeci (B10) ‘...Klasik bir Anadolu erkeğinden farklıyım ben. İkisinde de 50 50 bölüştük, eşim de devlet memuru.’ Klasik Anadolu erkeği değilim ifadesiyle aslında genelde erkeklerin eşit olarak çocuk bakımını üstlenmediklerini gizli olarak dile getirmektedir. Eşinin çalışmadığını belirten bir babanın (B9) ‘...Her şeyi ortak yaptık. Eşim çalışmıyordu. Ben olmadıysam ondaydı ama işten geldiğimde eşitti.’ Şeklindeki sözleri de oldukça dikkate değerdi. Başka bir görüşmeci (B7) oldukça iddialı olarak ‘...Aslında abimin ablamın çocuklarına baktığım için eşime daha çok ben destek oldum. Bakım konusunda ilk başlarda benim yüzdem daha fazlaydı katılımda.’ ifadeleri görülmüştür. Sıralanan örneklerde görüldüğü gibi eşit katılımlı ebeveynlik modelini ebeveynler tüm görevleri eşit bölüşmek olarak değil, anne ve baba arasında görev dağılımında bir denge olması şeklinde anlamlandırmaktadırlar.

Annelere erken çocukluk döneminde babaların emzirme dışında bebeğin tüm bakım görevlerini tek başına gerçekleştirebileceklerini düşünüp düşünmedikleri de sorulmuş yalnızca 2 anne eşinin bu görevleri tamamen üstleneceğini belirtmiştir. Bir görüşmeci (A1) eşinin bunu yapamayacağını, eksik kalacağını ve psikolojik olarak erkeklerin kadınlar gibi olmamasından dolayı sabırsız olduklarını ve güvenemeyeceğini belirtirken diğer bir görüşmeci (A2) eşinin bunu yapabileceğini ama psikolojisinin bozulacağına vurgu yapmıştır. Ayrıca bir görüşmeci (A4) cinsiyetler arası biyolojik farklılıklara referans vererek eşinin bunu yapamayacağını çünkü doğuştan öyle bir yeterliliğe sahip olmadığını, bir görüşmecide (A3) eşinin bocalayacağını ve kadın akıllı erkek akıllı diye bir şey olduğu için kadınların süreç odaklı erkeklerin sonuç odaklı olduğunu ve bu yüzden bebek ağlasa da önemsemeden yapacaklarını ifade etmiştir.

Aynı soru babalara da sorulmuş babaların yarısından fazlası (8 kişi) bu soruya emzirmek dışında tüm sorumluluğu üstlenebileceklerini belirtirken diğer babalar ise bakamayacakların yönünde cevap vermişlerdir. Yapmama sebebi olarak da her baba farklı yanıtlar vermiştir:

B1 ‘...Kadın gibi yapamaz erkekler ama öğrenirdim tek işim o olsaydı.’

B2 ‘...Çalışmasa yapabilir belki ama zorlanırdım. Fıtratla ilgisi yok, duygusal bağda zor olur.’

B6 ‘...Hiçbir baba bunu yapamaz. Yapamazdım. En femineni bile yapamaz, anneler gibi olmaz.’

B10 ‘...Banyo dışında her şeyi yapardım, ondan korkuyorum.’

B9 ‘...Yapamazdım gibi geliyor, annelik içgüdüğü var, biz ona sahip değiliz.’

B8 ‘...Yapamazdım. Yapanları da görüyorum özensiz yapıyor. Çocuklara travma bile olabilir babada sabırsızlık tahammülsüzlük var, bu kadınların görevi.’

B13 ‘...Eşimin özverisini ben tek başına veremezdim.’

Babaların verdiği cevaplardan da izlendiği üzere babaların genel olarak yapamama sebebi annelere atfedilen içgüdüye babaların sahip olmamasıdır. Babaların ev işlerini ve çocuk bakımını anneler kadar iyi yapamayacaklarına dair önyargıları bulunmaktadır ya da annelerden ve çevrelerinden bu yönde eleştirilere maruz kalmaktadırlar. Babalar genellikle çocukla ilgilenme yaşlarının çocuklar kendi ihtiyaçlarını giderebildiği zamanlar olduğunu düşünmektedir. Çocuklar 6 yaşına kadar anneleri tarafından öz bakım ihtiyaçları karşılandıktan sonra babalar çocuk büyüme kısmına dahil olup çocuğu sosyalleştirme, okul görevlerini yerine getirme, eğlendirme gibi görevleri üstlenebilmektedir. Ancak bu yaşta bile çocuğun bulaşık yıkama, çamaşır yıkama, yemek hazırlama gibi gündelik ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanacağından hareketle babaların hala çocuk bakımına katılamayacakları ve tüm bakım görevlerinin ev işi başlığında anneye ait olmaya devam edeceği aşıkardır. Araştırma 0-6 yaş aralığı ile sınırlı olduğu için 6 yaş üzeri çocuklara ilişkin babaların ebeveynlik deneyimleri detaylandırılmamıştır.

Benzer yaş aralığında olan (4-6) çocukların babalarıyla beraber geçirdiği zamanın araştırıldığı bir çalışmada, 17 anne, 17 baba ve 40 çocuğun verileri incelendiğinde, en az bahsedilen kategori ise günlük aktivitelerdir; yirmi çocuk babalarıyla nasıl vakit geçirdiklerini anlatırken en az bir tür günlük aktiviteden (birlikte akşam yemeği veya kahvaltı yapmak, yemek yapmak, evcil hayvan bakımı, evde tamir yapmak ve uyumak) bahsetmiştir. Araştırmada babaların günlük aktivitelere katılımlarının düşük olmasına ilişkin sonuçlar şu şekilde açıklanmıştır: Birincisi babaların ailedeki baskın rolü, ikincisi ise birinciye uygun olarak babaların çocuklarına ulaşılabilirlik düzeylerinin annelere göre düşük olmasıdır. (Çetin, 2015: 305). Bu çalışmadan anlaşıldığı üzere babalar genellikle çocuk bakımına doğumdan itibaren dahil olmak yerine çocuklar okul çağına geldiğinde, dışarıda aktivite yapabilecek çağda olduğunda katılımları arttığı söylenebilir. Bu katılımda da genellikle günlük bakım

aktiviteleri en az oranda görülmüştür. Bu konuda yenidoğan döneminden itibaren babaların katılım göstermesi büyük önem taşımaktadır. Daha çok doktor kontrolleri, aşı yaptırma dönemleri gibi zamanlarda bebek bakımına dahil olan babalar, ancak çocuk yürümeye başladıktan sonra dışarıda vakit geçirme, spor aktiviteleri, parkta vakit geçirme gibi etkinlikleri eşit katılımlı olarak yerine getirmeye başlamaktadır. Yenidoğan bebeğin temel ihtiyaçlarının anne tarafından yerine getirilmesi babanın sürece dahil olamaması, babanın sonradan çocuğun alanına dahil olmasını zorlaştırabilir ve sadece yüzeysel bir ilişkiye dönüştürebilir.

Anne ile güvenli bağlanma yaşayan çocuk her zor zamanında anneden destek ister. Bu döngüyü tam tersi şekilde düşünürsek, baba anne kadar bebeğin bakım sürecinde sorumluluk aldığı zaman yaş ilerledikçe hem anne hem baba ile güvenli bağlanan bebek bireysel ihtiyaçlarında her iki ebeveyninden de desteği kabul edecektir. Lamb ve ark, (2004: 8) konuyu şu şekilde dile getirmektedir: ‘Babaların çocuklarına yakın ilişki kurma isteklerini tatmin etmesine, annelerin ise çocuklarıyla yeterince yakın ilişkiler kurmasına ve kariyer hedeflerine ulaşmalarına olanak sağlamıştır. Sonuç olarak aile içindeki ilişkiler normalde olabileceğinden çok daha sıcak ve zengin bir hale gelmektedir’.

Bu bölümdeki görüşler incelendiğinde babaların çocuk bakımına katılma isteği ve inancı mevcut olmakla beraber bakım gereği gibi yapabileceklerinden emin değildirler ayrıca anneler de babaların çocuk bakımına katılımını kendileri olmadan gerçekleştirebileceklerine inanmamaktadır. Bu durumun toplumun geleneksel annelik ve babalık algısıyla yakından ilgili olduğu tahmin edilebilir. Sonuç olarak bu durum, çocukların 0-6 yaş döneminde babaların katkı sağlama imkanlarını azaltmaktadır. Yenidoğan döneminde tüm görevlerden ya da bazı görevlerden sorumluluk almayı reddeden babalar ilerleyen dönemde günlük faaliyetlerde çocuklarıyla aktif rol alma ihtimallerinin azaldığı görülmüştür. Bu sorumlulukların alınmama sebebinin çoğunlukla annenin içgüdü ve özverisi olduğunu belirten ebeveynlere bakıldığında toplumda çocuk bakım görevlerine cinsiyetçi bir bakış açısının süregeldiği görülmektedir.

3.4. Çocuk Bakımının Zihinsel Yükü

Çocuk bakımı ebeveynler için fiziksel bir yük olabildiği gibi zihinsel olarak da bir yük oluşturabilmektedir. Ebeveynlere çocuk bakımının zihinsel bir yük oluşturup oluşturulmadığı sorulmuştur. Bir baba (B6) ‘...Ben maddi şeyler dışında ona destek olamıyorum. Onlar eksik kalmasın diye hep. Yüzde 90’ı onda. Ben her türlü fedakarlığa razıyım. İşe gitmeme lüksüm yok keşke olsa.’ Şeklinde destek olamadığını belirtirken bir diğer baba (B3) ‘eşim daha çok

yoruluyor zihinsel olarak' derken başka bir baba (B2) çocuğuyla eşinin tüm gün birlikte olduğuna vurgu yaparak zihinsel yükün daha çok eşinde olduğuna dikkat çekmiştir. Benzer şekilde bir baba da (B10) 'eşim daha çok düşünür ben daha rahatımdır' şeklinde kadınların bu konuda da daha fazla yük aldıklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca kadınların ev dışında çalışmaları da bu durumu değiştirmemiş olduğu gözükmemektedir. Çünkü bir baba bu durumu (B5) 'Eşim çalışıyor ama o daha ilgili ben daha az destek oluyorum oyun aktivite ben yaptırıyorum', şeklinde özetlemiştir. Bir başka baba da (B1) '...Eşimin zihinsel yükü daha fazla, fiziksel olarak da fazla. Kızım çok anneci.' şeklinde dile getirerek bu durumu kızının annesine düşkünlüğü üzerinden meşrulaştırmıştır. Bir baba da (B8) bu duruma eşinin karar verdiğini '...O ağırlık eşimde, onun üzerinden paylaşıyorum. O ne kadar benim dahil olacağım mevzuları getirirse önüme, hastalık gibi durumlarda.' şeklinde belirtmiştir.

Çoğunlukla zihinsel yükün annelerde olduğunu belirten babaların yanı sıra az sayıda baba bu yükü kendilerinin üstlendiğini dile getirmiştir. İki baba kendilerinin zihinsel olarak daha çok sorumluluk aldıklarını ifade etmiştir. Babalardan birisi (B4) 'Ben daha çok çocukların üstüne düşkünüm', derken diğeri (B12) 'ben daha çok düşünürüm dakik bir insanımdır hep hatırlatırım' şeklinde ifadelerde bulunmuştur. Bir baba ise zihinsel yükü bir ebeveynin daha çok üstlenmediğini (B7) '...Bizde çok sorgulamak yok. Çocuğumuz sorunsuz, yemekte, uykuda hep kendisine bırakırız' şeklinde ifade etmiştir.

Babaların zihinsel yükün kendilerinde fazla olmadığını belirtmesindeki sebepler genel olarak çocuğun anneye düşkünlüğü, babanın kendisini geleneksel olarak sadece evin ekmeğini kazanan olarak görmesi, çocuğun zihinsel yükünü okulun yüklenmesi, annenin baba katılımına fırsat vermemesi şeklinde sıralandığı görülmüştür. Ev içi görevlerin tamamını üstlenen anneler tüm görevleri zihinlerinde tutup hepsini gerçekleştirmeye çalışıp aynı zamanda duygusal olarak çevresine yetmeye çalıştığında zihinsel olarak zarar görmeye başlayabilmektedir. Bu konuyu destekler nitelikli bir araştırmada şu sonuç elde edilmiştir: 'Çift gelirli hanelerde yaşayan evli anneler genellikle işte daha olumlu, evde ise daha olumsuz duygular yaşarlar. Bunun tersine, kocaları bunun tersini yaşıyor: işyerinde daha fazla olumsuz duygu, evde ise daha olumlu duygular deneyimliyorlar. Bu farklılıkları açıklayan şey, bu erkeklerin eşlerine göre daha az ev işi ve yemek pişirmesi, çocuklarıyla daha az ilgilenmesi ve evdeyken daha fazla dinlenme ve boş zaman geçirmesidir' (Arendell, 2000: 1197).

Çocuğun zihinsel yükünün kimde daha fazla olduğu annelere sorulduğunda, annelerden bu soruya sadece bir tanesi (A6) çocuğunun babasına daha fazla düşkün olduğunu belirterek babanın kendisinden daha fazla zihinsel bir yüke sahip olduğunu belirtmiştir.

Anneler genellikle fiziksel yük de olduğu gibi çocuk bakımı ve yetiştirilmesindeki zihinsel yükün de annelerde olduğunu aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

A4 ‘...Zihinsel yük annede. Çocuklarım evde kendi başına kalabiliyor, sürekli ararım yediniz mi diye ama baba aramaz. Ben babaya hatırlatırım.’

A3 ‘...Fiziksel olarak evet ama zihinsel olarak planlamayı ben yapıyorum. Onlar uyuyorlar. Yüzde 70’e yüzde 30 diyebiliriz.’

A5 ‘...Bence her baba tamamen dahil olamaz çünkü anneler psikolojik olarak daha iyi takip ediyor.’

A1 ‘...yük bende yüzde 80’

A2 ‘...zihinsel yük bende eşim işten geldikten sonra ilgileniyor’

A7 ‘...Bilemiyorum günümüz şartlarında babalar dışarıda yorulduğu için yük annede oluyor.’

A9 ‘...Annelerin kafalarında kurma özelliği var bu yüzden zihinsel olarak yorgun oluyorlar. Babalar böyle düşüncelere sahip olmuyor’.

Bu bölümde görüldüğü gibi anneler ve babalar çocuk bakımının zihinsel yükünün annelerde daha fazla olduğuna hemfikirdir. Bu durumun en önemli sebebi kadınların anneler olarak geleneksel cinsiyet rolleri çerçevesinde ev içi özel alanla ilişkilendirilerek babalardan daha düzenli ve sabırlı olmaları, annelerin duygusal olarak daha güçlü olması ya da çocuğun bir ebeveynine daha düşkün olması olarak belirtilmiştir. Kadınların zihinsel yükünün fazla olması onların hayatının her alanında istedikleri gibi performans göstermelerine engel olabilmektedir. Aynı zamanda çoğunlukla tükenmişlik sendromuna da sebep olabilmektedir.

3.5. Annelerin Tükenmişlik ya da Çaresizlik Deneyimleri

Genellikle uzun süre çocuk bakımı ve evsel sorumluluklar nedeniyle üzerlerinde baskı hisseden ve zihinsel yük deneyimleyen annelerde tükenmişlik sendromu belirtileri gözlenebilmekle beraber anneler bu durumu kendileri fark edememektedir. Görüşmelerde annelerin kabaca yarısı çocuk bakımına dahil olmadıkları zamanlar kendilerini suçlu hissetmezken diğer yarısı bu durumdan suçluluk duyduklarını ifade etmişlerdir. Özellikle bazı annelerin çocuğunu kimseye bırakmama, başkalarına güvenmeme ve kontrol eğilimli oldukları gözlemlenmiştir:

‘...Eskiden hissediyordum ama şimdi etmiyorum. İlk 6 ay kimseye bırakamamıştım ve yakınıyordum eski hayatıma dönemeyeceğim için. İlk zamanlar lohusalık psikolojisini ne etraftakiler anlıyor ne de insanın kendisi anlıyor. Hiç bilmediğin bir sürece giriyorsun ve genellikle depresif düşünceler dolanıyor kafanda.’ (A3, 37 yaşında)

‘...Hep yanında olayım benim kontrolümde olsun isterim. Ailem yanımda olmadığı için eşimin ailesine bile bırakamam hep aklım kalır. Benim istediğim gibi olmazsa diye düşünürüm. Kontrolcü bir anneyim. Eşim bir gün dahi olsa çocuğumu bırakıp kendi başıma bir şeyler yapmamı söylüyor ama ben yapamıyorum.’ (A7, 32 yaşında)

‘...Özellikle kendime vakit ayırdığımda, dışarı çıktığımda hep pişmanlık hissettim. Çocuğuma bakan kişinin sadece ben olduğumu düşündüğüm için başkasının ona iyi bakabileceğine inanmam. Zorunluluk halinde pişman olmuyorum sadece o zaman kendimi suçlamayı bırakabiliyorum.’ (A10, 26 yaşında)

Bu görüşler incelendiğinde annelerin çocuklarının birinci bakım vereni olarak kendilerini kabul etmelerine ek olarak en iyi bakım veren kişi olarak da kendilerini görmeleri ve başka kişilerin bu görevi yerine getiremeyeceğini düşünmeleri çocuklarının bakım sorumluluğunu ne kadar fazla hissettiklerini ve bunu tam olarak yapamadıklarında deneyimledikleri suçluluk duygusuna sahip olduklarına işaret etmektedir. Anneler bireysel ihtiyaçlarını göz ardı edecek biçimde kendilerini çocuk bakımına adanmış zaman bunu zaten görev olarak gördükleri için o süreçte rahatsızlık duymayabilirler ve ilerleyen zamanlarda, çocukları kreşe başladığında ya da çocukları kendi bakımlarını üstlenecek eğitimleri aldığında (uyku eğitimi, tuvalet eğitimi gibi) bu durumu sürdürmeyi bırakırlar.

Benzer bir çalışmada annelik üzerine verilen eğitim programlarının öznesi olmuş annelerde yapılan görüşmelerde bir anne şu ifadelerde bulunmuştur: ‘Kendi kendime düşünüyorum... Hep evin içine kapanmışım ya, daha doğrusu, bildiğimi de unutmuşum kısacası.’ (Bayraktar, 2009: 192). Bu düşüncelere sahip olan anneler genellikle eşleriyle ya da

arkadaşlarıyla bu durumu paylaşmayabilir çünkü karşı taraftan destekleyici değil de eleştiren bir bakış açısına şahit olabilir. Araştırmamızda benzer bir görüş ise şu şekildedir:

‘...Çocuğuma bakmayıp, kendime zaman ayırdığımda bile suçluluk duyuyorum. Eşim de öyle. İkimiz de bu şekilde hissediyoruz ve tek çocuğa bakmanın bile ne kadar büyük bir sorumluluk ve zor bir iş olduğunu anlıyoruz. Bir çocukta bile bu kadar yorulup, kendinden fedakârlık yapmak çok zor bir şey.’ (A2, 33 yaşında)

Yakın çevresinden psikolojik destek alamayan annelerin zaman içerisinde bakım yüküyle ilgili bu süreç devam ettiğinde hem evlilik yaşantıları hem de çocukla olan ilişkileri olumsuz etkilenebilmektedir. Ebeveynliğe geçiş sürecinde yaşanan yeniden sosyalleşme süreci yeni ebeveynlerin önemli bir kısmı için stresli ve sancılı geçebilmektedir. Türkiye’de de annelerin doğum sonrası çocuk bakımına dair kamusal bir destek görememesi, çocuğunun okul dönemine kadar olan süreçte çalışma hayatına ara vermesine sosyal olarak iş piyasasından dışlanmasına kadar gidebilmekte ve tükenmişlik sendromu yaratabilmektedir. Çalışmamızda bir anne bu konuda destek görmediği için, psikolojik olarak güçsüz hissettiği için kariyer planlarından vazgeçtiğini şu şekilde ifade etmiştir:

‘...Ben kendi işimi kuracaktım. Korona araya girdi. 3-4 sene sonra yaparım diye düşündüm ama çocuk araya girince artık psikolojik olarak bunu yapmaya gücüm yok.’ (A2, 33 yaşında)

Anneler çocuk yetiştirme sürecinde eşleriyle bu süreçte sorumlulukları ve yükleri eşit olarak paylaşmayı beklemekte ve eşleri tarafından beklentileri karşılık bulmadığında anneler bu yük altında ezilerek psikolojik problemlerini aşamadan çocuk bakımını üstlenmeye devam edebilmektedir. Anneler toplumsal yaşamdan izole olarak çocuk bakımına yoğunlaştığında sosyal olarak aktif olan evin ekmeğini kazanan babalar iş hayatına yoğunlaşmakta bakım sürecinde anneler yalnız kalmaktadır. Ayrıca maddi koşulların yetersiz olduğu ailelerde kadınlar anne olduktan sonra da çalışmaya devam etmekle beraber anneler koşullarının elverişli olması durumunda çalışmayıp evde çocuk bakmayı tercih edebileceklerini belirtmişlerdir. Ayrıca çocuğuna bakmadığı zamanlarda bundan suçluluk duyduklarını ve

çocuklarına en iyi bakımı kendilerinin vereceklerini dile getirmişlerdir. Bu durumda çoklu roller çerçevesinde hem çocuğuna hem işine hem de eşine en iyi şekilde yoğunlaşabilmek kadınlar için imkânsız hale gelebilmekte ve fiziksel ve psikolojik destek olmadan bu alanlarda sağlıklarını koruma ihtimalleri azalmaktadır.

3.6. Toplumun ve Medyanın Ebeveynlerin Çocuk Bakımına Katılımına Etkisi

Ebeveynlerin çocuk bakım pratiklerini etkileyen araçlardan birisi de medyadır. Annelere ebeveynlerin çocuk bakım pratiklerinde medyanın etkisinin olup olmadığı sorulduğunda annelerin neredeyse yarısı medyanın olumlu etkileri olduğunu düşündüklerini dile getirerek bu etkiyle babaların daha fazla çocuk bakımına katıldıklarını ifade etmişlerdir. Annelerin diğer yarısı ise toplumun ve özellikle sosyal medyanın anneler üzerinde baskı yarattığını ve ebeveynlerin çocuk büyüme şeklinin yargılandığını ifade etmiştir. Sosyal medyada oluşan baskı ile ilgili bazı annelerin görüşleri şu şekildedir:

'...Tüm kitaplarda bütün yük annelerde oluyor. Instagram'da da böyle. Bundan rahatsızım ama gerçeklik payı var çünkü anne karnından itibaren bebeğin bazı ihtiyaçları anne tarafından karşılanmalı bu bir gerçek.' (A4, 40 yaşında)

'...Yeni yeni aşıyor bence, sosyal medyada ilgili babalar görüyoruz. Çevremde görmüyorum çok. Yüzde olarak azlar baba hep dışarıda çalışan bir figür anne çalışsa da çarpı iki oluyor. Antalya'da yaşam şekli böyle ben İzmirliyim ama buranın yerlisi geleneksel.' (A7, 32 yaşında)

'...inanılmaz yönlendirici davranılıyor toplumda. Toplum sürekli yargılıyor çocuğunu büyüme şeklini. Bunu en baştan itibaren hissediyorsun çünkü açıkça eleştiriliyorsun. Yaptığın şeyin doğru ya da yanlış olmasının bir önemi yok. Toplumsal bakış açısına uygun olman kendini doğru hissettiriyor. İstemedi onların davrandığı gibi davranmaya başlıyorsun.' (A3, 37 yaşında)

İfadelerde görüldüğü gibi sosyal medyada eşit katılımlı ebeveynlik pratiklerini teşvik edici gelişmeler bulunsa da genellikle çocuk bakım şeklini ve anneleri yargılayıcı içerikler ağırlık göstermektedir. Bunun yanında babaların çocuk bakım pratiklerini eleştiren az içerik olduğu görülmektedir. Medyanın ebeveynlerin bakım sürecini sosyal medya ya da reklamlar genel olarak annelerin ebeveynlik yeteneğini geliştirmeye yönelik üretim yapmakta babalık deneyimleri ve babaların bakım süreçlerine ilişkin medyada görece az içerik yer almaktadır. Afrika kökenli Amerikalı babalarla ilgili bir çalışmada katılımcıların çoğunun medyada yer alan ebeveynlik içerikler hakkında bilgilerinin çok sınırlı olduğu hatta bazılarının bu programların varlığından tamamen habersiz olduğu görülmüştür. Babalar, medyada babalara yönelik ebeveynlik içeriklerine ilişkin farkındalığı artırmak için daha fazla reklama ihtiyaç duyulduğunu belirtmişlerdir (Stahlschmidt ve ark, 2013: 1738). Sosyal medya ya da insanların fikirlerini özgürce ifade ettiği diğer platformlar (TV'deki programlar, bloglar vs.) genellikle ebeveynlik konusunda anneleri bilinçlendirmeyi hedeflediği için babalar kendilerine yönelik bir alan bulmakta zorlanmakta ve başka babaların ya da uzmanların erkeklerin çocuk bakımına dahil olma sürecine dair fikirlerine ulaşamadığı için bu konuda yalnızlaştırılmaktadır. Babaları genellemek ve sadece çalışan, maddi özgürlüğü bulunan, ataerkil bir çevrede yaşamayan babalara hitap eden bir dil kullanıldığında ise diğer babalar kendi çabalarıyla çok fazla yol alamayabilir. Burada önemli olan, maddi olanağı olmayan, çevresi tarafından çocuk bakımına katıldığında geleneksel kalıplar içerisinde erkeklikleri sorgulanan babaların dünyalarına da dokunabilmek ve onları eşitlik yönünde değişime teşvik edebilmektir. Gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde de genellikle tüm babalar elinden geleni yaptıklarını dile getirerek bakım sorumluluğu almamalarını aile için maddi kazanç sağlamaları gerekliliğine bağlı olarak zamanlarının kısıtlandığıyla meşrulaştırmaktadırlar.

3.7. Sosyal Çevrenin Babaların Çocuk Bakımına Katılımına Etkisi

Aile içinde geleneksel olarak çocuk bakımı sorumluluğu kadınlara verildiği için babalar ataerkil yapı içinde bu sorumluluğu alma konusunda sosyal çevrelerinin de etkisiyle çekimser kalabilmektedirler. Annelerden bazıları (3 anne) babalar çocuk bakımına katıldığında çevreleri tarafından olumsuz yorumlar aldıklarını dile getirirken bir anne sosyal çevrelerinin babanın davranışını desteklediğini belirtmiştir. Annelerin neredeyse yarısı bu konuda olumlu ya da olumsuz yorum almadıklarını belirtmişlerdir. Bir görüşmeci (A4) kocası çocukla ilgilendiği zaman aldığı tepkiyi ‘...Annem, kayınvalidem hep olumsuz eleştiri yapardı. İç Anadolu insanı kültürü sen yap kocan yapmasın dendi hep.’ şeklinde dile getirirken başka bir görüşmeci ise (A6) ‘...Neden yapıyorsun gibi ben çalışırken o baktığı için

tepkiler oldu ama eşim duymadı bile. İkimizin çocuğu sadece benim değil.’ şeklinde ifadelerde bulunmuştur. Bazı durumlarda toplumda önyargılar dile gelmese de vücut diliyle, bakışlarla ebeveyn üzerinde bir yargılayıcı tavır hissedebilmektedir. Bir anne bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

‘...Bez değiştirme söz konusu olduğunda toplum içinde benim yapmam gerektiğini herkesin vücut dilinden anlayabiliyorum. Halbuki o an aynı girişimi babasından da bekliyorum fakat öyle olmuyor. Toplumda bebeğin ihtiyaçları söz konusu olduğunda herkes annenin gözüne bakıyor.’ (A10, 26 yaşında)

Babalara çocuklarının bakımlarıyla ilgilendiklerinde toplumdan ve çevrelerinden nasıl tepkiler aldıkları sorulduğunda hepsi olumsuz tepki almadıklarını, 6’sı olumlu ve teşvik edici yorumlar aldıklarını belirtmişlerdir. Bir görüşmeci (B12) ‘...Ne kadar yardım edersem çocuk ve eşim için o kadar iyi olacağını söylediler.’ Bir başka görüşmeci (B7) ‘...Arkadaş çevremizde bizi boşattıracaksın diyenler oluyor ama hayat müşterek eşim mutlu olduğu kadar ben mutluyum.’ şeklindeki görüşüyle aslında farkında olmasa dahi ataerki değerlerin çözülmesine katkı sunduğu için diğer erkekler tarafından uyarılarak erkek dayanışmasına davet edilmektedir. Verilerden hareketle eşlerinden çocuk bakımında destek alan anneler “kendi annelik görevlerini” yapmadıkları noktasında olumsuz geri bildirimler alırken babaların bazıları “kendi babalık görevleri içinde olmadığı halde” anneye yardım ettikleri için takdir toplamışlardır. Bakım veren “yardımsever” babaların takdir toplaması uzun dönemde bu durumun normalleşerek kabul görmesine neden olabileceği için eşit katılımlı ebeveynliğe ulaşılabilmesi potansiyelini de içinde barındırabilmektedir. Bu durum ayrıca babaların teşvik edildiği bir seviyeye geldiğini göstermesi açısından da önem taşımaktadır.

Babaların çocuk bakımına anneler gibi dahil olması istenmekle birlikte kamusal alandaki bazı yerlerde çocuk bakımı için uygun ortamların yaratılmadığını da literatür desteklemektedir. Londra’da 30 kişiyle yapılan bir çalışmada erkeklerin bakımının sosyal görünürlüğünün düşük olması nedeniyle zincirleme etkileri olduğu görülmüştür. Bu durum, halka açık yerlerde çocuklarına bakarken rahatsız olan birçok erkek tarafından da dile getirilmiştir; örneğin erkekler tuvaletinde çocuk bakım alanının olmayışı ya da çocuk aktivitelerinde 'odadaki tek erkek' olmak. Çocuk bakımının, kadınlıktan çok farklı şekillerde erkeklik kavramlarına yönelik bir tehdit olduğu da kabul edilmiş ve bu ebeveynlikle ilişkili faaliyetlerle

desteklenmiştir. Faircloth bu durumu (2020: 7-8) ‘Toplumda tam zamanlı olarak çocuklara bakan erkeklere yer yok, bunlar daha çok ‘yumuşak erkekler’ veya aslında ‘kadın işi’ yapan erkekler olarak görülüyor’ şeklinde özetlemiştir. Görüldüğü gibi babalar kendileri istekli olsa dahi toplumdaki yerleşik ataerkil kültür buna izin vermemekte ve erkek olarak algılanmayı baba olarak algılanmadan önemli gören babalar için çocuk bakımının gerçekleşmesi güçleşmektedir.

3.8. Ebeveynlerin Yetiştirilme Tarzının Kendi Annelik-Babalık Deneyimlerinde Çocuk Bakımına Etkisi

Ebeveynlerin kendi çocuklarında çocuk bakımını eşit olarak paylaşan ebeveynler tarafından yetiştirilip yetiştirilmedikleri kendi ebeveynlik deneyimlerini de etkileyebilmektedir. Ancak bu çalışmada görüşülen tüm ebeveynlerden sadece bir babasının da çocuk bakımı sorumluluklarını üstlendiğini belirtmiştir. Genel olarak ebeveynler kendi yetiştirme tarzlarında annenin bakım görevini üstlendiğini babanın ise gezdirip, oyun oynadığını, işten geldikten sonra ilgilendiklerini (yemek yedirme, uyutma), belirli bir yaşa geldikten sonra vakit geçirdiklerini ifade etmişlerdir. Annesi çalışan ebeveynlerde ise bakım verenin yine yakın aile fertlerinden bir kadın olduğunu belirtmişlerdir. Bir ebeveyn (B2) babaların kendi bakımlarında sorumluluk almasını şu şekilde ifade etmiştir: ‘...Hem babam hem annem büyüttü. Kız kardeşimin 6 yaşına kadar altına kaçırma problemi vardı. Babam hep ilgilenirdi. Babamla şu an bile çok yakınız.’ Diğer bir ebeveyn ise (A7) ‘...Babam da çok yoğun çalışırdı. Hafta sonları ailecek etkinlik yapardık. Bebekken beni yıkadığını anlatır babam, annem uyusun diye beni uyutmuş’ şeklinde konuya açıklık getirmiştir. Üç ebeveyn ise babalarının kendi bakımlarında sorumluluk almamalarını şu şekilde ifade etmiştir: (B8) ‘...Annem ilgilenirdi, erkek çocukları da anneye düşkün oluyor.’ (B7) ‘...Ananem büyüttü beni, annem babam çalışıyordu. 1 yaşından sonra kreşteydim zaten. Akşamları ama annem daha fazla ilgilenirdi. Torunuyla çok ilgileniyor şimdi babam.’ (B13) ‘...Sadece annem bakardı. Babam dahil olmazdı ama bizde içten geldi kendi çocuklarımız olduğunda’.

Görüşmelerden çıkarılan sonuca göre ebeveynlerin kendi yetiştirme tarzının çocuk bakımına katılımlarına olan etkisi düşüktür. Ebeveynler kendi çocuklarına babalarından farklı yaklaşabilme eğilimindedir. Başka bir çalışmada bu görüşü desteklemektedir. 17 anne, 17 baba ve 40 çocuk ile yapılan bir çalışmada düşük düzeyde ilgili babalardan üçü, babalarının otoriter olduğunu ve müsait olmadığını belirtti. Düşük ilgili bir baba, kendi ailesinde de uzak bir babasının olduğunu söyledi. Sadece bir baba, ailedeki babanın ulaşılabilir ve iletişimsel olduğunu belirtti. Düşük ilgili babaların biri hariç tümü, çocuk sahibi olma konusunda

babalarının kendilerine rol model olmadığını belirtmişlerdir (Çetin, 2015: 109). Günümüzde özellikle orta sınıf ebeveynler okuyan, araştıran insanlar olmalarının yanında kendi yaşadıkları tecrübelerle dayanarak çocuklarına daha sağlıklı bağlanmaya çalışmaktadır. Bireyin babasını yetiştirme tarzının bireyin kendi çocuğunun bakımına etkisinin az olduğu görülmüştür fakat kişilerin babalarının katıldığı durumlarda baba-çocuk ilişkilerinin hala yakın olması bu ailelerin daha eşitlikçi, birbirlerine bağlı ve sağlıklı olduğunun göstergesi olarak değerlendirilebilir.

3.9. Ebeveynlerin Eğitim Seviyesi, Çalışma Durumu ve Yaşının Çocuk Bakımına

Katılmalarındaki Etkisi

Çalışmaya katılan babaların yaş ortalaması 27-40 aralığında, baba olma yaşları 25-36 aralığında, eğitim durumları 1 doktora, 4 yüksek lisans, 2 ön lisans, 4 lisans, 1 lise ve 1 ortaokul şeklindedir. Babaların hepsi çalışmaktadır. Annelerin yaş ortalaması 26-42 aralığında, anne olma yaşları 22-36 aralığında ve eğitim durumları 1 yüksek lisans, 7 lisans, 1 lise, 1 ilkokul şeklindedir. Annelerden 4 tanesi ev kadını 6 tanesi ev dışında çalışmaktadır. Genellikle babalar annelerden daha yüksek eğitim düzeyine sahiptir. Babalardan sadece birisi çocuk bakımına katılmayı tercih etmediğini belirtmiştir. Eğitim süreci demokratik eşitlikçi değerlerin benimsenmesini olumlu etkilediği için babaların eğitim düzeyinin yüksek olması çocuk bakımına katılımı artırma potansiyeli bulunmaktadır. Bununla birlikte araştırmada görece eğitim düzeyi düşük babaların da çocuk bakımına katılım gösterdikleri gözlenmiştir. Annelerde ise ev kadını olan anneler babaların katılımı açısından beklenti içerisinde olmakla birlikte ekonomik zorluklar sebebiyle katılımın az olmasını kabullenerek Parsons'ın (2010 :34) geleneksel cinsiyete dayalı iş bölümü çerçevesinde erkekler evin ekmeğini kazanırken buna karşılık olarak kadınlar ailede anlamsal görevleri ve bakım sorumluluğunu üstlenmektedirler.

Hem annelerde hem babalarda yaşın en düşük olduğu ailelerde katılımın daha fazla olduğu gözlenmiştir. Bu durum yeni nesilde eşitliğe yaklaşılması konusunda umut vericidir. Bu çalışmanın sonuçlarını destekleyen başka bir araştırmada baba eğitiminin çocuk bakımına katılımı arttırdığı gözlemlenerek bireylerin davranışlarının daha bilinçli hale geldiği ve kişilerarası ilişkilerin olumlu etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır (Özkan, 2016: 195). Bu veriler topluca değerlendirildiğinde eğitim düzeyinin etkisinin ebeveyne bağlı olduğu, sosyal çevre, maddi koşullar diğer ebeveynin desteğinin de bu durumla yakından ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Daha genç anne baba olan ailelerde katılımın arttığı gözlemlenmiştir.

3.10. Erkeklerin Çocuk Bakımına Dahil Olması Hakkında Toplumsal Bulgular

Babaların çocuk bakımına katılımlarının çocukları, eşleri, kendileri ve çevresi üzerindeki etkileri ve bu etkilerin bilincinde olmaları büyük önem taşımaktadır. Bu durumu araştırmak adına ebeveynlere babaların bakım sürecine anneler kadar dahil olmasının çocuk üzerinde nasıl bir etki bırakacağını düşündükleri sorulduğunda annelerden 5'i babanın çocuk bakımına katılımının annelerin çocuklarıyla olan ilişkisini olumlu etkilediğini belirtmiştir. Bir anne (A2) çocuğun bu şekilde birlik ve beraberliği öğrendiğini, diğer bir anne (A4) annenin mutluluğunun çocuğun mutluluğunu etkilediğini, başka bir anne (A5) çocukların bu sayede babalarına da düşkün olabileceklerini ve son bir anne de (A6) çocuklarda duygusal doyumun olumlu etkileneceğini belirtmiştir.

Genel olarak tüm ebeveynler babaların bakım sürecine dahil olmasını olumlu etkisinin olacağını belirtmiştir fakat her birinin belirttiği alan farklılık göstermiştir:

B2 '*...Hal ve hareketleri, özgüveni farklı oluyor ben yaptığım zaman.*'

B3 '*...Baba ile bağlantısını güçlendirir.*'

B4 '*...Tabi ki oğlum bana hep sen yaşlanınca ben de sana bakacağım der.*'

B5 '*...Çocuklarla 2 yaşından sonra ilgileneceğimi düşünüyorum. Şu an küçükken dışarı götüremiyorum, emmek istiyor. Kısıtlı bir ilişki, ilerde daha olumlu etkisi olacak bence.*'

B12 '*...Olur, her şeyi annesiyle yaptığını düşünelim. Bir gün anne olmadığında baba yardımcı olamaz konuma gelebilir. Çocuk öbür türlü kendini hep rahat hisseder kaygısı olmaz.*'

B11 '*...Tabi ki sadece kadın yaklaşımıyla büyümesi de iyi olmaz. Babaların rahatlığı, işi olurlarına bırakması da dengeler.*'

B9 '*...Tabi ki var. Annesi babası ayrı olan çocuklarda bu farkı görebiliyoruz. Çocuklar daha şiddetli olabiliyor. Benim ya da eşimin çok yoğun çalıştığı dönemlerde bile çocuk değişiyor.*'

B7 '*...Sevgi ve ilgi gören bir çocuk tabi ki fark eder. Okul bile anlar bu farkı çocuk anne ya da babadan ilgiden eksik kalırsa bu anlaşılır.*'

B13 '*...Çocuk düştüğünde anne diye ağlar ama bu annenin sorumluluğundan dolayıdır ama eşit paylaşılsa baba diye de ağlayabilir. Ne kadar çocuğuna verirse baba o kadar geri alır.*'

Annelerin görüşlerine incelendiğinde ise ifadeler şu şekildedir:

A4 '*...Çok daha güzel olurdu çünkü çocuğun 3. ebeveyni anne baba arasındaki ilişkidir.*'

A3 ‘...İnanılmaz olumlu, babaları sosyalleşme aracı olarak kodluyor çocuklar. Yaş ilerledikçe bağ kuvvetleniyor, özgüveni yüksek ve daha mutlu oluyorlar.’

A5 ‘...Pozitif olur, mutlu bir çocuk olur. Anne ve babanın her şeyle ilgilenmesi mutlu bir aile olur. Zaten baba anneye sarıldığında bile çocuk mutlu oluyor.’

A8 ‘...Anne kendine vakit ayırmak istediğinde çocuk bunu problem etmez, babasıyla da annesiyle nasıl vakit geçiriyorsa öyle geçirir, bu büyük kolaylık.’

A9 ‘...Çocuk da kendi çocuğunu aynı şekilde yetiştirir ve babalar bu sürece gelecek nesillerde daha kolay dahil olur.’

Ebeveynler çocuk bakımı konusunu kendi yetiştirilme tarzlarından yola çıkarak da yorumlayarak bir anlamda nesiller arası kıyaslamada yapmışlardır:

‘...Geleneksel bir ailede büyüdüm. Çok rahatsız edilmeyen paylaşımda bulunmayan biriydi babam ama benim kızım da öyle değil. Kendini daha rahat ifade ediyor kendi beğenileri var bizim istediklerimizi yapmıyor. Özgüvenli yetişiyor.’ (B1, 40 yaşında)

‘...Daha özgüvenli babayla bağı güçlü olur çocuklar daha güçlü oluyor. Kendi babamla olan ilişkiyi düşünüyorum babamla her şeyi paylaşabilirim. Babamı özledim der hep kızım eşim isteyken bağları kuvvetli olduğu için bu böyle.’ (A7, 32 yaşında)

Paylaşılan görüşler, ebeveynlerin çocukluklarında kendi ebeveynleriyle olan ilişkilerindeki olumsuz deneyimleri kendileri ebeveyn olduğunda çözmeye çalıştıklarına işaret ederken olumlu durumlar da devam ettirilmektedir. Bir ailede babanın çocukla bağının kuvvetli olmaması babanın kendi çocuğuna daha yakın olmasına sebep olmuştur. Bir diğer ailede ise anne babasıyla yakın olduğu için kendi çocuğunda da aynı tecrübeyi yaşamıştır. Bu durumda ebeveynlerin yetiştirme tarzından bağımsız babaların çocuk bakımına katılımının etkisi olumlu olarak gözlemlenmiştir.

Çocuklarda olumsuz etki olacağını ifade eden ebeveynlerin farklı fikirleri şu şekilde belirtilmiştir:

'...Olur, anne ile baba arasında çatışma çok olabilir ama erkekler emekli olduğunda evde kavga artar. Erkek ev işlerine karıştığında birbirlerine zarar verirler. Belli başlı yerlerde belli başlı kişilerin sözünün geçmesi daha iyi.' (B6, 28 yaşında)

'...Olumsuz etki oluyor çocukta. Anne pasif olunca baba mecbur kalıyor. Babayla çocuk arasındaki ilişkide sabırsızlık oluyor. Dışarıdan bakıldığında hoşuna gitmiyor. İş görüyor baba ama kötü yapıyor işi.' (B8, 32 yaşında)

'...İlk çocukta baba hiç yoktu yardım olarak da sosyal olarak da işinden dolayı. Bunu büyüdüğün zaman farkına varabiliyoruz. Büyük çocuk kendini eksik hissediyor, babam bana bunları yapmamıştı diyor.' (A1, 42 yaşında)

İlk iki görüşte eşit katılımlı ebeveynlik bakış açısı gözlemlenmemektedir. Babanın ve annenin rollerinin ve görevlerinin farklı olmasından dolayı biri diğerinin görevini yaparsa olumsuz etki olacağı belirtilmiştir. Üçüncü görüşte ise babanın katılımının olmamasının olumsuz etkisi olarak çocuğun kendini eksik hissetmesi belirtilmiştir. Bu duruma babanın katılımı çocuğun gelişimi için tamamlayıcı olarak görülebilmektedir. 0-6 yaş aralığında çocuk sahibi olan ebeveynlerle görüşüldüğü için ileriye yönelik etkileri incelemek mümkün olmamıştır. Okul çağındaki çocuklarda da hem akademik olarak hem de sosyal beceri olarak baba katılımının olumlu etkileri gözlemlenmiştir. Bunlara ek olarak yukarıda anne ve babaların belirttiği gibi çocuk üzerindeki en büyük etkilerden biri çocuğun özgüveninin yüksek olmasıdır. Literatürde bu sonucu destekleyen araştırmalara bakacak olursak, 'Baba, çocuğun bakımına aktif katıldığında, çocuğun ilerleyen zamanlarda empati yeteneklerinin daha güçlü olduğu, iç denetim merkezlerinin daha güçlü olduğu, kendine güvenlerinin daha yüksek olduğu ve psikososyal uyumlarının daha yüksek olduğu bilinmektedir' (Yorulmaz, 2019: 139). Ebeveynler, özellikle babalar, bu olumlu etkilerin bilincinde olduğunda eşit katılımlı ebeveynliğin olumlu sonuçlarının fazla olduğunu görmeleri ve çocuk bakımına katılmamaktan daha kolay bir süreç olduğunu bilmeleri çok önemlidir. Polonya'da 2007 yılında yapılan bir çalışmada da anne babaların eşit ebeveynliği gerçekleştirme konusundaki deneyimlerini, üstesinden gelmek zorunda oldukları zorlukları ve her iki eş de çalışırken ebeveyn rollerini müzakere etme yolları araştırılmıştır. Görüşmelerde bir baba hiçbir korku ve çekincesi olmadan hiçbir direnişte bulunmadan çocuk bakımına dahil olduğunu belirtmiştir.

(Dzwonkowska-Godula ve ark, 2012: 204). Görüldüğü gibi çocuk bakımının babalar açısından korku ya da endişe oluşturacak bir yanı yoktur ve çocuğa olan etkileri olumludur. Baba katılımının olmadığı aileler bu durumdan olumsuz etkilenebilirken eşit katılımın hem ebeveynlerin bireysel gelişimlerini hem de çocukla olan ilişkilerini olumlu etkileyeceği göz önünde bulundurulmalıdır.

3.11. Ebeveyn Olmanın Kadın ve Erkeğin İş Hayatına Etkisine Dair Deneyimler

İş ve aileye ilişkin pratikler birbiriyle yakından ilişkidir. Bu bağlamda babalara babalık izni kullanarak çocuğunuzun bakımına dahil olmak mı istersiniz yoksa en kısa zamanda iş rutininize dönmek mi istersiniz diye sorulduğunda babaların neredeyse yarısı (6 baba) çocuk bakımına dahil olmak istediklerini fakat kullandıkları izin günlerinin kısıtlı olduğunu, maddi olarak işlerine ara veremediklerini (tek maaş ile geçinme, fazla izin kullanıldığında maaşın kesilmesi) belirtmişlerdir. Babalar çocuk sahibi olduklarında ortalama 3-5 gün izin kullanmışlardır ve babaların tamamı daha fazla izin hakkı olmalarının daha iyi olacağını dile getirmiştir. En fazla izin kullanan babanın ifadeleri şu şekildedir:

'...10 gün izin kullandım. Günümüz şartlarında daha fazla olması mümkün olmuyor. Bu süreçte hem çocuğumla hem eşimle olmak çok güzeldi fakat eşim şu anda çalışmıyor. Tek çalışan benim ve onun da yakında işe başlaması gerekecek.' (B12, 29 yaşında)

Babaların çoğunluğu ailede tek çalışan oldukları için çocuk doğduktan sonra ataerkil yapı içerisinde maddi yükü tamamen üstlenen kişi olmayı görev edinmektedir. Bu koşullarda annenin görevi öncelikli olarak çocukla ilgilenmek olup baba sadece 3-5 gün içerisinde anne ile hastane işlerini halletmek, bebeğin bakım malzemelerini temin etmek gibi süreçleri beraber geçirebilmektedir. Büyük ebeveynlerin destek olamadığı ailelerde anne tek başına bu süreci yöneten kişi olup baba ise maddi kaygılar içinde çocuk bakım sorumluluklarına pek dahil olamamaktadır. Bu yüzden eşit katılımlı ebeveynlik pratiklerinde bebeğin dünyaya geldiği ilk süreç çok önemlidir. Türkiye'de toplumsal olarak, temel problem ebeveynlerin çocuk sahibi olduğu ilk anlarda çocuk bakımından öte maddi yeterliliklerini ve prosedürleri öncelik olarak görmeye zorunlu bırakılması olarak ebeveynler tarafından dile getirilmektedir. İşverenler için çalışanlar maksimum verim alınan kişiler olarak görüldüğünde, çocuk sahibi olmak bir stres faktörüne dönüşebilmektedir.

Büyük ebeveynlerin dahil olduğu ailelerde ise baba kendisini bu ortamda fazlalık olarak görerek tekrar görev dışı olabilmektedir. Bir ebeveyn bu durumu şu şekilde dile getirmiştir:

'...Kendi iş yerim olduğu için 3 gün sonra işe döndüm. Eşimin annesi yanındaydı ve yanlarında durup rahatsızlık vermek istemedim. Bir erkek olarak bazı şeyleri anlamadığımız noktalar olabiliyor. Sorumluluklarımız da olduğu için kalabileceğim süre bu kadardı.' (B9, 32 yaşında)

Görüldüğü gibi baba, toruna bakan anneanne ve anne ilişkisine dahil olmayarak, çocuk bakım sorumluluklarından uzaklaşabilmektedir. 40 yaş altı babalarla ilgili babalık izni konusunda yapılan bir araştırmada bir babanın ifadeleri bu yorumu destekler niteliktedir: 'Babalık izni 15 gün bile fazla. İlk başlarda çok daha fazla şey oluyor halledilecek. Ama sonra yapacak şey kalmıyor. Arkadaşlarım aldı izin, tuzluk gibi hissettiklerini söylediler evde' (Sumer, 2017: 66). Görüldüğü üzere kadınların annelik üzerinden statü kazandığı ve değer gördüğü geleneksel ataerkil yapı içerisinde kadınlar bu statüye ulaştıklarında bunu erkeklerle paylaşmak istemeyerek bakım sürecinde babalara alan açmayabilmektedir. Türkiye'de babalar doğum izni ne kadar çok kullanırsalar kullansın çocuk bakımına dahil olma alanları kısıtlı olduğu görülmektedir. Ancak çocuk sahibi olan her çiftin bu süreçte kendi ebeveynleri yanlarında bulunup destek verememektedir. Bir baba büyük ebeveynin olmayışının etkisini şu şekilde dile getirmiştir:

'...5 gün izin kullandım. Sezaryen doğum olduğu için bu 5 gün bana yetmedi. Daha doğrusu eşimin normale dönebilmesinde yardımcı olmak için daha fazla gün izin alabilmek isterdim. Anneye yardım için daha fazla gün olsaydı bu ailemiz için daha iyi olurdu çünkü bir destek almadık.' (B5, 31 yaşında)

Bu durumda büyük ebeveynin doğum sonrası süreçte destek olması ya da olmaması babanın çocuk bakımına katılımı için avantaj ya da dezavantaj olabilmektedir. Başka bir çalışmada erkeklerin eşleriyle ilişkilerinde doğum sonrası strese yönelik hazırlıkları çeşitli biçimlerde gerçekleştiği de gözlemlenmiştir. Fein, (1976: 345) araştırmasında bazı erkeklerin

eşleriyle daha fazla evde olabilmek için doğumdan önceki ve sonraki haftalarda ücretli işte daha az saat çalışmaya karar verdiğini, doğumdan önce birbirlerinin ihtiyaçlarına daha fazla dikkat ettiklerini ve eşleriyle ilişkilerini, geleceğe dair umutları ve bebekle yaşama dair duyguları hakkında daha çok konuştuklarını belirtmektedir. Bu durumda babaların işlerine ara verme imkânı olduğunda hem bebeklerinin hem de eşlerinin ihtiyaçlarına daha duyarlı olabildikleri iddia edilebilir.

Babalara eşlerinden daha az gelir kazandığı durumlarda ya da evdeki tek gelir sağlayan kişi olarak maddi geliri azaldığında bunun için kendilerini suçlayıp suçlamadıkları sorulmuştur. Sadece bir baba (B1) kendini suçlayabileceğini çünkü yetememe kaygısı yaşayacağını belirtmiştir. Geri kalan babalar her şeylerinin eşit ve ortak olduklarını suçlu hissetmeyeceklerini belirtmişlerdir. Bir baba (B11) eşinin kendisinden daha çok kazandığını ve suçluluk hissetmediğini diğer bir baba (B9) eşinden daha düşük maaş aldığı zamanların olduğunu ama bu durumdan memnun olduğunu ve kadınların yükselmesini istediğini belirtmiştir. Bu sonuç, aile içinde erkeklerin kadınlara eskiye nazaran daha eşitlikçi bakış açısına sahip olmaya başladıklarına işaret etmektedir. Ekonomik olarak kimin evin ekmeğini kazandığı aile bütçesine ne kadar katkı sunduğunun erkekler için giderek etkisinin azaldığını göstermektedir.

Çocuk sahibi olduktan sonra ebeveynlerin iş hayatlarının nasıl etkilendiğini, hangi ebeveynin daha çok iş hayatına yatırım yaptığını (daha fazla çalışmak, maddi olarak sorumluluk almak, iş hayatının iyi durumda olmasını öncelikli hake getirmek) öğrenmek için ebeveynlere çocuk sahibi olduktan sonra siz mi yoksa partneriniz mi profesyonel hayatına daha fazla yatırım yaptı diye sorulmuştur. 10 anneden 2 si hem babanın hem de kendisinin profesyonel hayatına yatırım yaptığını ve 8 tanesi yalnızca babanın yaptığını belirtmiştir. 13 babadan 2 tanesi eşit şekilde iş hayatlarına yatırım yaptıklarını, 1 tanesi annenin kendisinden daha çok yaptığını ve 10 tanesi kendilerinin yatırım yaptığını belirtmiştir. Babalardan biri (B1) kendisinin işine daha fazla yatırım yapmasının sebebinin eşinin çalışma isteği olmamasını ve maddi anlamda beklentileri olmasa eşinin çalışmak istemediğinden dolayı olduğunu belirtmiştir. Bir başka baba (B12) eşinin şu anda annelik izninde olmasından dolayı kendisinin daha fazla işine yatırım yaptığını belirtmiştir. Diğer 8 baba, eşinin çalışmadığını belirtmiştir. Bir anne (A2) çocuk sahibi olabilmek akademik kariyerini ertelediğini ve önceden iş kurmak istediğini belirtirken bir anne (A7) evlendiğinde işini bıraktığını belirtmiştir. Annelerin cevapları genel olarak değerlendirildiğinde kadınların ‘eşim çocuğumuzun geleceği için kendi yatırım yaptı’ cevabının yaygın olduğu görülmüştür. Babalarda ise böyle bir cevap gözlemlenmemiştir. Bu durumda kadınlar tarafından erkekler

çocuğun geleceği için maddi yatırım yapmaktan sorumlu olan ebeveynler olarak görülürken bu görev için anneler uygun görülmemiştir.

Annelerin doğum yaptıktan sonraki fiziki iyileşme süreci babalar ile aynı değildir. Anne bebeğini besleyen kişi görevini üstlendiğinden bu durum toplumsal yaşama aktif özneler olarak geri dönmesine engel oluşturabilmektedir. Bebeği her an yanında olamayan ve çalışan bir anne emzirme eylemini zorluklarla gerçekleştirebilmektedir. Bu yüzden anneler özellikle ilk 6 ayda her an bebeklerinin yanında olmak, sıklıkla emzirebilmek için kendilerini soyutlayabilmektedir. Emzirmek dışında eklenen ev sorumlulukları da çocuk doğduktan sonra annenin iş hayatına yatırım yapmasına pek imkân oluşturmamaktadır. Yeni doğan bebeğin sık sık eşyasının kirlenmesi, ev ortamının temiz olma zorunluluğu gibi durumlarda annenin görünmeyen sorumlulukları artmaktadır. Doğum sonrasında annelerin iş yaşamından ayrılmamalarının teşvik edilmesi gereklidir. Annenin bebeğini emzirmeye devam etmesine yönelik önlemlerin alınması ve bebeğin bakımına destek olması açısından iş yerinde ya da yakın bir yerde kreşlerin bulunması, çalışan annelerin işe döndükten sonra emzirmeyi engelleyen faktörlerle karşılaşmamaları için esnek çalışma koşullarının olması ve annelerin iş ortamında bebeklerini emzirmelerini kolaylaştıracak veya annenin sütünü sağlayabileceği ve saklayabileceği uygun bir ortamın sağlanması gerekmektedir (Yorgancı ve ark, 2012: 67). Bu koşullar sağlandığında anneler de iş hayatına ara vermeme ya da çocuk sahibi olmakla beraber iş hayatına atılabilme ve en önemlisi bu süreçte babalarla eşit koşullarda hayatlarını sürdürebilme fırsatına kavuşabileceklerdir.

Amerika’da yaşları 19 ila 54 arasında değişen 272 ebeveyn ile yapılan bir çalışmanın benzer bulguları şu şekildedir. Ailenin geçimini sağlayan kişi tek veya hiç olmayan ailelerdeki anneler, geçimini sağlayan kişi olmayan ailelerdeki babalara göre daha fazla sorumluluk aldıklarını bildirmişlerdir. Ailenin geçimini sağlayan tek kişi babalar olan ailelerdeki anneler iki ebeveynin de geçimi sağladığı ailelerdeki babalara göre daha fazla sorumluluk aldıklarını bildirmişlerdir. (Renk ve ark, 2003: 312-313). Çalışmamızda görüldüğü gibi anneler çalışma hayatına doğumdan sonra babalardan daha az yatırım yapmıştır ve bu durum eşit katılımlı ebeveynlik pratiğinin gerçekleştirilmesini zorlamaktadır. ‘Kadın istihdamı ile erkeklik ve ilgili babalık arasında kuvvetli bir ilişki vardır. Kadın istihdamının artması sonucunda ilgili ve sorumluluk üstlenen babalığın güçlenmesi beklenmektedir. Kadın istihdamı düştükçe anneliğin ve babalığın temel biçimlendiricilerinden olan kadınlığın, çocuk bakımı dâhil ev içi işler üzerinden tanımlanması kaçınılmaz olmaktadır. Anneliği ve onunla etkileşimli olarak belirlenen babalığın biçimlendirilmesinde rol oynayan kadın istihdamı, ilgili babalığı etkileyen önemli bir etken olmaktadır. Ayrıca, ilgili ve sorumlu babalığın artmasının bir

sonucu olarak da kadın istihdamının artması beklenmektedir' (Akçınar, 2017: 86). Başka bir çalışmada bu bulguları desteklemektedir. Bulgularda, ebeveynliğin kadınların işgücü piyasasındaki çalışma saatleri üzerindeki etkisi, çocuklar büyüdükçe azalmaktadır. Tersine, erkeklerin işgücü piyasası saatleri çocuğun varlığına ve yaşına bağlı olarak değişmemektedir (Pollmann-Schult, 2016: 11). Sonuç olarak, kadınların da erkekler kadar, ebeveynlik sonrası hayatında kendilerine, ailelerine ve işlerine yatırım yapma gücünü sağlamak adına ev içi işlerin partner ile dengeli bölüşülmesi ve anneler için doğum sonrası süreçte işe dönüşmesi için uygun ortamların oluşturulması gerekmektedir.

3.12. Anne Babaların Eşit Katılımlı Ebeveynlik Modelini Gerçekleştirememe Sebeplerine Dair Bulgular

Ebeveynlere partnerleriyle beraber çocuk bakımı sorumluluklarını eşit bölüşememe sebepleri sorulduğunda aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

'...Erkek hem bedenen çalışıyor hem de zihnen ailesine destek olmak için çabılıyor ve yoruluyor. Bütün erkekler eşinin çalışmasına takılmaz ama kendisi eve yetebilmeli bunu yaşamıyorsa problem var demektir.' (B1, 40 yaşında)

'...İçinden gelme olabilir, annenin daha iyi yapacağına inanmak olabilir. Ben doğduğunda kıyamıyordum zarar verme düşüncesiyle anne daha bilinçli oluyor. Daha özverili yaklaşıyor. Bebeklik döneminde bu şekilde olması normal bence.' (B5, 31 yaşında)

'...Toplumsal faktörde bence ama genetik de. Kızlar annelerden anne olmayı öğreniyor bu sürece kolayca uyum sağlayabiliyor. Babalar ise baba olduğunu daha uzun sürede anlıyor ve uyum sağlamada zorlanabiliyor.' (B11, 40 yaşında)

Konuya ilişkin babalar tarafından belirtilen bu üç görüş, babaların konuyu geleneksel değerler çerçevesinde ele aldıklarını göstermekte ve söz konusu görüşleri paylaşan babaların eşitlikçi olmayan cinsiyete dayalı rol paylaşımını yeniden üretme potansiyellerini ortaya

koymaktadır. Diğer sorulara görece daha eşitlikçi cevaplar veren çoğu babanın çocuk bakımına katılmama sebebi konusunda daha ataerkil davranabildiği görülmüştür. Bu fikirlerin süregelmesi toplumsal cinsiyet eşitliği açısından olumsuz etkilere sahip olacaktır. Lamb'a göre (1979: 941) pek çok çağdaş baba, kızlarının başarı motivasyonu, kariyere bağlılık gibi isteklerini onaylamama eğilimindedir. Aynı zamanda çağdaş ve geleneksel toplumlarda babalar oğullarının cinsiyet kalıplaşmış davranış ve tutumlarındaki değişiklikleri kolaylaştırmaya ya da engelleyemeye mahkumdurlar.

Bu sebeple, araştırmamızdaki görüşmelerde de görüldüğü gibi, günümüzde daha eşitlikçi uygulamaları benimsemiş anne-babalara ihtiyacımız vardır. Geçmişte yapılan hataların ve ihmallerin ebeveynlik konusunda çocuk-baba ilişkisine ne kadar büyük etkisi olduğunu bugünün ebeveynleri birebir olarak tecrübe etmektedir. Bu yüzden daha özverili, sadece maddi sorumluluğu yüklenen değil her türlü sorumluluğu üstlenebilen baba modelini kabul etmemiz gerekmektedir. Bir diğer sebep olarak annelerin ya da çevrenin eleştirmesi ifade edilmiştir:

'...Babalar korkuyor olabilir büyük anneler karışıyor olabilir eş eleştiriyor olabilir. Ailesinden gördüğünü yapabiliyor eğitildiği şekilde yapıyor aslında hiçbir erkek çocuğunu ilgisiz bırakmak istemez. Kişinin kendini nasıl geliştirdiği de önemli ben de çok ilgi görmedim ama hep çocuğumun baba ilgisi görmesini hep istedim işim fark etmeksizin.' (B7, 31 yaşında)

'...Sosyal çevresel faktörler olabilir. Annenin çok eleştirel olması ve tüm sorumluluğu üstüne alıp babayı uzaklaştırması kötü etki yaratıyor. Böyle anneler çok görüyorum. Babaya sen bunu yap, yapabilirsin, çok güzel yapmışsın gibi yönlendirmelerde bulunmak gerekiyor açıkçası.' (A3, 37 yaşında)

'...Annelerin mükemmeliyetçi olması bunun sebebi olabilir. Babalar giydirdiğinde bile onu yargılayan anneler var. Anneler alan açmıyor babalara, bu da onların işine geliyor. Zaten çok istekli olmayan bir babayı bir de eleştirdiğinizde soğuyup bir daha yapmak istememesi normal.' (A4, 40 yaşında)

‘...Erkekler elini taşın altına koymalı, daha becerikli olmalılar, cesaret etmeliler, çabalamalılar. Çoğu anne babaya görev vermiyor. Hem erkeğin çabalaması hem de annenin yol göstermesi ve desteklemesi beraber el ele olacak bir süreç.’ (A5, 39 yaşında)

Bu yorumlarda görüldüğü gibi babanın çocuk bakımına dahil olmasının eleştirilmesi babanın motivasyonunu kaybetmesine sebep olabilmektedir. Yine çalışmada daha önceden açıklandığı üzere yetiştirilme tarzının etkisi azdır ve asıl etkili olan kişinin kendini yetiştirme sürecidir. Bir anne bunun yetiştirme tarzından dolayı olabileceğini belirtmiştir:

‘...Kültürel sebepler yetiştirilme tarzı olabilir. Çocuğu yatırıp ev işlerini de yapıyorum. Çocuğum bile bu konuda yardım almam gerektiğini söylüyor. Ama eşim söylemiyor. Anne babanın çocuğuna olan tavrı etkili bence.’ (A1, 42 yaşında)

Görüldüğü gibi annelerin bu konuda farkındalığı daha yüksektir, çocuk bu durumun farkındadır ama sonuç değişmemektedir. Bu yüzden babaların bu farkındalığı kazanması çok önemlidir. ‘Tarihsel olarak köklü toplumsal cinsiyet farklılıklarını simgeleyen bir alan olan bakım işinin değeri çoğu zaman değersizleştirilmiş, hafife alınmış veya tamamen göz ardı edilmiştir’ (Doucet, 1995: 278-279). Çocuk bakımı yoğun mesaili bir iştir ve sadece tek bir ebeveyn tarafından yerine getirilmesi söz konusu ebeveyni zorlar. Çocuğun rutin hayatının arkasında elverişli bir çevrede yaşaması, temiz olması için ev işlerinin de dahil edilmesi düşünüldüğünde çocuk bakım pratiklerinin hem fiziksel hem zihinsel olarak önemli sorumluluk olduğu açıktır. Babanın çocuk bakımına katılımını etkileyen bir diğer faktör ise ailenin maddi koşullarıdır.

‘...İki taraftan birinin iş yükü fazlaysa bunu yapmayabilir ya da cinsiyetçi yaklaşım olabilir. Anneler hep olayın içindeler ama eşit olması lazım. Arkadaş çevremde görüyorum çoğu insan iki işle çalışıyor bu yüzden çocukla daha az vakit geçiriyor. Aldıkları para çocukla vakit geçirmek için yetmiyor.’ (B12, 29 yaşında)

‘...Parasal rahatlığa ulaşabildiğimiz bir nokta değil Türkiye, parasal rahatlığı olan baba yapmıyorsa üşengeçliktendir. Biz şu an bir oyun alanına gitmek için bile belirli bir gelire sahip olmamız gerekiyor. Yani babanın çocukla olan zamanı kaliteli geçirmesi için para gerekiyor.’ (B6, 28 yaşında)

‘...Çalışma şartları geçim derdi olabilir manevi olarak kendiniz çözebilirsiniz ama maddi olarak çalışmak zorunlu. Herkes daha eşit maddi koşullarda olsa başka olurdu. Ben ancak akşam çocuğu eşime bırakabiliyorum biz yüzdeyi birbirimize yakın tutmaya çalışıyoruz. Bugün Pazar eşim diyebilir benim pazarım var gelemem ama o kırmaz. Zamanını ayırıp bizimle etkinlik yapıyor.’ (A7, 32 yaşında)

Ebeveynlerin ifadelerinden de anlaşıldığı üzere maddi koşullar özellikle de tek gelirli sadece babanın çalıştığı ailelerde çocuk bakım pratiklerinin annenin aleyhine deneyimlenmesiyle sonuçlanabilmektedir. Eşit katılımlı ebeveynlik her görevi eşit bölüşmek anlamında değil, partnerlerin arasındaki dengeyle ilgili bir ebeveyn modelidir. 2007 yılında 20 çiftle yapılan bir araştırmada eşit katılımlı ebeveynlik modeline sahip ebeveynlerden bir baba “Hamilelik ve emzirme nedeniyle başlangıçtan beri bu özel bir anne-çocuk ilişkisidir ve baba da yakınlarda bir yeredir. Bu anne-çocuk dünyasına girmek zordur. Bir annenin bir baba için bunu mümkün kılıp kılmayacağına bağlıdır. Eşimin desteği olmasaydı çok zorlanırdım” şeklinde görüşlerini paylaşmıştır (Dzwonkowska-Godula ve ark, 2012: 205). Buradan hareketle anne-baba-çocuk ilişkisi başından itibaren dengeli bir şekilde yürütülebilir. Bunun için annenin babayı bu sürece dahil etmesi ve teşvik etmesi önem taşımaktadır. Ancak babanın da kendisini bu konuda geliştirmesi ve cesaretli davranması gerekir. Son olarak maddi sorumluluklar da erkeklik görevi olarak görülmemeli annelerin de doğumdan itibaren iş alanına geri dönebilmeleri için ortam sağlanmalıdır.

3.13. Anne ve Babaların Çocuk Bakımı Sorumluluklarını Eşit Katılımlı Yürütebilmesi için Önerilenler

Ebeveynlere çocuk bakımını eşit bir şekilde üstlenmeleri için önerileri sorulduğunda sonuçlar 4 kategoriye ayrılmıştır:

İlk kategoride ebeveynler ve özellikle babalar ekonomik koşulların ve maddi gelirin önemine değinen yorumlarında çoğunlukla aslında tüm ekonomik sorumluluğun bir kişiye yüklenmesinden dolayı ailenin maddi kaygılarının bir kişiye yansımaları dile getirmişlerdir:

A7 ‘...Ekonomik koşulların düzelmesi lazım. Bu şartlarda bu şekilde olabiliyor. Standart bir Türk ailesi olarak yapabilecek olan bu.’

B6 ‘...Türkiye ekonomisinde olması zor.’

B12 ‘...Ekonomi düzelmezse çok zor.’

B1 ‘...Devletin desteklemesi lazım. Geçim sıkıntısını yenmek lazım. Babalar, çocuğu olanlar kara kara düşünüyor maddi anlamda nasıl geçineceğini.’

B2 ‘...Bizim ülkede olmaz. Çalışma saatleri düzeltilmesi lazım. Anne baba çocuk beraber etkinlik yapmalı. Onun içinde maddi gelir olması lazım.’

A9 ‘...Devletin ücretsiz bakım evlerini bebeklikten itibaren her aileye imkân olarak sağlaması lazım. Maddi durumu olmayanlar çocuğunu okula veremiyor erken yaşta ve kendi hayatından fedakârlık yapıyor.’

Görüldüğü gibi ebeveynlerin ve özellikle babaların çoğunluğu ekonomik olarak daha iyi bir seviyeye gelmeden hem kendileri hem de toplum için bu durumun zor olduğunu dile getirmektedir. Bu durumda cinsiyet eşitsizliğinin erkeklerin sadece evi geçindiren kişi görevini üstlenmesine ve dolaylı olarak çocuk bakımına katılımlarının azalmasına ya da hiç olmamasına sebep olduğu görülmüştür. Çalışma saatlerinin her iki ebeveynle göre düzenlenmesi ve devletin çocuğun doğumundan itibaren ebeveynlere ücretsiz bakım evleri olarak destekte bulunması önerilmiştir. Çalışma hayatında kadın ve erkeklerin çocuk sahibi olduktan sonra da eşit koşullarda var olabilmesi bir gerekliliktir.

İkinci kategoride ise ebeveynler çocuk bakımına katılımının bireysel bir tercih olduğunu ve bireyin çabasının gerektiğini belirtmişlerdir:

B3 ‘...İnsanın kendi içinde olan bir şey, erkek kendi istemesi gerekiyor.’

B5 ‘...Babanın içinden gelmesi lazım, babalık izni arttırılrsa da anneler gibi olmaz.’

A1 ‘...Erkek yapısı yapamıyor. Yapmalı ama anne kadar iyi yapamaz.’

B9 ‘...İnsanın kendi içinde olmalı müdahale edilecek bir şey değil. Babamlar eskiden aile büyükleri yanında çocuk sevmezdi ama benim babam bana öyle dese buna karşı gelirim.’

A8 ‘...Babanın istekli olması lazım. Anne de bu şekilde daha rahat bir anne olur.’

Bu yorumlara ek olarak bir baba babaların bu görevi üstlenmesine gerek olmadığını belirtmiştir:

‘...Zor kırılır, bu rollerin tamamen 50 50 paylaşılmasına gerek var mı o da tartışılır. Annelerin her zaman bir üstünlüğü var, babaların kapasitesi zor durum olduğunda oluyor. Cinsel yönelimin verdiği bir yaklaşım farkı var. Bakım kalitesine etkisi olabilir.’ (B11, 40 yaşında)

Annelerin üstünlüğünü öne sürerken anneyi üstün görmeyip, babanın kapasitesini öne sürerken cinsel yönelimi sorumluluk almaya engel bir şey olarak belirtmek bir fikir çatışması yaratabilmektedir. Annelerin üstün olması bir gereklilik değildir. Anneler de babalar kadar sorumluluk alabilir ve kapasitenin cinsiyete bağlı bir etkisi kanıtlanmamıştır. İş alanında aktif olma, ev işlerini üstlenme, çocuk bakımına dahil olma gibi pratiklerin cinsiyeti yoktur.

Üçüncü kategori olarak ebeveynlere eğitim verilmesi gösterilmiştir:

A6 ‘...Eğitim verilebilir, baba çocuk etkinliği yapabilir, zihniyeti değiştirmek çok zor. Ben kendi ailemde hiç ben niye bakıyorum diye bir tepki görmedim eşimden, önyargı olmamalı.’

A3 ‘...Eğitim verilebilir hamilelikten itibaren babanın katıldığı ama maddi olarak yeterlilik gerekiyor.’

Eğitim konusunda her ebeveynin ortak paydada olduğu açıktır fakat bu eğitimlere ulaşım belirli maddi gelir gerektirmektedir. Ebeveynlerin kendini geliştirmesi için teşvik edici, ücretsiz desteklerin olması gereklidir. Belli’ ye (2020: 370) göre, çocukların bilişsel gelişim düzeyine bakılarak baba dostu etkinliklerin planlanıp bu etkinliklerin çocuk, baba ve aile ilişkileri boyutlarıyla ele alan girişimsel çalışmaların planlanması faydalı olacaktır. Baba dostu etkinlikler 0-6 yaş arasındaki çocuklar ile babanın ilişkisini kuvvetlendirmek için teşvik edici olabilir. Tıpkı anne-çocuk etkinlikleri yapıldığı gibi baba-çocuk etkinlikleri yapılırsa babalar çocukları ve kendilerine özel bir alan olabildiğini, bu alanda anne olmadan var olabildikleri ve çocuğun anneden bağımsız da gelişebileceğini anlamış olup, çocuğun dünyasına bireysel olarak dahil olma fırsatını bulabilirler.

‘...Hamilelik sırasında sadece kadın doğuma gidip dönülmemeli bir aile danışmanı olmalı. Yönlendirilme yapılmalı. Babanın görevi annenin görevi

değil de ebeveynlik görevleri olarak tanımlanmalı bu görevler. Ancak bu şekilde her iki taraf eşit şekilde üstlenebilir.’ (B10, 40 yaşında)

Bu ifadede belirtilen aile danışmanı fikri, tıpkı bir aile hekimi gibi, günümüzde olması gereken bir girişimdir. Ebeveynler sosyal çevresinden yanlış tavsiyeler almaktansa bir uzmandan profesyonel destek alması eşit ebeveynlik modelinin kabulünde etkili olacaktır. Ergün’e (2022: 65) göre, babaların bebekleri ile olumlu bağ geliştirmeye hamilelik döneminde anneye destek olmaları ve kontrollere birlikte gitmeleri iyi bir başlangıçtır. Bebeğin doğduktan sonra bebek ile kanguru vasıtasıyla bağlanma ve ten tene temas uygulaması babalar tarafından yapılması iyi olacaktır. Babalar yeni doğan bebeğin bakımı konusunda kendilerini yetersiz hissedebilirler. Bu durumda eşleri, arkadaş, akraba veya sağlık çalışanları tarafından destek görmeleri önemlidir. Sağlık çalışanları tarafından, babalara bebeğin hijyeni, beslenmesi, güvenliği ve vücut sıcaklığının nasıl koruması gerektiği konusunda danışmanlık verilmesi ve babaların çocuk bakımına katılımının olumlu etkilerinin belirtilmesi teşvik edici olacaktır. Bunun yanında bebeği sağlık kuruluşunda uzun süre tedavi gören babalarının tıpkı anneler gibi düzenli aralıklarla bebek bakımına katılmaları ve bebeğin yanında olmaları da sağlık çalışanları tarafından desteklenmelidir. Türkiye’deki toplumda yakın çevredeki tecrübeli kişilerden fikir alarak hareket etmek sağlık konularında tehlike oluşturabilmektedir. Bu yüzden yeni ebeveynlerin ya da ebeveyn olacakların bu konularda uzmanlar tarafından bilgilendirilmeleri bir ihtiyaçtır.

Dördüncü kategoride ise ebeveynler gelecek nesilden umutlu olduklarını, annelerin babalara görev vermeleri gerektiğini ve çocuk yetiştirirken eşitlikçi bir anlayışa sahip olunması gerektiğini ifade etmişlerdir:

A2 ‘...Yeni nesilde her şey değiştiği için değişebilir.’

B13 ‘...Yeni nesil daha araştırmacı, çocuğumun yaşındayken ben bu kadar donanımlı değildim. Aslında hiçbir şey yapmadan bu iyileşecektir.’

A10 ‘...Çocuk yetiştirirken prenses ve prens olarak yetiştirilmemesi lazım. Çocuk her işi yapması gerektiğini küçükken öğrenmesi lazım.’

B7 ‘...Çoğu baba bilgisiz bu konuda. Kendi çocuklarımız zaten gözlemci, sadece annenin çalıştığını görürse zincir hiç kırılmaz her zaman bir ortaklaşmayı çocuğa göstermeli.’

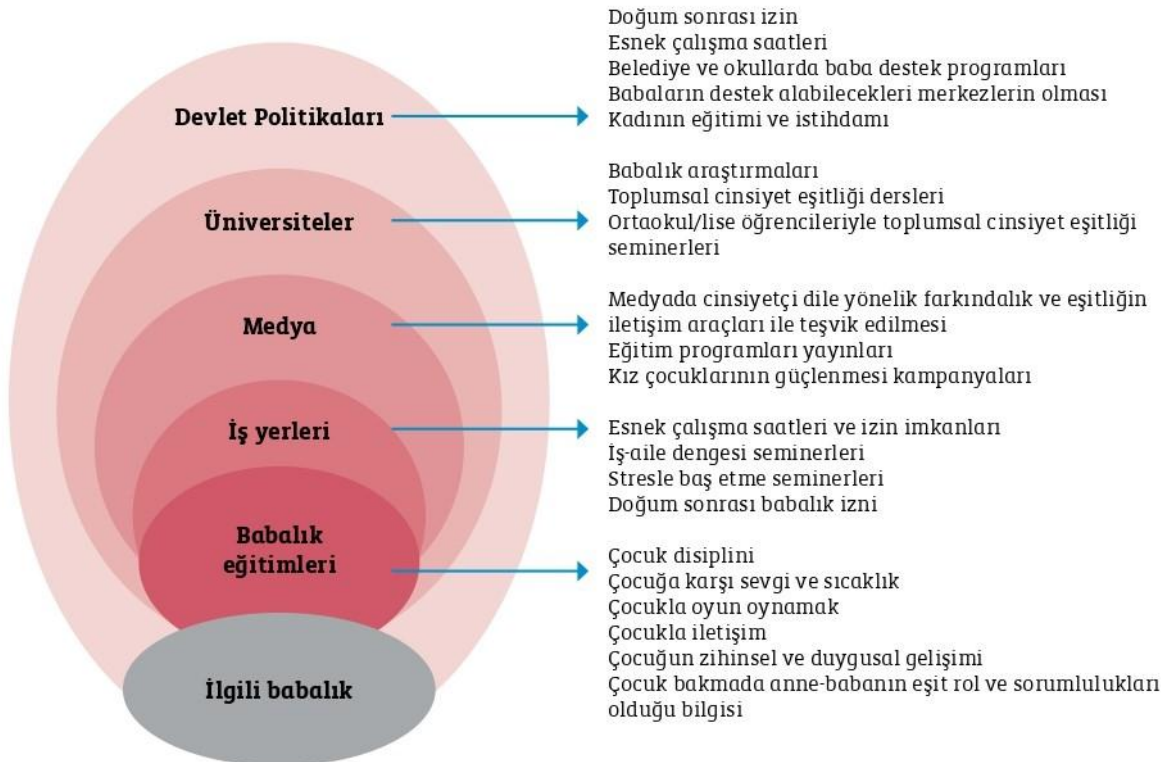
A4 ‘...Anneler kendi başına zaman geçirmeli, eşine görev vermeli. Çocukları eğitirken de görev vermeli çünkü bu onların eş seçimini de etkiliyor.’ Başka bir çalışmada bulunan

bulgular ise bu yoruma benzerdir: Ankara ilinde 0-10 yaş arası çocuk sahibi olan 119 anne ile yapılan araştırmanın sonucunda anne ile baba arasındaki ilişki durumun çok iyi veya iyi olan ailelerde, orta derecede iyi olan ailelere oranla babanın çocuk bakımı ve eğitimi konusunda daha başarılı olduğu görülmüştür (Özcebe ve ark, 2011: 78). Çalışmamızda baba ve annelerin birbirlerini desteklemesinin çocuk bakımına etkisinin büyük olacağı görülmüş ve ebeveynlerin fikirleri tarafından desteklenmiştir. Bir anne ise çocuğun yaşına bağlı olarak babayla olan ilişkisinin desteklenmesi gerektiğini savunmuştur:

‘...Bebeklikten çıktıktan sonra iki yaş döneminde çocuklarla babaların bağının kuvvetlenmesi lazım sonrasında her şeyi daha kolay hallediyor babalar. Bebekken bunu yapamıyorlar. Beraber vakit geçirebilirler çocuğun dönemine bağlı bu yüzden.’ (A5, 39 yaşında)

Araştırmamızda bu fikrin tersine çocuğun bebeklik döneminde, hatta doğumundan önce babanın sorumluluk almasının sonrasında hem anne hem baba hem de bebek için olumlu etkilerinin olacağı gözlemlenmiştir.

Şekil 22. Babalık Davranışları için Sunulan Öneriler

Şekil 2.1. Babalık Davranışları için Sunulan Öneriler

Kaynak: Akçınar, 2017: 89

Yukarıda görülen şekilde önerilen alanların hepsi bir gerekliliktir ve çevresel faktörlerin babaların çocuk bakımına olan katılımının etkilediğinin ve bunun teşvik edici bir role sahip olabileceğinin göstergesidir. Buna ek olarak, en önemlisi annelerin eşlerine güvenmesi, cesaretlendirmesi, teşvik etmesi ve görev vermesi babalar üzerinde büyük etkiye sebep olacaktır. Anneler ve babalar rolleri dengeli bir şekilde bölüştüklerinde çocuklar için kadınlık ve erkeklik algılarına bağlı görevler olmamış olacak ve bu şekilde eşitlikçi bir beklenti içerisinde yetiştirme imkânı sağlanacaktır. Son olarak, ailelerin ekonomik olarak rahat olması için eğitim ve etkinliklerin ücretsiz sağlanması bu konuda olumlu etki sağlayacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Aile yapısı, aile içinde temel bakım sorumluluklarını kimin üstlendiğiyle bağlantılı olduğundan çocuğun sosyalleşme süreci üzerinde etkilidir. Geleneksel olarak kadın ve erkekten beklenen ebeveynlik rolleri farklılık gösterse de aile yapısı onların benimsedikleri rolleri doğrudan etkilemektedir. Bu rollerin etkisiyle çocuk bakımının getirdiği sorumlulukları eşit bölüşmeyen anne babalar aile içinde eşitsiz bir ortamda çocuk yetiştirmekte ve bu eşitsizlikten ailenin her bireyi olumsuz etkilenmektedir. Bu çalışma eşit katılımlı ebeveynlik modelinin kadınlık ve erkeklik bağlamında araştırılmasını amaçlamıştır. Toplum tarafından belirlenen kadınlık ve erkeklik rollerinin süregelmesinin bireylerin ev içi görev paylaşımına, çocuklarının bakımını üstlenme şekline, ebeveynlerin çocuk sahibi olduktan sonraki iş hayatına olan etkileri hakkında ebeveynlere sorular yöneltilmiştir.

Anne ve babaların ebeveynlik deneyimlerine dair bulgular incelendiğinde anneler babaların sorumluluk almadığı belirli alanlar olduğuna (bez değiştirme, uyutma vb.) vurgu yapmışlar ve bu alanlara katılmamalarını babaların söz konusu çocuk bakım faaliyetlerini yapmak istememeleri ya da yapamamaları olarak belirtmişlerdir. Buna karşın babaların çoğu sorumluluk aldıklarını dile getirmişlerdir. Hem anneler hem de babalar babaların çocuk bakımına katılmamalarında annelerin babaları eleştirmesinin ya da babaların söz konusu faaliyetleri yapmalarına izin vermemesini neden olarak göstermişlerdir. Anneler çocuk bakım faaliyetleri alanını kadınsı bir alan olarak tanımlamakta ve erkeklerin bu alana dahil olmalarını istememektedirler. Halen ebeveynler, toplumda erkeklerin çocuklarla ilgilecek kişi olabileceğini fakat bakım veren kişi olarak güven vermeyeceğini belirtmişlerdir. Bu durumun eşit ebeveynlik açısından kısıtlayıcı olduğu görülmüştür. AÇEV'in araştırmasında elde edilen bulgularda eş ve aile desteğinin olup olmaması, ilgili babalığı olumlu ya da olumsuz etkileyen başlıca değişkenlerden biri olduğu görülmüştür. '0-3 yaşlarında çocukları olan yüksek-orta sosyoekonomik düzeydeki babaların, ilgili babalık davranışlarını belirleyen önemli faktör, bu gruptaki babaların algıladıkları aile desteğidir (etki büyüklüğü %26)' (Akçınar, 2017: 54). Araştırmamızda ise benzer şekilde bu etkinin öneminin büyük olduğu görülmüştür. Erkeklerin anneler olmadan bebeğin tüm sorumluluklarını üstlenme ihtimalinin kadınlar tarafından düşük bulunduğu ve erkekler tarafından yüksek bulunduğu görülmüştür. Erkeklerin bu sorumluluğu alamamasına sebep olarak anneler, babaların sabırsızlık, özverili olmama, anne içgüdüsüne sahip olmama gibi özelliklerini öne sürmüştür. Çalışmada anneler 0-6 yaş döneminde erkeklerin çocuk bakımına katılımının düşük olacağını ama daha sonraki

dönemlerde daha fazla olabileceğini belirtmişlerdir. Sonuç olarak, babaların çocuk bakımına katılım konusunda istekli oldukları görülmüştür.

Çocuk bakım sorumluluklarının ebeveynlerde yaratabileceği zihinsel yük araştırıldığında hem anne hem de babalar annenin zihinsel yükünün daha fazla olduğu konusunda hemfikirdir. Geleneksel cinsiyete dayalı iş bölümü çerçevesinde ev içi görevlerin anneden beklenmesi ve annenin çalışıp çalışmadığına bakılmaksızın çocuğun günlük rutinini ve ihtiyaçlarını planlayan kişi olarak görülmesi bu durumun temel nedeni olarak değerlendirilebilir. Zihinsel yükün bir sonucu olarak annelerin yarısında çocuklarına birinci bakım veren kişi olmadıklarında suçluluk duygusu ortaya çıkmıştır. Birden fazla çocuğa sahip olan anneler, ilk çocuklarında daha kontrolcü olduklarını fakat diğer çocuklarında babaya daha fazla sorumluluk verdiklerini belirtmişlerdir. Bu durumda annelerin ilk çocuklarında zihinsel ve fiziksel yüke daha fazla sahip olduğu söylenebilir.

Anneliğin yeniden üretiminde toplumsal yaşamın her alanına nüfuz eden medya içerikleri de etki etmektedir. Bu çalışmada medyada yer alan çocuk bakımına ilişkin ideal anne içeriklerinin annelerin yarısını olumlu ve teşvik edici olarak etkilediği ancak kalan yarısını ise olumsuz ve yargılayıcı olarak etkilediği verilen cevaplardan anlaşılmıştır. Bu durum medyanın etkisinin daha görünür olmasının gerektiğini ve bu alandaki etkileşimlerin babalara yönelik olarak teşvik edici şekilde artırılması gerektirmektedir. İdeal anne ya da ideal baba kavramlarını oluşturmak ve anne babaları eksik hissettirmek yerine, onların potansiyellerini gerçekleştirmelerine fırsat sağlamak önemli bir noktadır.

Ebeveynlik rollerinin oluşmasında sosyal çevrede kadın ve erkekleri etkileyebilmektedir. Araştırmamızda anne ve babalar çocuk bakımına katıldığında çevrelerinden teşvik edici yorum almadıklarını ya da hiç yorum almadıklarını belirtmiştir. Babalar ise çoğunlukla olumlu tepkiler aldıklarını belirtmişlerdir. Anne ve babaların kendi yetiştirilme tarzlarının çocuklarını büyütme şekillerine etkileri incelendiğinde ebeveynlerden bir tanesi hariç hepsi babalarının çocuk bakımına katılmadığını belirtmiştir. Bu durumda ailenin yetiştirilme tarzının kendi ebeveynlik şekline etkisinin sınırlı olduğu düşünülebilir fakat konuşma derinleştğinde anne babaların kendi babalarıyla sağlıklı ilişki içerisinde olmadığı ve annelerinin tüm görevi üstlendiği için ev ortamında bir dengenin söz konusu olmadığı görülmüştür. Kısacası babaların yetiştirilme tarzı ileride çocukları ve eşleriyle olan ilişkilerine etkileyebilmektedir.

Çalışmada babaların eğitim düzeyinin çocuk bakımına katılımın üzerindeki etkisinin düşük olduğu görülmüştür. Fazla mesaili ve düşük ücretle çalışan, eğitim düzeyi düşük

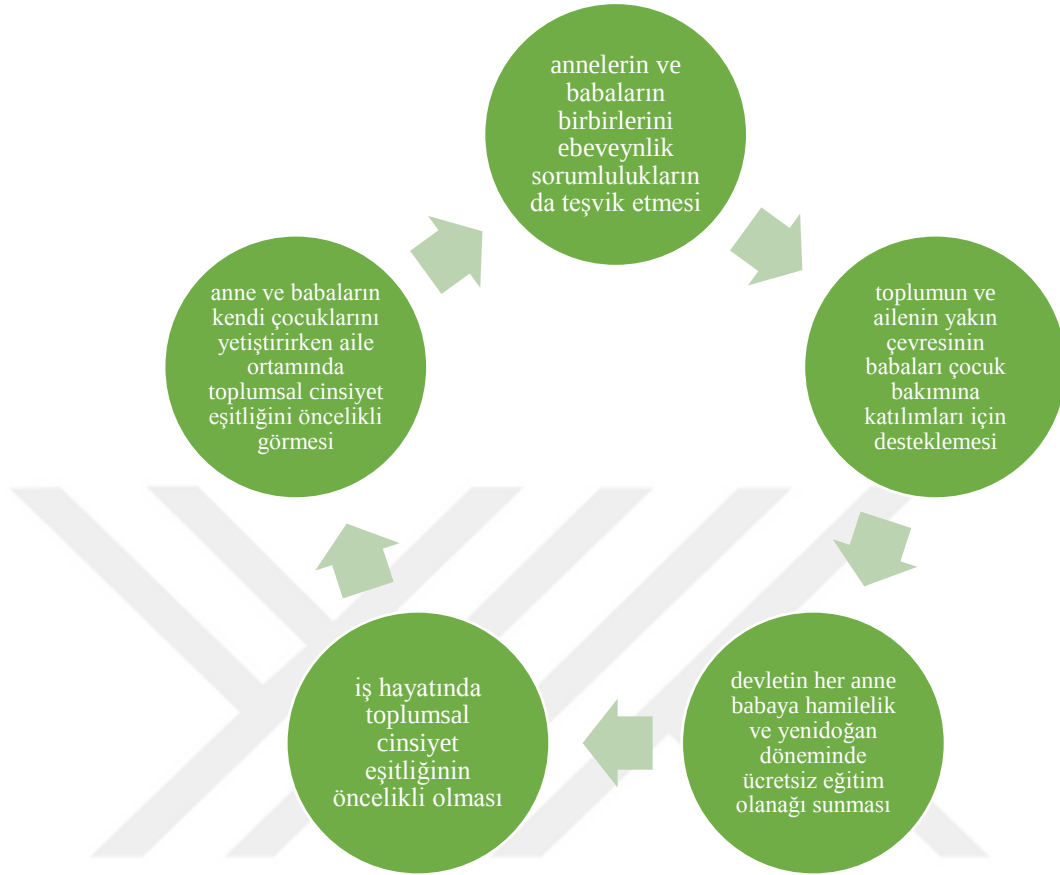
babaların da çocuk bakımına katıldığı ve tam tersi eğitim düzeyi yüksek, evden çalışan bir babanın sorumluluk almadığı görülmüştür. Ayrıca babanın yaşının genç olmasının çocuk bakımına katılım üzerindeki etkisinin yüksek olduğu görülmüştür.

Annelerin çalışmadığı ve babaların çalıştığı tek gelirli ailelerde annenin ekonomik bağılıktan dolayı babanın minimum çocuk bakımına katılımını bile kabul ettiği gözlenmiştir. Erkek ebeveynin çocuk bakımına katılımının annelerin çocuklarıyla olan ilişkisini olumlu etkilediği anneler tarafından ifade edilmiştir. Bunun ebeveynlerin bireysel gelişimini de olumlu etkileyeceği ebeveynler tarafından desteklenmiştir.

Ebeveyn olmanın iş hayatına olan etkisine bakıldığında, babaların tamamı daha fazla izin hakkına sahip olmalarının eşit ebeveynlik hakkı bağlamında daha iyi olacağını belirtmişlerdir. Maddi kaygılardan dolayı işlerine devam etmek zorunda olan babaların yarısı bu süreçte annenin ve bebeğin yanında olamadıklarını belirtmişlerdir. Doğumdan sonraki ilk zamanların babanın ileride çocuk bakımına katılımına olan etkisinin büyük olduğu da görüşmeciler tarafından paylaşılmıştır. Babaların annelerden daha az gelir kazandığı durumlarda kendilerini suçlamadığı ve babaların hepsinin kazandığı gelirlerini eşleriyle ortak paylaştığı belirtilmiştir. Bu durum ailenin maddi gelirinin aile içinde eşit paylaşıldığına işaret etmektedir. Çocuk sahibi olduktan sonra en fazla işine yoğunlaşan, iş rutinine en hızlı dönen ve çalışmayı öncelik olarak görenlerin babalar olduğu görülmüştür. Bu durum ebeveynlerin geleneksel cinsiyete dayalı iş bölümünü benimsediğini, erkeklerin öncelikle olarak evin ekmeğini kazananlar olarak kariyerlerine odaklandıklarını görülmektedir. Buna karşın iş hayatı anneler için öncelikli görülmemiştir. Babaların çocuk bakımına katılmama sebepleri araştırıldığında bakım konusunda isteksiz olmaları bu konuda anneler tarafından eleştirilmeleri, yetersiz görülmeleri ve annelerin tepkilerinden çekinmeleri, erkeklik bağlamında sosyal çevrenin olumsuz etkileri, önceliklerini ataerkil değerler çerçevesinde çocuk bakımına değil para kazanmaya vermeleri, ev içi görevlerinin eşit bölüşülmemesi olarak belirlenmiştir.

Ebeveynlerin eşit katılımlı ebeveynlik modelini gerçekleştirmek için önerileri araştırıldığında ekonomik koşulların iyileştirilmesi, ücretsiz desteklerin verilmesi, iş hayatında toplumsal cinsiyet eşitliğinin öncelikli olması, bireylerin ebeveynlik sorumlulukları konusunda yakın çevreleri, toplum ve eşleri tarafından motive edilmeleri, ebeveynlere doğum öncesi ve sonrası uzmanlar tarafından eğitim verilmesi, annenin ve babanın birbirini destekleyici olması ve çocuklarını da eşitlikçi bir anlayışla yetiştirmeleri önerilmiştir.

Ekonomik koşulların değiştirilmesi dışında olan bütün önerilerin birbirlerini destekler nitelikte olduğu görülmektedir:

Şekil 2.2. Eşit Katılımlı Ebeveynliğin Gerçekleşmesi için Gereklikler

Araştırmaya sadece Antalya ilinde yaşayan ve 0-6 yaş çocuğa sahip ebeveynlerin dahil edilmesi çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Daha sonra gerçekleştirilecek çalışmalarda 6 yaş sonrası çocuklara yönelik eşit katılımlı ebeveynlik pratiklerinin incelenmesi alana ilişkin bilginin genişlemesini sağlayarak alana katkı sunabilir. Çocuklarla da görüşmeler sağlanarak çocukların bakış açısıyla eşit katılımlı ebeveynlik modeli incelenebilir. Tükenmişlik sendromu teşhisi olan annelerle görüşülerek bu ailelerde ebeveynlik rollerinin nasıl paylaşıldığı incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Acar-Savran, G. (2015). *Eleştirel Feminizm Sözlüğü*. Dipnot Yayınları. 1. Baskı.
- A. Fein, R. (1976). *Men's Entrance to Parenthood*. The Family Coordinator. Vol. 25, No. 4: 341-348.
- Akçınar, B. (2017). *Türkiye'de İlgili Babalık ve Belirleyicileri*. AÇEV.
- Alemann, C., Garg, A., Vlahovicova, K. (2020). *The role of fathers in Parenting for gender equality*. Promundo-US.
- Arendell, Terry. (2000). *Conceiving and Investigating Motherhood: The Decade's Scholarship*. Journal of Marriage and the Family: 1192–1207.
- Aycan, Z. ve Eskin, M. (2005). *Relative contributions of childcare, spousal support, and organizational support in reducing work-family conflict for men and women: The case of turkey*. Sex Roles. 53(7-8): 453-471.
- Badinter, E. (2020). *Kadınlık mı Annelik mi*. İletişim Yayıncılık. İstanbul.
- Bahtiyar Saygan, B. Ve Pekel Uludağlı, N. (2021). *Yaşam Boyu Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Gelişimi*. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry, 13(2): 354-382.
- Bayraktar, S. (2009). *Education for 'Motherhood': A Case Study on Subjectivities of the Women Participating in the Mother-Child Education Program*. Boğaziçi Üniversitesi.
- Beauvoir, S. (2010). *Kadın 'İkinci Cins' Evlilik Çağı*. 8.basım, Payel Yayınları.
- Belli, M., Akçay Didişen, N., Bal Yılmaz, H. (2021). *Geçmişten Günümüze Değişen Babalık Rolü ve Çocuk Gelişimine Katkıları*. CBU-SBED, 8(2): 366-371.
- Blomqvist, P ve Heimer, M. (2015). *Equal Parenting when Families Break Apart: Alternating Residence and the Best Interests of the Child in Sweden*. Social Policy & Administration.
- Bora, A. (2021). *Kadınların Sınıfı, Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İletişim Yayınları, 9. Baskı. İstanbul.
- Bozkurt, F. (2017). *The Role of Resilience on Feelings of Guilt and Regret, Psychological Health, and Well-Being among Employed Mothers*. Bahçeşehir University.
- Chalmers, B. ve Meyer, D. (1996). *What men say about pregnancy, birth, and parenthood*. J. Psychosom. Obstet. Gynecol. 17: 47-52.
- Chodorow, N. (1999). *The Reproduction of Mothering, Psychoanalysis and the Sociology of Gender, with a new preface*. University of California Press.

- Cowan, C. P. ve Cowan, P. A. (1995). *Interventions to Ease the Transition to Parenthood: Why They Are Needed and What They Can Do. Family Relations*. 44(4), 412.
- Çeltik Dizen, A. (2022). *Covid-19 Pandemi Sürecinde Evden Çalışan Annelerin Psikolojik Sıkıntıları, Ebeveyn Tükenmişlikleri ve Ebeveyn Tutumları ile Annelerin Çocuklarında Algıladıkları Ruhsal Bozukluklar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çeri, V. (2021). *Yeterince iyi ebeveyn olmak; 0-6 yaş dönemi anne baba çocuk ilişkisi*. Timaş Yayınları. İstanbul.
- Çetin, Ş. (2020). *Erken Çocukluk Gelişimi ve Eğitiminde Baba Katılımı*. 2. Basım. Nobel Yayın. Ankara.
- Çetin, Ş. (2015). *Father Involvement in Early Years: Comparing Children's Perception of Father Involvement with those of Their Fathers' and Mothers'*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Demirtaş, H., Demir, H., Demir, M. (2014). *Türkiye'deki Anaokullarında Erkek Öğretmen Algısı*. International Journal of Early Childhood Education Research.
- Deutsch, F. (2001). *Equally Shared Parenting*, American Psychological Society. Volume 10. Number 1.
- Doucet, A. (1995). *Gender Equality and Gender Differences in Household Work and Parenting*. Women's Studies International Forum. Vol. 18, No. 3: 271-284. USA.
- Dulla, N. ve Priyadarshini, S. (2021). *Gendered Parenting influence on Children's Socialization to Gender Stereotype in Marital life*. Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities Indexed by Web of Science, Scopus, DOAJ, ERIHPLUS Vol. 13, No. 1: 1-19.
- Dzwonkowska-Godula, K. ve Brzezinska, J. (2012). *Gender Relations in Family – Equal Parenting*. Women's Choices in Europe: 199-209.
- Eitches, N. (2015). *The Subtle Role of Parenting in Gender Role Formation*. Virginia Commonwealth University. Undergraduate Research Posters. ABD.
- Endendijk, J. J., Groeneveld, M. G., Mesman, J. (2018). *The Gendered Family Process Model: An Integrative Framework of Gender in the Family*. Archives of Sexual Behavior 47: 877–904. Netherlands.
- Ender, R. (2021). *Bir Avazda Hamilelik Söyleşileri*. İletişim Yayınları. 1. Baskı. İstanbul.
- Ergün Arslanlı, S. Ve Çelebioğlu, A. (2022). *Babaların Yenidoğan Bakımına Katılmasının Baba-Bebek Bağlanmasına Etkisi*. Doğu Karadeniz Sağlık Bilimleri Dergisi. Cilt 1. Sayı 3.

- Faircloth, C. (2020). *When Equal Partners Become Unequal Parents: Couple relationships and intensive parenting culture*. University College London.
- Favez, N. (2021). *Ebeveynlikte Ortaklık Sanatı*. İletişim Yayınları. İstanbul.
- Firat, E. (2022). *0-6 yaşta anne baba tutumlarının ve oyunun önemi*. Hiper Yayın. İstanbul.
- Goldman, J. D. ve Goldman, R. J. (1983). *Children's perceptions of parents and their roles: A cross-national study in Australia, England, North America, and Sweden Sex Roles*. 9(7): 791-812.
- Güder, S ve Ata, S. (2018). *Father Involvement, Gender Perception and Children's Gender Stereotypes*. Universal Journal of Educational Research. 6(8): 1637-1646.
- Gür, E. (2020). *Erken Çocukluk Döneminde Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Verilen Farkındalık Eğitiminin Eşitlikçi Cinsiyet Rollerinin Oluşumundaki Etkisi*. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Helgesen, S. ve Goldsmith, (2019). M. *Kadınlar Nasıl Güçlenir? Başarıyı Engelleyen 12 Kötü Alışkanlığı Bırakmak*. Maltepe Üniversitesi Kitapları.
- Johansson, T ve Klinth, R. (2008). *Caring Fathers The Ideology of Gender Equality and Masculine Positions*. Sage Publications.
- Karadağ, A. ve Akçınar, B. (2022). *Babaların Toplumsal Cinsiyet Roller ve Çocuklarının Uyumlu Sosyal Davranışı Arasındaki İlişkide Çocuk Yetiştirme Tutumunun Rolü*. Gelişim ve Psikoloji Dergisi (GPD). 3(6): 93-106.
- Karahan, S., Uca, S., Güdük, T. (2022). *Nitel Araştırmalarda Görüşme Türleri ve Görüşme Tekniklerinin Uygulanma Süreci*. Nitel Sosyal Bilimler. 4(1): 78-101.
- Kimmel, M.S. (2016). *Masculinity as Homophobia Fear, Shame, and Silence in the Construction of Gender Identity. Race, Class, and Gender in the United States*. 10th edition.
- Kretchmar, J. (2009). *Gender Socialization*. Research Starters, EBSCO Publishing.
- Kruk, E. (2013). *The Equal Parent Presumption: Social Justice in the Legal Determination of Parenting after Divorce*. McGill-Queen's University Press.
- Kuzucu, Y. (2011). *Değişen Babalık Rolü ve Çocuk Gelişimine Etkisi*. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi. 4 (35): 79-91.
- Kümbetoğlu, B. (2021). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. 7. Basım. Bağlam Yayıncılık. İstanbul.
- Kümbetoğlu, B. (2020). *Niteliksel Araştırmalarda Analiz*. Bağlam Yayıncılık. İstanbul.
- Koç, D. (2016). *0-5 Yaş Dönemi Çocuğun Sosyalleşme Sürecinde Çalışan Anne ile Çalışmayan Annenin Rolü*.

- Kohlberg, L. (1966). *A cognitive developmental analysis of children's sex-role concepts and attitudes*. Stanford University Press.
- Lamb, M. E. (1979). *Paternal Influences and the Father's Role*. American Psychologist. Vol. 34, No. 10: 938-943.
- Lamb, M. E. ve Tamis-LeMonda, C. S. (2004). *The Role of Father*. John Wiley & Sons, Inc. Fourth Edition. Canada.
- Lamb, M. E., Pleck, J. H., Charnov, E. L., Levine, J. A. (1985). *Paternal Behavior in Humans*. AMER. ZOOL., 25: 883-894.
- Martin, C. L. ve Ruble, D N. (2009). *Patterns of Gender Development*. Annu. Rev. Psychol. 61: 353–81.
- Mchale, S. M., Crouter, A. C., Whiteman, S. D. (2003). *The Family Contexts of Gender Development in Childhood and Adolescence*. Blackwell Publishing Ltd.
- Mercan, Z. ve Şahin, F. (2017). *Babalık Rolü ve Farklı Kültürlerde Babalık Rolü Algısı*. Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi. Cilt: 2 Sayı: 2.
- Mikolajczak, M. ve Roskam, I. (2019). *Ebeveynlerde Tükenmişlik*. İletişim Yayıncılık. 1. Baskı. İstanbul.
- Nicolson, P. (2007). *A brief report of women's expectations of men's behaviour in the transition to parenthood: Contradictions and conflicts for counselling psychology practice*. Counselling Psychology Quarterly. 3:4: 353-361. UK.
- Özcebe, H., Küçük Biçer, B., Çetin, E., Yılmaz, M., Zakirov, F. (2011). *0-10 yaş aralığında çocuğu olan babaların çocuk sağlığı ve bakımındaki rolleri*. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi. 54: 70-78.
- Özdemir, Y., Sağkal, A., Engin, S., Çakıroğlu Çevik, A., Gür, G. (2020). *Türkiye’de Birlikte Ebeveynlik Deneyimleri: Nitel Bir Çalışma*. Nesne. 8(16): 43-68.
- Özkan, H., Çelebioğlu, A., Üst, Z. D., KuruDirek, F. (2016). *Doğum sonu dönemde babaların ebeveynlik davranışlarının incelenmesi*. İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hast. Dergisi. 6(3): 191-196.
- Parsons, T., & Fox, R. (2010). *Illness, Therapy and the Modern Urban American Family*. Journal of Social Issues, 8(4), 31–44.
- Perales, F., Jarallah, Y., Baxter, J. (2018). *Men's and Women's Gender-Role Attitudes across the Transition to Parenthood: Accounting for Child's Gender*. Oxford University Press.
- Pew Research Center. (2013). *Modern Parenthood-Roles of Moms and Dads Converge as They Balance Work and Family*.

- Pollmann-Schult, M. (2015). *Sons, Daughters, and the Parental Division of Paid Work and Housework*. Journal of Family Issues. 1–24. Berlin.
- Renk, K., Roberts, R., Roddenberry, A., Luick, M., Hillhouse, S., Meehan, C., Oliveros, A., Phares, V. (2003). *Mothers, Fathers, Gender Role, and Time Parents Spend With Their Children, Sex Roles*. Vol. 48, Nos. 7/8.
- Rivera, A. (2019). *Traditional Masculinity A Review of Toxicity Rooted in Social Norms and Gender Socialization*. Advances in Nursing Science. Vol. 0, No. 0: 1–10.
- Ruble, D. N., Martin, C. L., Berenbaum, S. A. (2006). *Gender Development*. Chapter 14. Handbook of Child Psychology. Volume 3. Sixth Edition. New Jersey.
- Schoppe-Sullivan, S., Altenburger, L., Lee, M., Bower, D., Kamp Dush, C. (2015) *Who Are the Gatekeepers? Predictors of Maternal Gatekeeping, Parenting*. 15:3, 166-186.
- Sarısoy, S. (2021). *Erken Çocukluk Döneminde Anne Baba Çocuk İletişiminin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*. İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Sears, W ve Sears, M. (2020). *Doğal Ebeveynlik*. Doğan Kitap.
- Serbin, L. A., Powlishta, K. K., Gulko, J. (1993). *The development of sex-typing in middle childhood*. Monographs of the Society for Research in Child Development. 58, Serial No. 232.
- Shapiro, J. (2022). *Baba Figürü*. Sola Unitas. 1. Baskı. İstanbul.
- Stahlschmidt, M. J., Threlfall, J., Seay, K., Lewis, E., Kohl, P. (2013). *Recruiting Fathers to Parenting Programs: Advice from Dads and Fatherhood Program Providers*. Children and Youth Services Review 35: 1734–1741. United States.
- Stockard, J. (1999). *Gender socialization*. In J.S. Chafetz (Ed.). The hHandbook of the sociology of gender. New York, NY: Plenum Publishers: 215-227.
- Storey, A.E., Walsh, C.J., Quinton, R.L., & Wynne-Edwards, K.E. (2000). *Hormonal correlates of paternal responsiveness in new and expectant fathers*. Evolution and Human Behavior: 79-95. Canada.
- Sumer Tanyeri, F. (2017). *Türkiye’de Babalık ve Babalık İzinleriyle İlgili Yaklaşımlar*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Şener, S., Bahçeci, V., Doğru, H., Sel, Z., Ertaş, M., Songür, S., Tütüncü, Ö. (2017). *Turizm Alanındaki Nitel Araştırmaların Güvenirlilik ve Geçerlik Ölçütleri Kapsamında Değerlendirilmesi*. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi. Cilt 28, Sayı 1, Bahar: 7-26.
- Taşkın, N. (2011). *Çocukların Gelişiminde Katkıları Unutulanlar: Babalar*. Eğitim bir sen dergisi. 20: 43-47.

- Tunçalp, D. (2021). *Nitel Araştırmalarda Paradigmalar, Yöntembilimleri ve Araştırma Titizliği*. Yönetim ve Organizasyon Araştırmaları Dergisi. 6(2): 1-47.
- Yağbasan, M. ve Aksoy, G. (2016). *Erkek Anaokulu Öğretmenlerine Velilerin Bakış Açısı*. Turkish Journal of Educational Studies. 3 (3).
- Yalçın, H. (2022). *Bir Araştırma Deseni Olarak Fenomenoloji*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt 22. Sayı 2.
- Yeomans, K. R. (2022). *"Damn, man. The time that I lost": Power and the Process of Diagnosis for Women with Chronic Illnesses*. Portland State University.
- Yorgancı Sökücü, F. ve Aslan, E. (2012). *Kadının Çalışma Durumunun Emzirmeye Etkisi*. İ.Ü.F.N. Hem. Derg. Cilt 20. Sayı 1: 62-68.
- Yorulmaz, D. S. (2019). *the Father's Participation in Childcare*, Journal of Traditional Medical Complementary Therapies.

İnternet siteleri

- <https://www.child-encyclopedia.com/gender-early-socialization#:~:text=Gender%20socialization%20is%20the%20process,associated%20with%20boys%20and%20girls> (Erişim tarihi: 9.12.2023)
- <https://www.psychologytoday.com/us/basics/weaponized-incompetence> (Erişim tarihi: 18.11.2023)
- <https://simplysociology.com/gender-socialization.html> (Erişim tarihi: 26.03.2023)
- <https://www.youtube.com/watch?v=IzcOR-d3sI4> (Erişim tarihi: 15.01.2023)
- <https://www.hellovaia.com/explanations/psychology/gender/kohlberg-theory/> (Erişim tarihi: 27.09.2023)

EK-1: SORU FORMU

KİŞİSEL BİLGİ SORULARI

Görüşmecinin yaşı, eğitimi, mesleği, kaç yaşında ebeveyn olduğu, kaç çocuk sahibi olduğu, çocuğun kaç yaşında olduğu ilgili kişisel bilgi soruları.

DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME SORULARI

Annelere özel sorular

1. Partneriniz çocuk bakımına katılıyor mu?
2. Partneriniz çocuk bakım sürecinde en çok hangi bakım faaliyetlerini gerçekleştirmekte zorlanmakta ya da hangi bakım faaliyetlerini gerçekleştirme konusunda isteksiz davranmakta? Bez değiştirme, beslenme, uykuya geçiş desteği...
3. Partnerinizin çocuk bakımındaki herhangi bir görevi yapamadığını söyleyerek yapmadığı oldu mu? Varsa nedir?
4. Toplumun ve medyanın annelerin çocuk bakım pratiklerini nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz? Siz annelik sürecinde bu durumdan nasıl etkilendiniz? Eşiniz toplumsal algıların farkında mı?
5. Çocuk bakımına dahil olmadığınız zamanlarda kendinizi suçlu hissediyor musunuz?
6. Anne çocuk ilişkisinin baba yardımıyla güçlendiğini düşünüyor musunuz?
7. Partneriniz çocuk bakımına dahil olduğu zaman endişelenip yaptığı işi kontrol eder misiniz yoksa bakım sırasında ona hiç müdahale etmez misiniz?
8. Partneriniz çocuk bakımına dahil olduğunda çevrenizden ya da toplumdan bu durumun doğru olmadığı konusunda eleştirici tepkiler alıyor musunuz? Yoksa olumlu tepkiler mi alıyorsunuz?

Babalara özel sorular

1. Bir baba olarak çocuğunuzun hangi bakım ihtiyaçlarını gideriyorsunuz?
2. Baba olarak çocuk bakımına dahil olduğunuz söz konusu pratikleri yerine getirdiğinizde çevrenizden ne tür tepkilerle karşılaşıyorsunuz?
3. Partneriniz sizin çocuk bakımına dahil olmanızı nasıl karşılıyor? Sizin bakım pratiklerinizi nasıl değerlendiriyor? Sizi cesaretlendiriyor mu?
4. Babalık izni kullanarak çocuğunuzun bakımına dahil olmak mı istersiniz yoksa en kısa zamanda iş rutininize dönmek mi istersiniz?
5. Sizce babalar çocuğunun cinsiyeti fark etmeksizin erkeksi bir role mi sahiptir?
6. Partnerinizden daha az gelir kazandığınız durumlarda ya da evdeki tek gelir sağlayan kişi olarak sizin maddi geliriniz azaldığında bunun için kendinizi suçlar mısınız?

Ortak sorular

1. Sizin çocukluğunuzda ebeveynleriniz çocuk bakımıyla ilgili sorumlulukları nasıl paylaşıyorlardı?
2. Partneriniz ile ebeveynlik sorumluluklarını eşit bölüştüğünüzü düşünüyor musunuz? Partnerinizle çocuk bakımını fiziksel olarak eşit bir şekilde bölüştüğünüzde zihinsel yükün de eşit olarak bölüştüğünü düşünüyor musunuz?
3. Bir erkeğin çocuğunuza bakım vermesini ister misiniz? Okul öncesi öğretmenin erkek olmasını nasıl karşılırsınız?
4. Erken çocukluk dönemindeki erkeklerin tüm bakım görevlerini tek başına gerçekleştirebileceklerini düşünüyor musunuz? (Emzirme dışında)
5. Babaların bakım sürecine anneler kadar dahil olmasının çocuk üzerinde nasıl bir etki bırakacağını düşünüyorsunuz?
6. Çocuk sahibi olduktan sonra siz mi yoksa partneriniz mi profesyonel hayatına daha fazla yatırım yaptı?
7. Sizce anne ve babaların eşit olarak çocuk bakımına katılamamalarının nedenleri nelerdir?
8. Sizce hem anne hem de babaları eşit olarak çocuk bakımına katabilmek için neler yapılabilir?

EK 2: ÖRNEK GÖRÜŞME B7

1. Bir baba olarak çocuğunuzun hangi bakım ihtiyaçlarını gideriyorsunuz?

Aslında çocukluğumdan beri abim ve ablam olduğu için hep otomatik olarak abimin ablamın çocuklarına baktığım için 15-16 yaşlarında bez değiştirmeye, bebeğin kıyafetini değiştirmeye başlıyordum. O yüzden aslında eşime daha çok ben destek oldum bakım konusunda. Doğduğundan itibaren öz bakımla ilgili her şeyi yaptım. İlk başlarda benim yüzdem daha fazlaydı katılımda, şu an düş aldırıyoruz ama arada görevleri değiştiriyoruz. Bir paylaşım söz konusu oluyor.

2. Baba olarak çocuk bakımına dahil olduğunuz söz konusu pratikleri yerine getirdiğinizde çevrenizden ne tür tepkilerle karşılaşıyorsunuz?

Aile çevremiz yanımda değil onlardan yorum almıyoruz ama arkadaşlardan oluyor. Arkadaş çevremizde bizi boşattıracağını diyenler oluyor ama hayat müşterek eşim mutlu olduğu kadar ben mutluyum. Evde ya da dışarıda kimin yardımcı olduğu fark etmiyor. İkimiz de avukatız. İş hayatında olsun özel hayatta olsun kendimize zaman kalmasına önem veriyoruz. Birbirimize de zaman ayırmaya çalışıyoruz ama yorgun oluyoruz.

3. Partneriniz sizin çocuk bakımına dahil olmanızı nasıl karşılıyor? Sizin bakım pratiklerinizi nasıl değerlendiriyor? Sizi cesaretlendiriyor mu?

Yok çocuğun yanında eleştirmiyoruz ama baş başa olduğumuzda sorguluyoruz ama destekleyerek. Böyle mi yapmalıydık şöyle mi olsaydı diye soruyoruz. Kaşığı şu şekilde mi vermeliyiz gibi şeyler absürt bir örnek olur ama genel olarak destekleyici olarak birbirimizi sorguladığımız oluyor.

4. Babalık izni kullanarak çocuğunuzun bakımına dahil olmak mı istersiniz yoksa en kısa zamanda iş rutininize dönmek mi istersiniz?

Pandemi sürecine geldiği için kolay bir süreç oldu. 2020’de doğdu kızımız. Pandemi sürecinde de çalıştık, evden çalıştığım için yardımcı oldum. Şu anda da home-office çalışıyoruz zaten. Yine ev iş düzenimiz aynı.

5. Sizce babalar çocuğunun cinsiyeti fark etmeksizin erkeksi bir role mi sahiptir?

Yok, o şekilde bir rol yok. Tabii ki anne ve babanın kim olduğu biliyor çocuğumuz ama bizim için daha doğrusu benim için önemli olan şeydi: anne ne yapabiliyorsa baba yapıyor baba ne yapabiliyorsa anne yapıyor. Öyle bir ayrım hiçbir zaman söz konusu olmadı. Kızım her ihtiyacında ikimize de gelebilir. Yani örneğin tuvalete gitmek için illa annesine ihtiyacı yok. Tabii ki bazı durumlarda ya annesine ya da bana ihtiyaç duyabilir özel olarak

ama o da özlem duygusuna göre değişiyor. İkimiz de tüm işlemleri yapabiliyoruz bizde bu şekilde.

6. Partnerinizden daha az gelir kazandığınız durumlarda ya da evdeki tek gelir sağlayan kişi olarak sizin maddi geliriniz azaldığında bunun için kendinizi suçlar mısınız?

Hayır, eşit bizim kasamız ortak.

7. Sizin çocukluğunuzda ebeveynleriniz çocuk bakımıyla ilgili sorumlulukları nasıl paylaşıyorlardı?

Benim babam çocuk bakımına katılmıyordu daha çok iş hayatına odaklıydı. Annem de çok dahil olmadı annem de çalışıyordu. Ananem büyüttü beni, 1 yaşından sonra kreşteydim zaten akşamları ama annem daha fazla ilgilenirdi. Babam bu yaşına kadar çok ilgilenmedi. Şu an 30 yaşına geldim torunuyla çok ilgileniyor babam. İyi ki de ilgileniyor ama mutluyum.

8. Partneriniz ile ebeveynlik sorumluluklarını eşit bölüştüğünüzü düşünüyor musunuz? Partnerinizle çocuk bakımını fiziksel olarak eşit bir şekilde bölüştüğünüzde zihinsel yükün de eşit olarak bölüştüğünü düşünüyor musunuz?

Bizde çok sorgulamak yok. Çocuğumuz sorunsuz yemekte uykuda hep kendisine bırakırız. Yemeğini düzgün yer, uyumak istemezse zorlamayız. Eşim araştırdı hep şu kadar uyumalı ya da gece emzirmesini bırakmalı mıyız bunları hep araştırdık. Emzik bırakma konusunda da hiçbir kriz yaşamadık alıştırmaya süreçleri zor oldu ama genel olarak zorlanmadık. Ortak kararlar verdik.

9. Bir erkeğin çocuğunuza bakım vermesini ister misiniz? Okul öncesi öğretmenin erkek olmasını nasıl karşılırsınız?

Açıkçası kadın erkek ayrımı eşimle hiç yapmadık önemli olan sadece bizim çocuğumuza iyi bakabilir mi diye düşündük. Her işi kadın da erkek de yapabilir. Bir kadın inşaatta da çalışabilir. Ben yemek yaparken annem bu kadının görevi der ama kulak asmam. Evin genel işlerini erkek de yapabilir. Hayat ortak olunca kolaylaşıyor.

10. Erken çocukluk dönemindeki erkeklerin tüm bakım görevlerini tek başına gerçekleştirebileceklerini düşünüyor musunuz?

(Emzirme dışında) hiç sıkıntı olmazdı. Hiç stres olmazdım.

11. Babaların bakım sürecine anneler kadar dahil olmasının çocuk üzerinde nasıl bir etki bırakacağını düşünüyorsunuz?

Kimseyi sınıflandırmak istemem ama sevgi ve ilgi gören bir çocuk tabi ki fark eder. Okul bile anlar bu farkı çocuk anne ya da babadan ilgiden eksik kalırsa bu anlaşılır. Zamanla biz de anlayabiliyoruz ilgisizlikten eksikliği olan bir çocuğu (yemek, oyuncak, çevresel faktörler, anane ya da babaanne gibi).

12. Çocuk sahibi olduktan sonra siz mi yoksa partneriniz mi profesyonel hayatına daha fazla yatırım yaptı?

Ben çünkü eşim emzirme döneminde daha çok çocukla ilgilendiğinde ben işe odaklanıyordum.

13. Sizce anne ve babaların eşit olarak çocuk bakımına katılamamalarının nedenleri nelerdir?

Babalar korkuyor olabilir. Büyük anneler (kayınvalide ya da kendi annesi) karışıyor olabilir eş eleştiriyor olabilir. Benim gördüğüm kadarıyla yani şu an yeni bir arkadaşım baba oldu. Kendi ailesinden kadının işi bu annenin işi bu diye gördüğü için sen buna karışmayacaksın ya da kadın da buna karışmayacak diye eğitildiği için çocuk böyle oluyor. Ailesinden gördüğünü yapabiliyor eğitildiği şekilde yapıyor aslında hiçbir erkek ya da kadın çocuğunu ilgisiz bırakmak istemez. Büyütülme şekli önemli. Kişinin kendini nasıl geliştirdiği de önemli ben de çok ilgi görmedim ama hep çocuğumun baba ilgisi görmesini hep istedim işim fark etmeksizin. Eşimle tanışmadan bile babalık görevini üstün gördüm hep. Babalık algısı güçlü olsun istedim çocuğumun.

14. Sizce hem anne hem de babaları eşit olarak çocuk bakımına katabilmek için neler yapılabilir?

Bence çoğu baba bilgisiz bu konuda. Aslında kendi çocuklarımıza bunu söyleyebilir ve gösterebilirsek zaten çocuklar gözlemci oluyor. Öbür türlü bu zincir hiçbir zaman kırılmaz. Bir ebeveyn evdeki işin ortak olduğunu çocuğa göstermeli. Örneğin biri yemeği yapar biri bulaşığı yıkar gibi. Sadece annenin çalıştığını görürse zincir hiç kırılmaz her zaman bir ortaklaşmayı çocuğa göstermeli. Bizi huylarımızı, karakterimizi görüyor çocuk. Çocuğa baba ilgisini ve anne ilgisini, hayatın müşterek olduğunu göstermeliyiz. Bir arkadaşım da avukat mesela, bir yere giderken kayınvalidesine verirdi gizlerdi işe giderken. Şu an bizim çocuğumuz 2 yaşında ve tamam annecim sen işine git babacım sen de işine git diyerek anlıyor. Genellikle anneler sabırsız oluyor. Emzirmek, doğum süreci derken sabırlı olmaya çalışsa da küçük bir şey de patlayabiliyor. Babanın orda yardım eli uzatması gerekli. Anne olmadan da baba büyütebilir aslında. Emzirmeden sonra dahil olabilir. Anneye mutlaka birinin yardım etmesi gerekli çünkü sonra anne yıpranabiliyor.

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI	Havva Nur ÇAKIR
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Özel İhlas Koleji, 2014.
Lisans Diploması	Boğaziçi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, 2019.
Tezli Yüksek Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Ana Bilim Dalı, Antalya, 2024.
Yüksek Lisans Tez Konusu	Kadınlık ve Erkeklik Bağlamında Eşit Katılımlı Ebeveynlik
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Cma Cgm, İstanbul, 2017. (İnsan Kaynakları)
Projeler	Erasmus Değişim Programı, Kopenhag Üniversitesi, Danimarka, 2018. P4C (Philosophy for Children) eğitimi 1 ve 2. Seviye, 2023.
Çalıştığı Kurumlar	Asa HRM Consulting, Antalya, 2020. (Turizm Danışmanlığı)